

Zborník príspevkov o školskom športe na Slovensku

„Výchova a vzdelávanie v športe a prostredníctvom športu“

Organizované pod záštitou

FÉDERATION INTERNATIONALE D'ÉDUCATION
PHYSIQUE (FIEP)

Bratislava, 2020

ISBN 978-80-972853-1-9

Vážení priatelia športu,

veľmi ma teší iniciatíva zástupcov akademickej obce, učiteľov základných a stredných škôl, prispievateľov zo zahraničia ako i všetkých ostatných participujúcich subjektov pri koncipovaní zborníka s názvom „Výchova a vzdelávanie v športe a prostredníctvom športu“. Ako predsedovi Slovenskej asociácie športu na školách je mi známa hlavne problematika realizácie pohybových aktivít v školách, ktoré majú svoje špecifiká. Školský šport tvorí akýsi prienik medzi záujmami športových zväzov, miestnych športových klubov, štátu, samosprávami so svojimi možnosťami a špecifikami. Od pedagogických zamestnancov škôl a školských zariadení sa očakáva aktívna spolupráca so všetkými dotknutými subjektami. Je preto zrejmé, že pre ich efektívnu prácu a pre dosiahnutie spokojnosti všetkých zainteresovaných strán je potrebná celospoločenská dohoda o smerovaní školského športu. Jednou z ambícií zborníka je nájsť a pomenovať východiská pre smerovanie školského športu. Zborník má potenciál vniesť do uvedenej problematiky odborný, ale aj pragmatický vhľad. Verím, že vypracované výstupy nezostanú len na papieri, ale následne sa stanú bázou pre tvorbu budúcej koncepcie rozvoja školského športu a nových legislatívnych rámcov. Ďakujem všetkým prispievateľom za ich osobný prínos pri tvorbe tohto zborníka.

PaedDr. Marian Majzlík, PhD.

predseda Slovenskej asociácie športu na školách

Vážené kolegyně, vážení kolegovia,

dovoľte mi, aby som Vás pozdravil v mene Medzinárodnej federácie telesnej výchovy (FIEP). FIEP bola založená v roku 1923 a je najstaršou medzinárodnou organizáciou na svete pôsiacou na poli telesnej výchovy. V súčasnosti má členskú základňu a národných delegátov v 144 krajinách sveta, čím sa radí aj medzi najväčšie svetové telovýchovné a športové organizácie. Dlhodobo spolupracuje s národnými organizáciami združujúcimi učiteľov telesnej výchovy, športovými univerzitami a fakultami. FIEP preto víta rozvíjajúcu sa spoluprácu so SAŠS a plne podporuje organizovanie rôznych podujatí zameraných na výchovu a vzdelávanie v športe a prostredníctvom športu.

Veríme, že pripravený zborník prinesie množstvo podnetov a návrhov k tomu aké miesto by mal mať predmet telesná a športová výchova v našom vzdelávacom systéme a akú úlohu v ňom má hrať aj školský šport a organizácie, ktoré ho reprezentujú. Určite prinesie aj množstvo podnetov pre ovplyvňovanie ďalšieho rozvoja telesnej a športovej výchovy a školského športu, pre zvyšovanie ich kvality. Záverečné odporúčania môžu byť aj dôležitými východiskami pre spracovanie budúcej koncepcie rozvoja telesnej výchovy, pohybových aktivít a športu v Slovenskej republike, najmä u detí a mládeže.

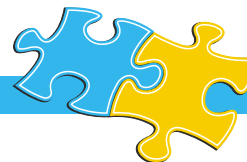
Doc. PaedDr. Branislav Antala, PhD.

Prezident FIEP v Európe

Obsah

	strana
„Význam Slovenskej asociácie športu na školách v systéme športu na Slovensku“ PaedDr. Marian Majzlík, PhD. - predseda SAŠŠ	7-11
„Telesná a športová výchova a jej miesto v aktívnej škole“ doc. PaedDr. Branislav Antala, PhD. - viceprezident FIEP – FTVŠ UK Mgr. Dana Masaryková, PhD. - PF TU v Trnave	12-14
„Sportuj ve škole“ Mgr. Svatava Ságnerová - prezidentka AŠSK v ČR, Mgr. Blažena Kubíčková, Anna Majerová - AŠSK v ČR	15-18
„Projekt olympijskej výchovy OVEP“ Mgr. Igor Kováč, SOŠV	19-23
„Súčasný trendy a perspektívy systému práce s talentovanou zdravotne znevýhodnenou mládežou na Slovensku“ Mgr. Pavel Bílik – SPV, úsek športu a mládeže, rozvoja a vzdelávania	24-30
„Význam vzdelávania pedagógov v telesnej a športovej výchove“ Mgr. Dana Masaryková, PhD. - PF TU v Trnave Doc. PaedDr. Branislav Antala, PhD. - FTVŠ UK	31-34
„Výchova a vzdelávanie prostredníctvom športu v podmienkach Banskobystrického samosprávneho kraja“ Mgr. Imrich Kováč - VÚC Banská Bystrica	35-38
„Šport, veda a prax“ prof. PaedDr. Ivan Čillík, CSc., prof. PaedDr. Ľudmila Jančoková, Csc. - FF UMB v Banskej Bystrici	39-42
„Moderný učiteľ telesnej a športovej výchovy - interpret spoločenských potrieb“ prof. PaedDr. Jaromír Šimonek, PhD. - PdF Nitra	43-47
„Medzinárodné dokumenty podporujúce školský šport a telesnú a športovú výchovu“ Doc. PaedDr. Branislav Antala, PhD. - FTVŠ UK Mgr. Dana Masaryková, PF TU v Trnave	48-52
„Materiálne a technické vybavenie škôl pre potreby výchovy a vzdelávania v predmete TŠV“ Mgr. Dušan Noga - riaditeľ ZŠ Kalinčiakova, Bratislava	53-55
„Antidoping ako prostriedok výchovy a vzdelávania v športe“ PaedDr. Žaneta Csadérová, PhD., Ing. Tomáš Pagáč, PhD. - Antidopingová agentúra SR, Bratislava	56-59
Odporúčania	60-61

Úvod

Cieľom II. Celoštátnej konferencie o školskom športe pod názvom: „Výchova a vzdelávanie v športe a prostredníctvom športu“ a zborníka z príspevkov účastníkov plánovanej konferencie bolo diskutovať o aktuálnych otázkach školského športu. „Plánovanej“ preto, že do procesu príprav a organizácie konferencie zasiahla „vis major“ v podobe celosvetovej pandémie koronavírusu – COVID-19. Nakoľko celá príprava konferencie bola v štádiu, keď sme v spolupráci s oslovenými autormi referátov (mali prednášať účastníkom konferencie) na problematiku výchovy a vzdelávania v športe a prostredníctvom športu zostavili zborník príspevkov (recenzované), ktorý sme sa rozhodli pre ich nanajvýš aktuálnu tému vydať, a prezentovať tak názory popredných vysokoškolských odborníkov verejných vysokých škôl z oblasti telesnej a športovej výchovy a významných športových organizácií v Slovenskej republike a zo zahraničia.

Predkladané príspevky sú zamerané na oboznámenie širokej laickej a odbornej verejnosti s modernými poznatkami z oblasti telesnej výchovy a športu v

medzinárodnom kontexte a perspektíve skvalitňovania spolupráce Slovenskej asociácie športu na školách s významnými organizáciami v Slovenskej republike i v zahraničí, v oblasti školského športu. Význam zborníka je zvýraznený prebráním záštity nad II. Celoštátnou konferenciou o školskom športe FÉDÉRATION INTERNATIONALE DÉDUCATION PHYSIQUE (FIEP) a účasti viceprezidenta FIEP, doc. Branislava Antalu, PhD.

Súčasťou plánovanej konferencie mali byť dve riadené diskusie – 1. workshop na tému: „Telesná výchova a šport“ a 2. workshop na tému: „Školský šport“, ktoré sme z vyššie uvedených dôvodov nezrealizovali.

Sme radi, že predkladaný zborník prináša nové informácie a poukazuje na dôležitosť diskutovať v oblasti problematiky školského športu – výchovy a vzdelávania v športe a prostredníctvom športu v teoretickej a empirickej rovine za účasti odborníkov Slovenskej republiky a zahraničia.

Význam Slovenskej asociácie športu na školách v systéme športu na Slovensku

Importance of the Slovak School Sport Association in the sport system in Slovakia

PaedDr. Marian Majzlík

Slovenská asociácia športu na školách, Slovak School Sport Association

Abstrakt

Príspevok je zameraný na objasnenie činnosti Slovenskej asociácie športu na školách, na jej postavenie a význam v systéme športu na Slovensku. Poukazujeme na jej previazanosť so záujmami štátu a všetkými subjektmi, ktorých cieľovú skupinu tvoria žiaci základných a stredných škôl. Upozorňujeme na nezastupiteľnú úlohu Slovenskej asociácie športu na školách hlavne v oblastiach, v ktorých okrem školského športu neexistuje žiadna iná forma organizovaného športu. Pozornosť venujeme problémom v školskom športe a ich eliminácii prostredníctvom úspešných učiteľov telesnej a športovej výchovy. Odhaľujeme najvýznamnejšie aktivity Slovenskej asociácie športu na školách, ktoré prispievajú k budovaniu návykov zdravého životného štýlu prostredníctvom pohybových činností.

Abstract

This paper is aimed to clarify the activities of the Slovak School Sport Association, its position and importance in the sport system in Slovakia. We emphasize its link with the interests of the state and all other subjects whose activities target at primary and secondary school pupils. We draw attention to the irreplaceable role of the Slovak School Sport Association, especially in the areas with no other form of organized sport besides school sport. Here we pay attention to problems in school sport and their elimination through the successful PE teachers. We describe the most important activities of the Slovak School Sport Association, which contribute to instilling healthy lifestyle habits through physical activities.

Kľúčové slová

Slovenská asociácia športu na školách, učiteľ telesnej a športovej výchovy, školský šport.

Keywords

Slovak School Sport Association, physical and sport education teacher, school sport

Úvod

Slovenská asociácia športu na školách už takmer tridsať rokov v prostredí základných a stredných škôl úspešne organizuje a koordinuje pohybové aktivity. Snaha štátu o zdravý vývin populácie, o zapojenie čo najväčšieho počtu žiakov do pohybových aktivít a o výchovu k zdravému životnému štýlu je vo veľkom rozsahu zhodný so záujmami Slovenskej asociácie športu na školách. Spolu s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu je Slovenská asociácia športu na školách vyhlasovateľom školských športových súťaží a mnohých iných so športom súvisiacich aktivít. Slovenská asociácia športu na školách má v systéme športu na Slovensku svoju nezastupiteľnú úlohu hlavne v regiónoch Slovenska, kde nepôsobia žiadne športové kluby. Pre týchto žiakov základných a stredných škôl sú školské športové súťaže jednou z mála príležitostí, kde môžu preukázať svoj talent.

Personálna štruktúra Slovenskej asociácie športu na školách zložená z pedagogických zamestnancov škôl a školských zariadení a zo zamestnancov obcí realizuje nielen svoje vlastné aktivity, ale aj záujmy ostatných subjektov pôsobiacich v Slovenskom športe. Umožňuje to reálny dosah Slovenskej asociácie športu na školách na každú jednu základnú a strednú školu v Slovenskej republike. Týmto spôsobom Slovenská asociácia športu na školách prispieva aj k dosahovaniu vyššej efektivity činnosti športových zväzov a športových klubov pôsobiacich na regionálnych úrovniach.

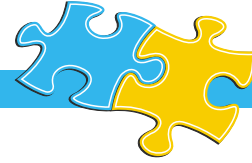
Školský šport má aj svoje problémy. Prax ukazuje, že úspešní učitelia telesnej a športovej výchovy ich dokážu do značnej miery eliminovať. Svojou osobnosťou dokážu žiakov motivovať k realizácii športových aktivít. Prispievajú ku komplexnému rozvoju žiakov a vedú ich k zdravému životnému štýlu. Títo úspešní učitelia sa vyznačujú nadšením, angažovanosťou a sú pre ostatných vzorom. Z

uvedených dôvodov im v príspevku venujeme svoju pozornosť.

1. Školský šport realizovaný v základných školách, jeho význam a problémy

Zdravý vývin populácie v značnej miere súvisí so starostlivosťou o fyzické zdravie občanov štátu. V súčasnosti je všeobecne známy súvis medzi fyzickým a psychickým výkonom, ale aj medzi zdravým a následným profesionálnym uplatnením sa človeka v živote. Zodpovedný prístup k upevňovaniu zdravia predpokladá starostlivosť o túto oblasť rozvoja osobnosti už od ranného veku dieťaťa. Je preto logické, že snahou štátu je legislatívne ukotviť povinnosť aj v tejto oblasti vzdelávať žiakov už od prvého ročníka základnej školy.

Základným pilierom rozvoja pohybových zručností v základných školách je predmet telesná a športová výchova. V učebných osnovách pre primárne vzdelávanie určujú vzdelávací štandard výkonnostný a obsahový rámec, o ktorý sa majú učitelia telesnej a športovej výchovy pri plánovaní a samotnej realizácii vyučovacej povinnosti opierať. Jeho ambíciou je okrem iného vytvárať predpoklady pre osvojenie si pohybových zručností žiakov, ktoré by mali byť základom pre vykonávanie pohybových aktivít i mimo prostredia školy. Zároveň je navrhnutá časová dotácia pre základné pohybové zručnosti (30%), manipulačné, prípravné a športové hry (30%), hudobno-pohybové a tanečné činnosti (15%), psychomotorické a zdravotne orientované cvičenia (10%) a aktivity v prírode a sezónne pohybové činnosti (15%). Predmet telesná a športová výchova má stanovených viacero cieľov. Ich dosiahnutie je spojené so získaním potrebných vedomostí o vplyve pohybu na zdravie, osvojením si základných pohybových zručností a s nadobudnutím pozitívneho vzťahu k športu. Vzdelávací štandard predmetu tvorí niekoľko oblastí a je členený na

spomínaný výkonový a obsahový štandard (ŠPÚ, Inovovaný ŠVP pre I. stupeň ZŠ).

Predmet telesná a športová výchova v sekundárnom vzdelávaní je rovnako ako v primárnom vzdelávaní základnou formou intervencie štátu smerom k žiakom. Žiaci by si mali osvojiť potrebné vedomosti, rozvíjať zručnosti, schopnosti a vytvárať návyky pre zdravý životný štýl. Snahou je dosiahnuť takú úroveň rozvoja zručností a vytvorených návykov, ktoré presiahnu čas povinnej školskej dochádzky a budú pretrvávajúť aj v dospelosti. Vzdelávací štandard je členený do štyroch základných častí: Zdravie a jeho poruchy, Zdravý životný štýl, Telesná zdatnosť a pohybová výkonnosť a Športové činnosti pohybového režimu. Časť s názvom Športové činnosti pohybového režimu je členená na základné tematické celky a pre jednoduchšiu orientáciu učiteľa je navrhnutá odporúčaná časová dotácia atletika (15 %), základy gymnastických športov (15%), športové hry (25%), sezónne pohybové činnosti (15%) a povinne voliteľný tematický celok (30%). Vzdelávací štandard predmetu je rovnako ako v primárnom vzdelávaní členený na výkonový a obsahový štandard. Predmet má stanovených niekoľko cieľov, ktoré logicky súvisia s pohybovými aktivitami a ich vplyvom na zdravie a životný štýl. Samozrejme sú zamerané aj na rozvoj pohybových schopností, na osvojenie si techník a pravidiel rôznych druhov športov a športových disciplín atď. (ŠPÚ, Inovovaný ŠVP pre II. stupeň ZŠ).

Školy v Slovenskej republike okrem hodín telesnej a športovej výchovy spravidla poskytujú žiakom väčší priestor pre rozvoj pohybového nadania žiakov. Podľa svojich priestorových a personálnych možností umožňujú žiakom navštevovať športové krúžky. Ďalej spolupracujú s rôznymi subjektmi, ktoré majú vo svojej činnosti rozvoj pohybového nadania detí. Ide o subjekty ako Slovenská asociácia športu na školách, Slovenský športový a olympijský výbor, športové zväzy, centrá voľného času, ale aj miestne športové organizácie pôsobiace len v danom regióne. Spolu s učiteľmi telesnej a športovej výchovy sa podieľajú na rozvoji pohybového nadania žiakov. Ich činnosť je s výnimkou Slovenskej asociácie športu na školách spravidla orientovaná na čas mimo vyučovania. V čase vyučovania Slovenská asociácia športu na školách spolu s Ministerstvom školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (vyhlasovateľ súťaží) sa výraznou mierou podieľa na organizácii a samotnej realizácii školských športových súťaží. Školské športové súťaže vytvárajú ucelený systém s jasnými pravidlami. Ostatné športové organizácie úzko spolupracujú s učiteľmi telesnej a športovej výchovy s cieľom nájsť a rozvíjať pohybové nadanie žiakov.

Naša mikroanalýza snahy štátu o zdravý vývin populácie prostredníctvom podpory pohybových aktivít tvorí solídny predpoklad pre jej praktickú realizáciu. Tieto očakávania umocňuje aj fakt, že školy sú výrazným činiteľom vstupujúcim do rozvoja osobnosti žiakov. Prostredie škôl sa však za posledné desaťky rokov zmenilo. Prijatím zákona č. 597/2003 Z.z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení sa zmenil spôsob financovania. Školám začali byť pridelované finančné prostriedky podľa počtu žiakov. Školy sa razom ocitli v konkurenčnom prostredí. Snažili sa o vytvorenie takého obrazu na verejnosti, ktorý by ich od ostatných odlišoval s cieľom prilákať žiakov. Školy zdôrazňovali svoju profiláciu, orientáciu, ktorá napríklad kladla dôraz na vyučovanie matematiky, cudzích jazykov a pod. Šport často ostával v úzadí. Iná situácia bola v školách, ktoré boli tzv. športové

školy, čiže profilácia týchto škôl bola postavená na rozvoji pohybového nadania. Snahou týchto škôl bolo dosahovanie dobrých výsledkov v športových súťažiach s cieľom získať marketingový nástroj pre prijímanie nových žiakov do týchto škôl. Boj o žiaka v mnohých prípadoch priniesli nevráživosť a osočovanie zamestnancov iných škôl. Inak povedané, učiteľia v školách zameraných napríklad na vyučovanie cudzích jazykov stratili motiváciu o skutočnú podporu športu. Príčina takéhoto konania bola čisto pragmatická – ak by šport vo väčšej miere podporili, zvyšoval by sa predpoklad, že žiaci odídu do tých škôl, ktoré sú na šport zamerané. S nimi by odišli i finančné prostriedky určené aj pre ich výplatu. Takéto jednanie bolo často skryté pred očami verejnosti, a to aj tej odbornej. Situácia sa umocnila prijatím zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Školy si museli vypracovávať školské vzdelávacie programy, kde mohli svoju orientáciu deklarovať i v tejto podobe. Vzniknutá situácia pretrvala do súčasnosti. Samozrejme, existujú riešenia spojené so zmenou legislatívy, sú však komplikované a vyžadujú si hlbšiu odbornú diskusiu.

Školy pri realizácii svojej snahy o podporu pohybových aktivít musia riešiť aj iné problémy súvisiace so širšími spoločenskými zmenami. Za posledné desaťročia vplyvom developerských snáh nastal výrazný úbytok športovísk. Súčasná generácia detí mimo dedín prakticky nemá kde tráviť voľný čas. Ak dieťa vyrastá v rodine bez záujmu o rozvoj pohybového nadania, jeho progres v tejto oblasti rozvoja osobnosti je minimálny. Zanedbateľná nie je ani finančná náročnosť spojená s platením a dochádzaním do športových krúžkov. Vplyv rodiny je teda taktiež výrazným činiteľom podmieňujúcim rozvoj pohybového nadania.

Výrazný účinok na trávenie voľného času detí majú informačno-komunikačné technológie. Ich vývoj prebiehal v kohézii s rozvojom sociálnych sietí. Táto téma je v súčasnosti predmetom mnohých diskusií. Mladí ľudia sú na úkor pohybu príliš zaneprázdnení hraním rôznych počítačových hier, sociálnymi sieťami a pod. Ide o negatívne dôsledky vývoja spoločnosti v tejto oblasti a súčasná škola hľadá spôsoby, ako sa s nimi vyrovnáť.

Problémy spojené so školským športom sú súčasťou každodennej reality našich škôl. Naším cieľom nie je ich bezdúchým vymenovávanie, ale poukázanie aspoň na niektoré z nich. Bez poznania významu školského športu a jeho problémov by bol akýkoľvek progres v tejto rovine diskutabilný.

Príklady z praxe ukazujú, že zvládanie viacerých náročných problémov nie je neriešiteľný problém. Máme na mysli hlavne školy, kde podpora pohybových aktivít súvisí s ich zameraním. V týchto prípadoch sa snaha učiteľa telesnej a športovej výchovy opiera o podporu riaditeľa školy. Podpora riaditeľa školy je síce podstatná, ale kľúčovým faktorom pri budovaní vzťahu k pohybu a návykom zdravého životného štýlu sa javí činnosť učiteľa telesnej a športovej výchovy. Bez učiteľa nie je možné hovoriť o školskom športe. S uvedeného dôvodu upriamime pozornosť na osobnosť učiteľa telesnej a športovej výchovy.

2. Úspešní učitelia telesnej a športovej výchovy

Rozvoj pohybových schopností žiakov a vytváranie pozitívneho vzťahu k športu sa nezaobíde bez učiteľa. Učiteľ prostredníctvom svojej činnosti viac alebo menej formuje žiaka a platí to aj v prípade hodín telesnej a športovej výchovy. Úspešní učitelia telesnej a športovej výchovy sú z nášho pohľadu tí, ktorým sa viac darí získavať

žiacov pre pohybové aktivity ako ostatným. Pôsobia na žiakov tak, aby sa pohybové aktivity stali súčasťou ich životného štýlu.

Aby učiteľ bol vo svojom pôsobení úspešný, mal by disponovať nasledujúcimi profesijnými kompetenciami:

- *kompetencie odborné-predmetové* – umožňujúce učiteľovi prejavíť svoje odborné schopnosti a zručnosti vo výchovno-vzdelávacom procese,
- *kompetencie psychodidaktické* – pedagogicko-psychologická spôsobilosť prejavujúca sa v schopnosti vychovávať a vzdelávať žiakov,
- *kompetencie komunikatívne*,
- *kompetencie organizačné a riadiace*,
- *kompetencie diagnostické a intervenčné* – umožňujú individualizovať pôsobenie učiteľa smerom k žiakom,
- *kompetencie poradenské a konzultatívne*,
- *kompetencie reflexie vlastnej činnosti* – analýza a vyhodnotenie vlastnej činnosti, schopnosti modifikovať vlastné správanie, prístupy, metódy a pod. (Bajtoš, 2007)

Tých úspešnejších učiteľov si podľa J. Bajtoša žiaci aj ich okolie vážia, sú prirodzenými autoritami, pôsobia ľudsky. Tí menej úspešní sú rozporuplní už vo svojom morálnom profile, majú nedostatky vo všeobecnom a odbornom vzdelaní, nemajú autoritu, preferujú nátlakové metódy. Nemajú úspech u žiakov, žiaci im nedôverujú a ich celkové pôsobenie na nich je skôr negatívne.

Skúsenosti zo škôl ukazujú, že dostatočne angažovaní učitelia disponujú potrebnými kompetenciami dokážu u žiakov stimulovať záujem o športové aktivity. Z našich výskumov (Majzlík, 2017) vyplýva, že čím je vyššia angažovanosť učiteľov, to znamená väčšie nadšenie učiteľov, lepšia pracovná morálka a lepšie vzťahy učiteľa k žiakom, tým sú dosahované výsledky žiakov lepšie. Uvedené výsledky realizovaných výskumov sa síce priamo nedotýkajú výsledkov dosahovaných v športe, ale vo všeobecnej rovine (s ohľadom na výsledky žiakov) sa môžeme s uvedenými konštatovaniami stotožniť.

Na súvislosť medzi angažovanosťou učiteľov, ich nadšením a výsledkami v športe pomerne jasne poukazuje aj celkové poradie škôl zapojených do celoslovenskej súťaže olympijskej a športovej aktivity základných a stredných škôl s názvom Škola roka. Jej vyhlasovateľom je Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (MŠVVaŠ SR) a SAŠŠ. Aj napriek veľkému množstvu škôl zapojených do tejto celoštátnej súťaže sú viac rokov po sebe výsledky v rôznych kategóriách (školy do 300 žiakov, nad 300 žiakov atď.) podobné. To znamená, že v školách s priaznivou klímou, v ktorých riaditelia podporujú učiteľov v ich angažovanosti a nadšení pre šport, sa darí dlhodobo motivovať žiakov k pohybovým aktivitám.

Význam učiteľovej činnosti spojenej so zapájaním žiakov do pohybových aktivít sa výrazne zvyšuje v geografických oblastiach, v ktorých nie sú organizované žiadne športové zväzy. Učiteľ sa tu stáva jediným styčným bodom medzi žiakom a organizovaným športom – v tomto prípade školským športom. Učiteľ po konzultácii s riaditeľom školy rozhoduje o tom, do ktorých športových súťaží sa škola zapojí a do ktorých nie. Účasť na školských súťažiach je postavená na báze dobrovoľnosti. Ak učiteľ disponuje potrebnými profesijnými kompetenciami, dokáže žiakov motivovať a pripraviť ich na úspešnú účasť v súťažiach. Títo žiaci sa môžu súťaží nielen zúčastniť, ale aj v nich uspieť. Medzi takéto úspešné školy v Slovenskej republike patria napríklad školy vo Svätom Petre alebo v

Červenom Hrádku, ale aj v iných obciach. Celá príprava na všetky školské športové aktivity je organizovaná výhradne alebo takmer výhradne učiteľmi týchto škôl, ktorí jej venujú veľkú časť svojho voľného času, a to často bez finančného ohodnotenia. Žiaci spomenutých škôl majú následne možnosť v športových aktivitách pokračovať vo vzdialenejších obciach, a to v športových triedach základných alebo stredných škôl, v športových kluboch, športových gymnáziách a pod., kde ďalej rozvíjajú svoj talent.

V školskom športe je úspech alebo neúspech úzko spätý s úspešnosťou žiakov. Úspešnosť by nemala byť meraná výsledkami v súťažiach, ale aj samotným zapájaním sa do pohybových aktivít organizovaných v prostredí škôl. V súvislosti s cieľmi školského športu poukazujeme na fakt, že hlavným poslaním školského športu je venovať pozornosť každému jednému žiakovi.

Pohybové aktivity v základných a stredných školách sú príležitosťou pre zdravý vývin našej populácie. Na Slovensku je ich realizovaných naozaj veľké široké spektrum a je nutná ich koordinácia. Bez premyslenej stratégie by pri ich organizácii nastal chaos. Úlohu koordinátora a organizátora vo veľkej miere na seba prevzala Slovenská asociácia športu na školách.

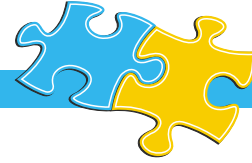
3. Činnosť Slovenskej asociácie športu na školách a jej význam

Slovenská asociácia športu na školách (SAŠŠ) je od augusta 2017 v zmysle zákona č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov národnou športovou organizáciou. S jej vznikom je spojený dátum 3. júl 1991, kedy sa konal z iniciatívy početnej skupiny učiteľov a z verbálne deklarovanou podporou vtedajšieho ministerstva školstva ustanovujúci snem SAŠŠ.

Poslaním SAŠŠ podľa platných stanov (Stanovy SAŠŠ, www.sass.sk) je:

1. Všeobecne napomáhať rozvoju športovej činnosti detí a mládeže, zamestnancov v školstve a rodičov detí s osobitným dôrazom na organizovanie školských športových súťaží v Slovenskej republike.
2. Podieľať sa na formovaní trvalého vzťahu detí a mládeže k športu, spájať svoje aktivity s výchovou, najmä s formovaním zdravého životného štýlu, aktívne bojovať proti negatívnym spoločenským javom, v duchu olympizmu ako člen Slovenského olympijského a športového výboru (SOŠV).
3. Prispievať k zvyšovaniu telesnej a športovej zdatnosti detskej populácie.
4. Zastupovať slovenský školský šport v zahraničí, najmä prostredníctvom členstva v International School Sport Federation (ISF). Zamerať sa predovšetkým na šírenie dobrého mena Slovenska v zahraničí a posilňovanie výchovy k vlastenectvu.
5. Spolupracovať s Ministerstvom školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (MŠVVaŠ SR), územnou štátnou správou a samosprávou na všetkých úrovniach, Slovenským olympijským výborom, národnými športovými zväzmi a ďalšími subjektmi v oblasti športu, a tým prispievať k naplneniu poslania SAŠŠ.
6. Prispievať k zvyšovaniu odbornosti učiteľov a ďalších pedagogických pracovníkov v oblasti športu a pohybových aktivít prostredníctvom akreditovaného a neakreditovaného vzdelávania.

SAŠŠ má v systéme športu na Slovensku jedinečnú a ťažko nahraditeľnú úlohu. Realizuje v prostredí škôl nielen svoje vlastné aktivity, ale aj činnosti a záujmy štátu a všetkých subjektov, ktoré majú vo svojom portfóliu šport.

Cieľová kategória žiakov základných a stredných škôl je zhodná s cieľovou kategóriou, ktorá je na základe zákona č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení niektorých zákonov predmetom verejného záujmu. Spomínaný zákon deklaruje, že verejným záujmom v športe je „podpora a rozvoj mládeže, zabezpečenie prípravy a účasti športovej reprezentácie Slovenskej republiky na významnej súťaži, ochrana integrity športu a podpora zdravého spôsobu života obyvateľstva“.

Oceňujeme ukotvenie podpory a rozvoja mládeže v zákone, i keď so zákonom, aj bez neho je jasné, že športovci vyrastú z detí. Bez systematickej výchovy a vzdelávania nie je možné ani v športe dosahovať stabilné výsledky. A práve SAŠŠ je subjektom, ktorý umožňuje v Slovenskej republike efektívne realizovať široké spektrum školských športových aktivít. V praxi sa to prejavuje napríklad tak, že ak nejaký národný športový zväz chce realizovať svoju činnosť na základných a stredných školách, osloví SAŠŠ. Dôvodom je úspešné etablovanie SAŠŠ v prostredí základných a stredných škôl. Štruktúry sú tvorené tak, aby mali dosah na každú jednu základnú a strednú školu. Tvoria ich zamestnanci škôl, centier voľného času, verejnej správy, ale aj členovia športových klubov. Títo majú medzi sebou často rokmí vytvorené neformálne vzťahy, čo umožňuje dobrú komunikáciu pri realizácii rôznych projektov.

SAŠŠ má v školskom športe svoju nezastupiteľnú úlohu. Dôvodom je, že školské športové súťaže sú jedinou príležitosťou pre žiakov škôl v regiónoch, v ktorých nemajú zastúpenie športové zväzy. Túto problematiku sme už rozoberali v súvislosti s činnosťou úspešného učiteľa. Týchto oblastí je na Slovensku dosť a bez SAŠŠ by títo žiaci mali len minimálnu možnosť preukázať svoj talent.

Ďalšou významnou úlohou SAŠŠ je koordinácia športových súťaží. Organizátori športových podujatí vedia, aké býva náročné zorganizovať čo i len jednu súťaž. V školskom športe je ich viac ako dvadsať. SAŠŠ tvorí a predkladá na schválenie Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky organizačný poriadok školských športových súťaží (športový kalendár) pre daný školský rok. Po jeho schválení sa ním riadia všetky participujúce subjekty, vrátane okresných úradov, ktoré zväčša zabezpečujú financovanie súťaží po úrovni krajských majstrovstiev. Organizačný poriadok vo svojom obsahu popisuje pravidlá súťaží, ktorými sa riadia. Pravidlá školského športu nemusia byť totožné s pravidlami športových zväzov. Školský šport má svoje špecifiká, ktoré sú začlenené do organizačného poriadku školských športových súťaží. Môžeme konštatovať, že organizačný poriadok školských športových súťaží je pre celé Slovensko dôležitým dokumentom. Bez premyslenej koordinácie by sa ľahko mohlo stať, že termíny súťaží by sa prekrývali a na majstrovstvá Slovenska by neprišli zástupcovia niektorých krajov. Ide o dohodu na spoločných pravidlách, rôznych termínoch, ale aj o zadelenie iných informácií.

Pri organizovaných športových podujatiach platia vždy nejaké pravidlá. Pri ich porušení alebo len pri podozrení na ich nedodržanie sa musí vzniknutá situácia riešiť. V školskom športe platí smernica pre pravidlá disciplinárneho konania SAŠŠ tzv. Disciplinárny poriadok. Smernica je vypracovaná v súlade so zákonom č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Je prístupná celej školskej športovej verejnosti a organizátori školských športových súťaží by sa ňou mali riadiť. Vypracovaná smernica nie je len o riešení vzniknutých problémov pri porušení pravidiel, ale slúži aj preventívne, aby sporné situácie nevznikali. Musíme podotknúť, že školy doteraz

podobný dokument vypracovaný nemali.

K školským športovým súťažiam si dovoľme napísať ešte jednu poznámku. V súčasnosti ich organizovanie je odbornou verejnosťou vnímané ako niečo, čo dobre funguje a ako samozrejmosť. Z uvedeného dôvodu musíme podotknúť, že je za nimi každoročne veľmi veľa úsilia viacerých ľudí. V mnohých prípadoch ide o dobrovoľnú prácu zamestnancov škôl a školských zariadení, v niektorých prípadoch aj zamestnancov obcí. Učítelia nemajú žiadnu povinnosť takéto podujatia organizovať a ani sa do nich zapájať. SAŠŠ si ich snahu veľmi váži, pretože bez nich by školský šport v súčasnej podobe neexistoval. Aj preto viacerými spôsobmi oceňuje prácu učiteľov telesnej a športovej výchovy. Jedným z nich je napríklad ocenenie učiteľov pri vyhlasovaní výsledkov o najaktívnejšiu základnú a strednú školu na Slovensku známu pod názvom Škola roka. SAŠŠ v nich oceňuje školy za zapojenie do spektra pohybových aktivít (dôraz na motivačný aspekt), za dosiahnuté výsledky, oceňuje ich podľa počtu žiakov, typu školy, ale oceňuje aj spomínaných učiteľov a žiakov škôl.

SAŠŠ je subjektom, ktorý už desaťročia organizuje pre žiakov základných a stredných škôl športové podujatia presahujúce úroveň bežného štandardu. Svojou úrovňou sú kvalitatívne veľmi vysoko, s medzinárodnou účasťou. Svedčia o tom pochvalné vyjadrenia osobností športového života zo Slovenska i zo zahraničia. Medzi takéto podujatia s medzinárodnou účasťou patrí napríklad Kalokagatia – olympiáda žiakov základných škôl (letná aj zimná forma) a Gaudeamus – olympiáda žiakov stredných škôl. Ich obsahovou súčasťou je napríklad oceňovanie výtvarných prác. SAŠŠ v nich dbá o rozvíjanie idey olympizmu a zapája do ich organizácie vždy viac subjektov. Súťaže na týchto podujatiach sú vždy s účasťou viacerých zväzov a predstavujú sa na nich aj nové, menej tradičné alebo známe športy.

Medzi významné aktivity SAŠŠ patria aj iné olympijské aktivity. Do tejto kategórie zaraďujeme Veľký olympijský kvíz. Je zameraný na objasňovanie základných pojmov a symbolov olympizmu, spoznávanie histórie olympijského hnutia, približovanie života a práce významných osobností svetového a slovenského olympizmu. Aktivít SAŠŠ, ktoré môžeme označiť ako významné je oveľa viac. Môžeme spomenúť napríklad školskú cenu fair-play, Olympiádu zamestnancov škôl, aktivitu Športujúca škola a iné.

V posledných desiatich rokoch SAŠŠ do obsahu svojho portfólia zaradila spektrum vzdelávacích aktivít. Patria sem Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu akreditované, ale aj neakreditované programy. Účasť na vzdelávacích podujatiach vždy atakuje maximálne možné počty účastníkov, čiže je o ne veľký záujem. SAŠŠ vzdeláva napríklad rozhodcov pre školský šport, ale aj inšpiruje učiteľov vzdelávaním v nových trendoch vo vyučovaní telesnej a športovej výchovy. Spolupracuje pri tom jednak s akademickou obcou, ale aj s odborníkmi z praxe. Vzdelávania organizované SAŠŠ sú teda orientované pre učiteľov telesnej a športovej výchovy. Sú mimoriadne populárne a absolventmi pre ich praktickú využiteľnosť oceňované.

SAŠŠ plní vo vzťahu k medzinárodnej organizácii International school sport federation (ISF) dôležitú funkciu. Zastupuje Slovenskú republiku v tomto celosvetovo pôsobiacom subjekte. SAŠŠ organizuje kvalifikácie, na základe ktorých následne Slovenská republika v zastúpení SAŠŠ vysiela na jednotlivé celosvetové majstrovstvá svoje školské reprezentácie a sama organizuje z poverenia ISF celosvetové školské majstrovstvá (v roku 2020 cezpoľný

beh). SAŠŠ sa podieľa svojou aktívnou účasťou aj v exekutive ISF.

Význam SAŠŠ v Slovenskom športe je nespochybniteľná. Zapája do svojej činnosti veľké množstvo žiakov, zároveň v spolupráci so športovými zväzmi sa podieľa aj na ich výkonnostnom prograse. SAŠŠ si neuzurpuje právo na žiadny šport, naopak, spolupracuje so všetkými športovými zväzmi, ktoré o spoluprácu prejavia záujem. Má vo svojej DNA priateľstvo, otvorenosť, výchovu k radosti z pohybu a k zdravému životnému štýlu. Môžeme smelo konštatovať, že Slovenský školský šport môže byť príkladom pre viaceré krajiny sveta.

Záver

Pohyb je základným predpokladom pre udržanie zdravia jednotlivca a následne celej spoločnosti. Aby bola táto podmienka v praxi dosiahnuteľná, je nutná intervencia štátu. V Slovenskej republike je táto snaha o výchovu k zdravému životnému štýlu v kohézii s kultivovaním pohybových aktivít odzrkadlená v učebných osnovách. Úsilie štátu pri praktickej realizácii je v niektorých školách viac úspešné ako v iných. Úspech žiakov úzko súvisí s prístupom učiteľov telesnej a športovej výchovy. Bez angažovaného učiteľa s potrebnými profesijnými kompetenciami je dosiahnutie úspechu obtiažne. Úspešní učitelia dokážu úspešne eliminovať problémy, ktoré sa javia ako negatívny dôsledok vývoja spoločnosti. Dopady globalizácie priniesli so sebou

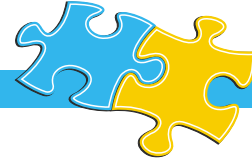
zmenu financovania v školstve, tzv. financovanie na žiaka a s ním súvisiacu zmenu priorit škôl. V súčasnosti je prevažne na učiteľoch telesnej a športovej výchovy, na ich schopnostiach a ochote motivovať žiakov k pohybu, športu a k zdravému životnému štýlu.

V školskom prostredí takmer tri desaťročia pohybové aktivity koordinuje národná športová organizácia – Slovenská asociácia športu na školách. Za tento čas vytvorila fungujúci systém školských športových súťaží a množstvo iných, s pohybovými činnosťami súvisiacich aktivít. Zapája do nich množstvo žiakov, prispieva k vyhľadávaniu talentov. Spolupracuje so športovými zväzmi a ostatnými subjektmi pri organizovaní športových aktivít. Zastupuje Slovenskú republiku v ISF.

Cieľom nášho príspevku bolo poukávanie na význam Slovenskej asociácie športu na školách v systéme športu na Slovensku. Pre väčšie priblíženie zmyslu celej organizačnej činnosti a s ním súvisiaceho obsahu by bolo vhodné popísať aspoň jednu z ťažiskových aktivít Slovenskej asociácie športu na školách, napr. organizáciu olympiády žiakov základných škôl – Kalokagatiu. Ide o významnú, hodnotnú a školské prostredie presahujúcu aktivitu, ale v našom príspevku by sme ju len s ťažkosťou vedeli patrične obsiahnuť. Veríme však, že aj napriek tomu sa nám pre čitateľa podarilo vytvoriť obraz o činnosti a význame Slovenskej asociácie športu na školách v systéme športu na Slovensku.

Zdroje

1. BAJTOŠ, J. 2007. *Kapitolyzo všeobecnej didaktiky*. 1 vydanie. Košice: Equilibria, 2007. 274 s. ISBN 978-80-89284-08-5.
2. MAJZLÍK, M. 2017. *Pedagogické vedenie školy ako determinant jej kvality a úspešnosti*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta. 2017, s. 131. Dizertačná práca.
3. Stanovy Slovenskej asociácie športu na školách. [cit: 2020-02-010]. Dostupné na: <<https://www.sass.sk/o-sa/stanovy>>
4. Štátny pedagogický ústav. Inovovaný ŠVP pre I. stupeň ZŠ – Zdravie a pohyb, Telesná a športová výchova. [cit: 2020-02-010]. Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/files/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-1.stupen-zs/zdravie-pohyb/telesna-sportova-vychova_pv_2014.pdf>
5. Štátny pedagogický ústav. Inovovaný ŠVP pre II. stupeň ZŠ – Zdravie a pohyb, Telesná a športová výchova. [cit: 2020-02-010]. Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/telesna-a-sportova-vychova_nsv_2014.pdf>
6. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
7. Zákon č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov
8. Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení

Telesná a športová výchova a jej miesto v aktívnej škole

Physical and Sport Education and its Place in Active School

Doc. PaedDr. Branislav Antala, PhD.¹ – Mgr. Dana Masaryková, PhD.²

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta telesnej výchovy a športu, Bratislava, Slovensko;

² Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovensko

Abstrakt

Na dosiahnutie cieľa, aby ľudia boli aktívnejší, bude potrebné spoločné kroky vo viacerých odvetviach a zúčastnených stranách na implementáciu kombinácie účinných politických opatrení organizovaných okolo týchto štyroch strategických oblastí: aktívna spoločnosť, aktívne prostredie, aktívny život a aktívny systém. Súčasťou je aktívna škola. Najdôležitejšou úlohou v systémoch pohybových aktivít v aktívnej škole zostáva „telesná a športová výchova“ ako školský vyučovací predmet. Aby bola telesná a športová výchova pre žiakov účinnejšia a atraktívnejšia, mala by súvisieť najmä s týmito najdôležitejšími charakteristikami: povinná, hodnotová, inkluzívna, kvalitná, zdravá, multikultúrna, bezpečná a ekologická.

Abstract

Achieving the goal of making people more active will require joint action across sectors and stakeholders to implement a combination of effective policy actions organized around the four strategic areas: an active society, an active environment, an active life and an active system. It includes an active school. The most important task in physical activity systems in an active school remains 'physical and sport education' as a school subject. In order to make physical and sport education more effective and attractive for children, it should be related in particular to the following most important characteristics: compulsory, value, inclusive, quality, healthy, multicultural, safety and ecological.

Kľúčové slová

telesná a športová výchova, aktívna spoločnosť, aktívna škola

Keywords

physical and sport education, active society, active school

Úvod

Na dosiahnutie cieľa, aby ľudia boli pohybovo aktívnejší, odporúča WHO (2018) spoločné kroky vo viacerých oblastiach na implementáciu účinných politických opatrení organizovaných okolo týchto štyroch strategických oblastí:

Aktívna spoločnosť

Cieľom je vybudovanie spoločnosti s pozitívnymi postojmi a hodnotami voči všetkým tým, ktorí chcú byť pohybovo aktívni, podľa svojich schopností a počas celého života.

Aktívne prostredie

Cieľom je vytvorenie takého prostredia, ktoré propaguje a chráni práva ľudí všetkých vekových kategórií na prístup k bezpečným miestam a priestorom v ich mestách a komunitách, kde môžu byť pohybovo aktívni.

Aktívny život

Tento cieľ je zameraný na zvýšenie poskytovania a prístupu ľudí k príležitostiam a programom, ktoré ich podporujú byť pohybovo aktívni v ich komunite.

Aktívny systém

Cieľom je poskytnúť systémy, ktoré poskytujú potrebné riadenie, koordináciu a spoločné kroky na vnútroštátnej a nižšej ako vnútroštátnej úrovni; budovanie dátových systémov pre dohľad, monitorovanie a zodpovednosť; výskum a vývoj kapacít na mobilizáciu zdrojov a vykonávanie opatrení na zvýšenie účasti ľudí na chôdzi, bicykli, aktívnom odpočinku, športe, tanci a hrách.

Tieto 4 strategické oblasti ovplyvnia vytvorenie dôležitého subsystému a je to „aktívna škola“.

Aktívna škola

Aktívna škola je škola, ktorá žiakom poskytuje veľa príležitostí na fyzickú aktivitu v školskom prostredí. Aktívna škola otvára príležitosti na to, aby bola aktívna pred školou, počas školského dňa a po škole. Pohybová aktivita pred školou je podporovaná aktívnou školou podporovaním aktívneho transportu detí a mládeže z domu do školy

pomocou bezpečnej chôdze, bicyklov a iných druhov pohybových aktivít a organizovaním pravidelných predškolských telesných aktivít. Počas školského dňa hrá najdôležitejšiu úlohu vyučovací predmet „telesná a športová výchova“. Na aktívnej škole ju dopĺňajú pravidelne organizované pohybové aktivity počas prestávok a výučby ostatných vyučovacích predmetov realizovaných v triedach. Aktívna škola poskytuje deťom a mládeži veľa aktivít po škole ako je účasť v školských športových kluboch, podporuje účasť v mestských kluboch a aktivitách a aktívny transport späť zo školy domov.

Telesná a športová výchova v aktívnej škole

Najdôležitejšou úlohou v systéme pohybových aktivít v aktívnej škole má „**telesná a športová výchova**“ ako **školský vyučovací predmet**. Aby telesná a športová výchova bola pre žiakov účinnejšia a atraktívnejšia, mala by súvisieť s týmito najdôležitejšími charakteristikami, ktoré sa snažíme dlhodobo prezentovať v našich prácach, asi najkomplexnejšie to bolo v práci Antalu a kol. (2014), Antalu a Olosovej (2016) a ktoré teraz predkladáme v rozšírenejšej podobe:

Povinná telesná a športová výchova

Telesná a športová výchova musí zostať povinnou súčasťou všetkých vzdelávacích systémov od predškolského vzdelávania, cez základné a stredné školy až po vysokoškolské vzdelávanie.

Hodnotová telesná a športová výchova

Telesná a športová výchova sa musí zameriavať nielen na motorický rozvoj žiaka, ale aj na komplexný rozvoj osobnosti všetkých detí vrátane rozvoja sociálnych, emocionálnych, intelektuálnych, morálnych hodnôt a utvárania pozitívnych postojov k celoživotným pohybovým aktivitám.

Kvalitná telesná a športová výchova

Primeraná kvalita telesnej a športovej výchovy je dôležitým problémom, zaujímajú sa o ňu deti, rodičia, učitelia a celá širšia verejnosť. Veľmi dôležité je umiestnenie

predmetu v školských kurikulumoch z hľadiska počtu vyučovacích hodín. Počet vyučovacích hodín telesnej výchovy v týždennom rozvrhu škôl je dôležitý faktor ovplyvňujúci výsledný efekt celého pôsobenia. Už v odporúčaní Rady Európy z roku 2003 je zahrnutá výzva na zabezpečenie dennej hodinovej pohybovej aktivity pre deti a mládež a to buď v škole, alebo mimo nej. Rezolúcia Európskeho parlamentu z roku 2007 jasne definuje potrebný priestor pre telesnú a športovú výchovu v školských kurikulumoch - tri hodiny povinnej telesnej a športovej výchovy týždenne a tam kde je to možné aj viac.

Inkluzívna telesná a športová výchova

Telesná a športová výchova musí byť ponúkaná všetkým deťom a mládeži, nie prioritne iba deťom s nadpriemernými telesnými a motorickými predpokladmi. Prežiť úspech na hodinách telesnej a športovej výchovy túži každý žiak, teda aj deti pohybovo podpriemerné alebo telesne a motoricky zaostávajúce. Telesná a športová výchova musí byť ponúkaná aj deťom so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, tak v škole ako aj mimo nej, pretože prístup k telesnej výchove a športu je základným právom každého človeka, bez ohľadu na pohlavie, vek, farbu pleti, sociálny pôvod alebo náboženské vyznanie. Obsah telesnej a športovej výchovy musí byť dostatočne zaujímavý tak pre chlapcov ako aj pre dievčatá. Zvláštna pozornosť musí byť venovaná zdravotne znevýhodneným osobám a deťom a mládeži zo znevýhodnených sociálnych vrstiev. Telesná a športová výchova musí byť jedným z prostriedkov integrácie a začlenenia sa do spoločnosti aj pre migrantov a deti z iných kultúrnych prostredí, čím plní funkciu aj interkultúrneho dialógu. Športovo talentované deti a mládež taktiež predstavujú skupinu detí so špeciálnymi potrebami a systém výchovy a vzdelávania im musí poskytnúť príležitosť rozvíjať svoj talent cez útvary talentovanej mládeže, adaptované školské kurikulumy, školské športové kluby a školské športové súťaže.

Zdravá telesná a športová výchova

Zhoršujúci sa zdravotný stav populácie v mnohých krajinách sveta vrátane Slovenska, zvyšujúca sa obezita detí, mládeže i dospelých a skorší nástup civilizačných ochorení, vo veľkej miere vyplývajúci z rozširujúcej sa pohybovej inaktivity a sedavého životného štýlu, vedú aj k prehodnoteniu cieľov telesnej a športovej výchovy a k jej priamejšiemu nasmerovaniu k prevencii porúch zdravia a k formovaniu aktívneho zdravého životného štýlu, v ktorom pravidelná pohybová aktivita má nezastupiteľné miesto. V tomto kontexte je prehodnotenie cieľov i obsahu vyučovania nevyhnutné a na Slovensku boli v tomto smere urobené významné kroky už v rámci reformy školstva v roku 2008.

Multikultúrna telesná a športová výchova

Kurikulum telesnej a športovej výchovy musí otvoriť dvere nielen tradičným pohybovým a športovým aktivitám, ale aj novým moderným činnostiam, vrátane pohybových aktivít a športu pochádzajúcich z iného kultúrneho prostredia, ak o ne deti a mládež prejavujú záujem.

Bezpečná telesná a športová výchova

Otázka bezpečnosti vyučovania telesnej a športovej výchovy a bezpečnosti vykonávania pohybových aktivít v škole i mimo nej musí byť v trvalom záujme nielen učiteľov, rodičov a žiakov, ale aj manažérov škôl a školstva. V tomto smere je potrebná kvalitná legislatíva, primerané právne vedomie všetkých, ktorí sa zúčastňujú telovýchovného procesu, ale najmä tých, ktorí ho plánujú, zabezpečujú a riadia. Školské športové a telovýchovné zariadenia musia byť pravidelne kontrolované a musia spĺňať príslušné normy na prevádzku. V rozpočtoch škôl je potrebné plánovať v

určitých časových cykloch obnovu telovýchovného materiálu, tak aby bol ekologicky nezávadný a bezpečný z hľadiska cvičenia. Bezpečnosť vyučovania musí byť dlhodobou projektovaná tak, aby sa eliminovali všetky potenciálne hrozby ale zároveň naplnili ciele vyučovania, pretože špecifikom telesnej výchovy je väčšie riziko úrazov, zranení žiakov, vyplývajúce z charakteru a podstaty pohybovej činnosti.

Ekologická telesná a športová výchova

Výstavba a prevádzka telovýchovných a športových zariadení musí byť aj v školskom prostredí projektovaná a realizovaná v kontexte najnovších technológií, ktoré sú šetrné k životnému prostrediu. Rovnako používané náradie a náčinie by malo byť vyrobené z obnoviteľných materiálov zohľadňujúcich požiadavky na bezpečnosť a ekologickosť prevádzky. Vykonávanie pohybových aktivít, najmä vo vonkajšom prírodnom prostredí by taktiež malo brať ohľad na existujúce ekosystémy, žiaci by sa mali správať ohľaduplne k existujúcemu prírodnému prostrediu. Podobná požiadavka sa týka aj organizácie školských športových podujatí ako sú rôzne školské, medzi školské súťaže, športové dni a pod.

Variabilita obsahu a foriem telesnej výchovy

Obsah telesnej a športovej výchovy nie vždy zodpovedá súčasným potrebám a požiadavkám životného štýlu detí a mládeže a taktiež existujú rozdiely medzi tým, čo škola žiakovi ponúka a tým, čo žiak potrebuje a môže aj využiť mimo školu vo voľnom čase. V tomto kontexte je potrebná väčšia variabilita obsahu vyučovania a okrem tradičných športových aktivít je potrebné otvoriť obsah aj novým moderným pohybovým a športovým aktivitám, o ktoré žiaci prejavujú záujem. K tomu je však potrebné prispôbiť aj učebné programy a plány škôl. Okrem tradičných foriem povinnej telesnej výchovy ako sú vyučovacia hodina a kurzová forma výučby, je treba rozvíjať aj nové formy organizovania pohybovej aktivity v školskom prostredí a implementovať ich pred vyučovaním, počas neho, počas prestávok, počas hodín iných predmetov a v mimo vyučovacom čase po škole i mimo nej ako prvky aktívnej školy.

Pohybová aktivita ako celoživotný proces

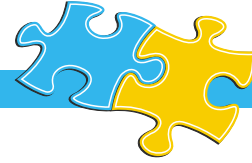
Telesná a športová výchova by mala viesť k vytvoreniu celoživotného vzťahu k pohybovým a športovým aktivitám tak, aby sa mladí ľudia s potešením a radosťou zapájali vo voľnom čase do organizovaných a neorganizovaných pohybových a športových aktivít. V tomto smere by hodiny telesnej výchovy mali byť pre nich pozitívnou skúsenosťou. Zvláštnu porornosť si vyžadujú v tomto smere deti vo veku do 10 rokov, lebo v tomto vekovom období sú deti najcitlivejšie na podnety a formujú sa najvýraznejšie základy pre celoživotný pozitívny postoj k pohybu ako súčasť ich denného režimu.

Telesná výchova a nové technológie

Internet, mobilné telefóny a nové technológie sú na jednej strane určitým nepriateľom pohybovej aktivity, pretože práve ony najviac vyplňajú deťom voľný čas a odpútavajú ich od pravidelnej pohybovej a športovej činnosti. Na druhej strane využívanie nových technológií vo vyučovaní telesnej a športovej výchovy môže prispieť k jeho atraktivnosti a aj efektívnosti. Učiteľ telesnej a športovej výchovy preto nesmie nové technológie vnímať ako svojich nepriateľov, ale skôr ako svojich pomocníkov. Programy pregraduálnej a postgraduálnej prípravy učiteľov telesnej a športovej výchovy by v tomto smere nemali zaostávať.

Príprava učiteľov telesnej výchovy a potreba ich celoživotného vzdelávania

Príprava učiteľov by mala mať taký charakter a obsah,

aby mohla byť efektívna v zavádzaní nových trendov, postupov do vyučovania. Absolvent musí byť pripravený tak, aby vedel nové postupy, metódy a formy práce implementovať do praxe a nie opačne, prispôbovať sa iba tomu, čo v praxi už je. Preto by vysoké školy mali byť nositeľmi zmien, nových myšlienok a lídrami v inovácii vyučovania telesnej a športovej výchovy na školách a to v oveľa väčšom rozsahu ako tomu v súčasnosti častokrát je. Rýchlo sa meniacia spoločnosť prináša potrebu neustáleho vzdelávania sa učiteľov telesnej a športovej výchovy, aby mohli nielen ísť s dobou, ale boli aj úspešnými realizátormi plánovaných zmien.

Spoločenská podpora pre telesnú výchovu a prepojenie na komunitu

Svetové prieskumy vyučovania telesnej výchovy v rokoch 1999, 2005 a 2012 ukázali, že často existuje veľká priepasť medzi politickými sľubmi a realitou. Napriek tomu, že výchova a vzdelávanie sú vo väčšine krajín vnímané ako nezávislé od politiky a politických vplyvov, predsa len prepojenie školy a politiky je často evidentné. Učitelia, odborníci a všetci tí, ktorí na Slovensku fandiť pohybu a športu sa musia snažiť lobovať za telesnú a športovú výchovu, aby mala patričnú podporu pri rozhodovaní v štátnych a aj politických orgánoch. Táto požiadavka v súčasnosti rezonuje o to viac, že pribúda na svete počet chorôb vyplývajúcich z pohybovej inaktivity a sedavého životného štýlu ľudí a enormne sa zvyšujú náklady štátov na liečbu a odstraňovanie ich dôsledkov. Telesná výchova na školách potrebuje taktiež hlbšie prepojenie na komunálnu politiku a komunálne projekty a rozpočty tak, aby bolo možné efektívnejšie využívať sieť škola – rodičia – komunita.

Príklady dobrej praxe

Za „dobrú prax“ sa považuje to, čo dobre funguje v rôznych situáciách alebo v rôznom prostredí. Nezaručuje to automaticky, že to bude fungovať vždy a všade, ale bývajú to zaujímavé podnety, ktoré môžu inšpirovať k tvorbe či aplikácii aj v iných podmienkach, krajine či prostredí. Vo svete existuje veľa príkladov dobrej praxe, ktoré majú afinitu na školu a vyučovanie telesnej výchovy. Ich poznanie a využívanie preto môže byť zaujímavým podnetom a v mnohých prípadoch aj návodom pre hľadanie pragmatických a už overených riešení.

Medzinárodná spolupráca v oblasti telesnej výchovy

Rozvíjanie medzinárodnej spolupráce a vytváranie sietí

vedeckej a odbornej spolupráce je v globalizovanom svete nevyhnutnosťou. Kľúčovú rolu v tom zohrávajú medzinárodné telovýchovné a športové organizácie. V rozpočtoch štátov, organizácií, vysokých škôl sa musia najst' zdroje na zapájanie sa čo najväčšieho počtu odborníkov, učiteľov jednotlivých inštitúcií a krajín do týchto celosvetových aktivít. Rozvoj internetu, komunikačných sietí, leteckej dopravy, jazyková úroveň súčasných ľudí pre to vytvárajú veľmi dobré predpoklady.

Potreba vedeckého výskumu a permanentného hodnotenia situácie v telesnej výchove

V súčasnosti sa správne rozhodnutia nedajú robiť bez dostatočného množstva informácií a kvalitných vedeckých dát. Preto vedecký výskum aj v oblasti telesnej a športovej výchovy má stále svoje opodstatnenie a je potrebné motivovať a podporovať najmä mladých výskumných pracovníkov, aby sa aktívne zaujímali aj o túto oblasť. Taktiež potreba permanentného sledovania situácie v telesnej výchove vo svete i v jednotlivých krajinách je nevyhnutnosťou. Takýto monitoring si vyžaduje aj vypracovanie a zdokonaľovanie metód a prostriedkov vedeckého sledovania. Dobrým príkladom je aj štandardizovaný monitoring názorov verejnosti o športe a pohybovej aktivite realizovaný Európskou komisiou, tzv. Eurobarometer, ktorý porovnáva rozdiely medzi členskými štátmi Európskej Únie. Výstupy získané v rokoch 2002, 2009 a 2014 poukazujú na trend pohybovej aktivity, resp. inaktivity európskej populácie a môžu slúžiť ako základ pre tvorbu ďalších krokov vedúcich k športujúcej, a teda zdravšej spoločnosti. Iným príkladom monitoringu môžu byť aj výskumné projekty na Slovensku realizované s podporou agentúr VEGA, KEGA, APVV. Jedným z množstva príkladov je napr. projekt VEGA č. 1/0523/19 „Telesná a športová výchova a jej kvalita a potenciál v podpore zdravia z pohľadu žiakov, učiteľov a rodičov“ riešený na FTVŠ UK v rokoch 2019 – 2021. Vedecký prístup spolu s cvičebným pragmatizmom by mali byť základom pre moderné prístupy k rozvoju telesnej a športovej výchovy.

Poznámka

Tento príspevok bol pripravený s podporou grantu VEGA č. 1/0523/19 „Telesná a športová výchova a jej kvalita a potenciál v podpore zdravia z pohľadu žiakov, učiteľov a rodičov“

Zdroje:

1. ANTALA, B. a kolektív (2014). *Telesná a športová výchova a súčasná škola*. NŠC Bratislava
2. ANTALA, B. - OLOSOVÁ, G. (2016). *Medzinárodné aspekty školskej telesnej výchovy a jej manažmentu*. SVS TVŠ Bratislava, 184 strán
3. WHO (2018). *Global Action Plan on Physical Activity 2018-2030: More Active People for a Healthier World*,

Sportuj ve škole Let's move at school

Mgr. Svatava Ságnerová, Anna Majerová

Asociace školních sportovních klubů ČR, z.s.

Abstrakt

Ani jedno dítě nestojí a nenudí se. Všichni sportují, všichni se společně baví. Popsaný sen tělocvikáře či trenéra? Kdepak, takhle probíhá „Sportuj ve škole“ na 1000 školách! Před či po skončení výuky cvičitelé učí děti základům oblíbených sportů, jakými jsou basketbal, volejbal či fotbal. Využívají u toho vyzkoušené metody navržené odborníky ze sportovních organizací. Zároveň také rozhybávají školáky pomocí nejrůznějších her, opičích drah a dalších zábavných sportovních aktivit.

Abstract

There is not a single child sitting and being bored. All of them are moving and having fun. Is that a description of a physical education teacher's dream? No, this is the reality of a project „Let's move at school“ at 1000 Czech schools. Children are taught the basics of the favourite sports such as basketball, volleyball or football. Coaches use methods which were designed by the experts from the sport's organizations. Different games, obstacle courses and many other entertaining activities are also included in the lessons with the purpose to make the children enjoy the movement.

Klíčová slova

sport, děti, pohyb, zábava, škola

Key words

sport, children, movement, fun, school

Úvod

Podle doporučení světové zdravotnické organizace WHO by se děti mezi 5-17 roky věku měly věnovat fyzické aktivitě alespoň 60 minut denně. S ekonomickým růstem je z důvodu možností dopravy, zvýšeného využívání technologií a urbanizace spjat pokles fyzické aktivity. Celosvětová statistika říká, že 1 ze 4 dospělých a 3 ze 4 dospívajících (ve věku 11-17 let) nenaplnují doporučení WHO. V některých zemích může úroveň inaktivity dosáhnout až 70% (WHO, 2010). Bojem proti tomuto fenoménu se zabývá i globální akční plán pro fyzickou aktivitu 2018-2030 „Více aktivních lidí pro zdravější svět“, strategický cíl 3 „vytvoření aktivních lidí“ a jeho akce 3.1, který popisuje záměr posílení zajištění kvalitní tělesné výchovy a více pozitivních zážitků a příležitostí pro aktivní rekreaci, sport a hraní si pro dívky a chlapce. Cílem je podpora a propagace radosti a zapojení se do fyzické aktivity přiměřené možnostem a schopnostem daných osob. Akcí 3.3 je zlepšení zajištění a možností pro více programů aktivního pohybu (WHO, 2018).

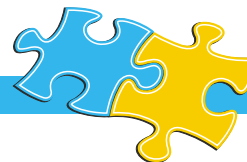
Pohybová aktivita má vliv nejen na fyzické tělo člověka, ale svůj význam má i na posílení psychických projevů jedince. Pravidelné a přiměřené cvičení pozitivně ovlivňuje zvládnutí psychických stavů jako je například deprese, úzkost, zvýšení sebehodnocení a lepší zvládnutí stresu. Praktikování sportu a fyzické aktivity v dětství přispívá ke správným návykům a zařazení pravidelných pohybových aktivit i v dospívání a dospělém věku.

I v návaznosti na tato doporučení a problematiku zavedlo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR pokusné ověřování programu „Hodina pohybu navíc“, které pod názvem Sportuj ve škole původně připravovala a následně dle rozhodnutí MŠMT převzala v červnu 2018 Asociace školních sportovních klubů ČR, z.s.

Do projektu se na počátku zapojila většina škol, na kterých bylo realizováno pokusné ověřování projektu Hodina pohybu navíc. V lednu 2019 přibýlo 418 škol. S počátkem nového školního roku byl počet zapojených škol opět navýšen.

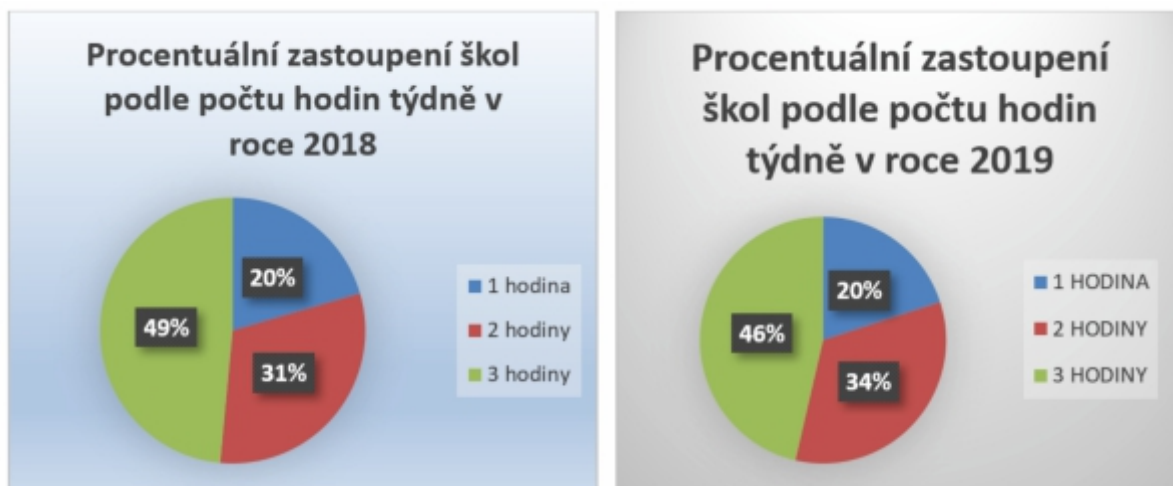
Obr. č.1 Vývoj počtu zapojených škol v projektu Sportuj ve škole (AŠSK, 2020)

Jádro

Projekt je určen žákům I. stupně všech základních škol, včetně škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Cvičení probíhá v rámci provozu školní družiny. Školy se do projektu řádně přihlásí a musí splnit administrativní povinnosti. AŠSK s každou školou uzavře Smlouvu o spolupráci s konkrétním závazkem na počet realizovaných hodin. Na jedné škole mohou probíhat až 3

hodiny týdně. Projekt respektuje podmínky školního prostředí a jedna hodina trvá 45 minut. S cílem zapojit co největší počet dětí je jednou z podmínek projektu omezení, kdy jedno dítě smí cvičit v rámci Sportuj ve škole právě jednu hodinu týdně. Škola zodpovídá za bezpečnost a ochranu zdraví žáků a lektorů při cvičení ve školní družině. Lekce jsou dětem poskytovány zdarma (AŠSK, 2020).

Obr. č. 2 a č. 3 Porovnání počtu hodin týdně na školách v roce 2018 (AŠSK, 2019), 2019 (AŠSK, 2020)

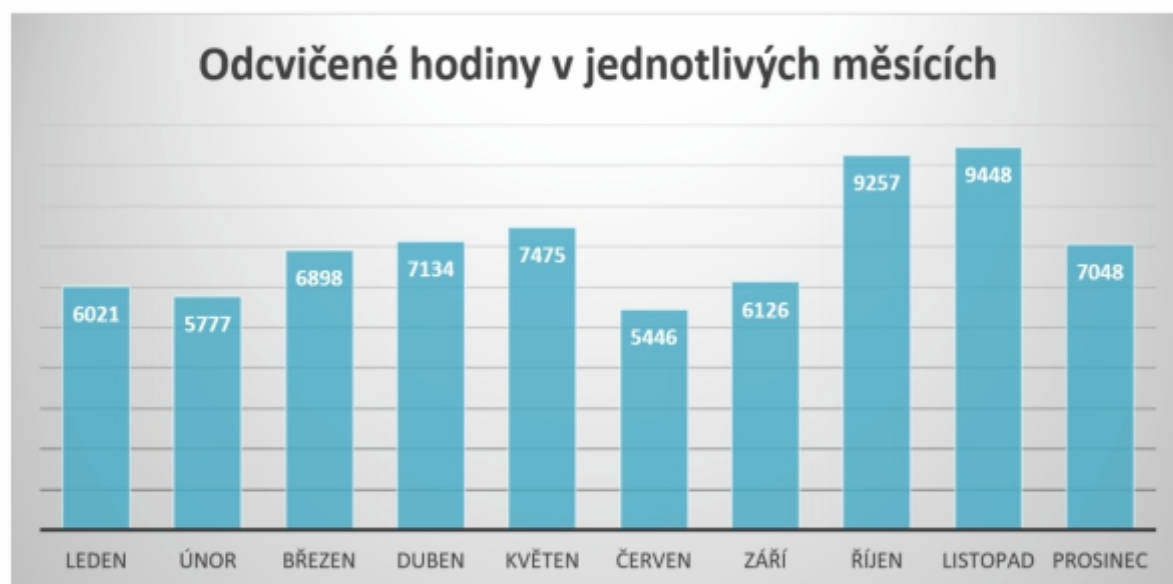
Jako lektoři - cvičitelé působí aprobovaní učitelé tělesné výchovy z I. a II. stupně ZŠ, vychovatelky ze školních družin, asistenti pedagogů nebo sportovní trenéři. AŠSK s každým lektorem uzavírá Dohodu o provedení práce, na jejímž základě vykazuje lektor každý měsíc realizované a přípravné hodiny. Protože je cílem kvalitní náplň hodin pohybových aktivit, je vnímána potřeba lektorů se na hodiny připravovat. Za každé 3 hodiny odvíčených hodin pohybových lekcí si lektor může vykázat jednu hodinu navíc, za přípravu. Cvičitele si zajišťuje každá škola samostatně, přičemž garantuje jejich odbornost pro kvalitní úroveň realizace pohybových aktivit

a způsobilost k práci s dětmi (AŠSK 2020).

Za administrativní zátěž spojenou s projektem a zodpovědnost za realizaci projektu na škole jsou ředitelé škol jednorázově finančně odměněni.

Pro rodiče cvičících dětí představuje velký benefit úspora času i finančních prostředků. Tím, že lekce navazují na školní výuku nebo probíhají ještě před ní v rámci školní družiny příslušné školy, odpadají rodičům starosti s přesunem dětí na sportovní aktivity, konané mimo sportoviště školy.

Projektu se v průběhu roku 2019 účastnilo více než 31 000 žáků základních škol (AŠSK, 2020).

Obr. č. 4 Počet vykázaných hodin v jednotlivých měsících v roce 2019 (AŠSK 2019)

Podkladem pro obsah lekcí je ověřené „Metodické doporučení pro vedení pohybových aktivit žáků 1.-3. ročníku základních škol MŠMT“, které je lektorům poskytnuto v tištěné i elektronické podobě. Tento materiál významně napomáhá lektorům sestavit hodiny, zaměřené na všeobecný pohybový rozvoj dětí a nácvik prvků vybraných sportů, kterými jsou fotbal, basketbal, házená, volejbal, ragby a bruslení. Metodické podklady byly rozšířeny o metodiku „Bav se florbal“, kterou zapojené školy obdržely na DVD. Na webových stránkách projektu jsou pravidelně zveřejňovány příspěvky samotných lektorů, které jsou odborníky posouzeny a upraveny do formy k publikaci. Slouží jako jednoduché návody pro novou inspiraci a zpestření hodin jednotlivých sportů a všeobecného pohy-

bového rozvoje. Při tvorbě obsahu cvičebních jednotek lektori maximálním způsobem respektují prostorové a materiální podmínky konkrétní školy a zároveň úroveň pohybových schopností dětí včetně jejich zájmu o jednotlivé aktivity. Díky užívané „Metodice MŠMT“ se mohou lektori cvičící děti seznámit i s méně rozšířenými sporty a pohybovými aktivitami (AŠSK, 2020).

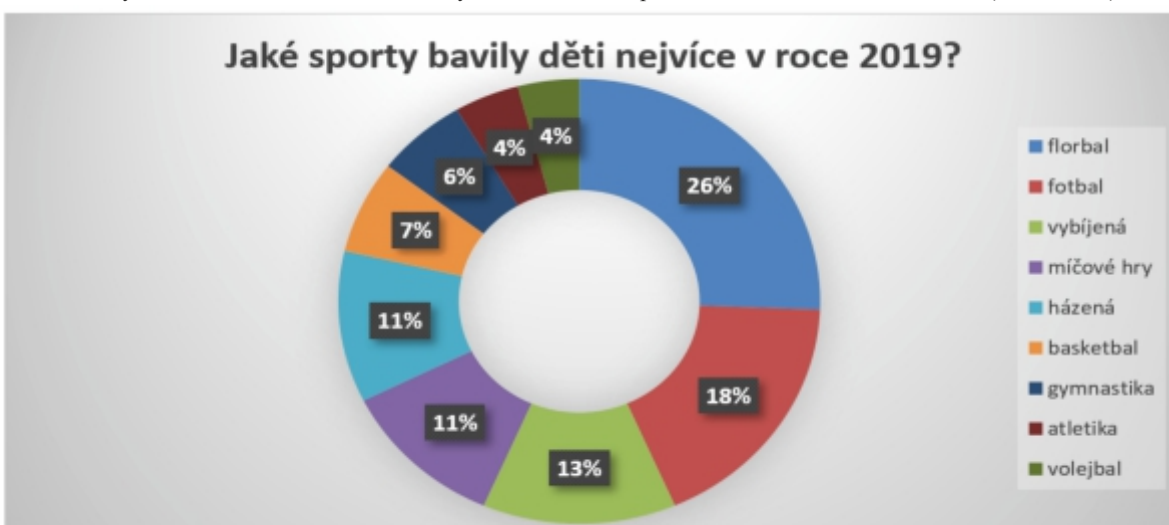
Lekce Sportuj ve škole probíhají dle možností škol a povětrnostních podmínek ve vnitřních i venkovních prostorách. Hodiny lze realizovat i ve školách, kdy nemají velkou tělocvičnu, lektori využívají prostory družin, okolní prostranství, venkovní hřiště, případně plavecký bazén nebo zimní stadion (AŠSK, 2020).

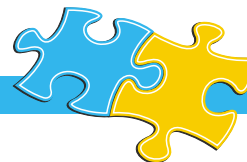
Obr. č. 5 Využití prostor při lekcích sportuj ve škole (AŠSK 2020)

Dotazníkovým šetřením v roce 2019 bylo zjištěno, že děti nejčastěji procvičovaly prvky míčových sportů, nejvíce fotbal, florbal, basketbal. Kromě míčových sportů byla významně preferována gymnastika a též atletika. Na první místo, co se oblíbenosti týče, zařadili děti florbal, následovaný fotbalem a

vybíjenou. Při volbě aktivit preferují cvičenci soutěže, hry a nejrůznější opičí dráhy s překonáváním překážek. Lekce Sportuj ve škole nejčastěji probíhaly ve sportovních halách a tělocvičnách patřících škole. Často však děti zavítaly v rámci lekcí i do plaveckého bazénu či na zimní stadion (AŠSK, 2020).

Obr. č. 6 Oblíbenost vybraných sportů zařazených do hodin projektu Sportuj ve škole (AŠSK, 2020)

Lekce probíhají v minimálním počtu 10 dětí ve skupině. Maximální hranice je stanovena na 30 dětí v jedné skupině. Tento počet respektuje uspořádání školní družiny. Výjimku představují školy se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Do sportovních aktivit v rámci projektu se zapojili i žáci například se sluchovým či zrakovým handicapem nebo s poruchami autistického spektra. Průměrná velikost skupiny v roce 2019 činila 15 dětí. Genderově bylo zastoupení vyvážené- cvičení se zúčastnilo 56% chlapců a 44% dívek (AŠSK, 2020).

Podle vyjádření lektorů a ředitelů škol je velkým přínosem, že si děti vytvářely díky atraktivitě lekcí kladný vztah k pohybu a i v krátkém období se zlepšila jejich fyzická zdatnost. Na mnoha školách cvičily v jedné skupině děti z několika ročníků, což přispělo k podpoře vzájemné pozitivní komunikace a sounáležitosti.

Důležitou součástí projektu je materiální podpora zúčastněných škol. V roce 2018 byla poskytnuta školám, které byly zároveň s účastí v projektu i členy AŠSK. V roce 2019 již byla poskytnuta všem školám, které byly do projektu zapojeny a realizovaly lekce pohybových aktivit.

Set sportovních pomůcek obsahoval sadu překážek s nastavitelnými výškami, molitanové a odlehčené míče na basketbal, volejbal a házenou, gymnastická švihadla, padák, sportovní pišťalky a florbalové míčky. Složení sady pomůcek bylo zvoleno na základě dotazníkového šetření škol, které proběhlo v dubnu, přičemž výběr pomůcek byl v maximální možné míře přizpůsoben potřebám škol. Školy dále obdržely technické vybavení pro lektoři ve formě flash disku, přenosného minireproduktoru a tabletu.

Dodavatelé materiální podpory byli vybráni v řádném výběrovém řízení.

Informace o projektu jsou komunikovány do široké členské základny AŠSK. Významnou úlohu hrají především krajské a okresní rady AŠSK a krajské garanty Sportuj ve škole. Díky jim jsou informace o projektu přenášeny do konkrétních škol, ke konkrétním osobám, a to k ředitelům a lektorům.

V jednotlivých krajích České republiky působí krajské garanty projektu „Sportuj ve škole“. Hlavní náplní jejich práce jsou evaluační návštěvy probíhajících lekcí na školách v příslušném kraji. Jedná se o cenný zdroj informací o poznatcích. Jejich pomocí je také zpátky k řídicímu týmu dostupná zpětná vazba přímo od lektorů a ředitelů škol, což umožňuje trvalé vylepšování projektu a zpřístupnění pohybových aktivit co největšímu počtu dětí.

V září 2018 se uskutečnil první informační seminář pro lektoři a ředitele škol zapojených v projektu. Účastníci byli seznámeni s podmínkami projektu, nutnými administrativními kroky a formou diskuze jim byly zodpovězeny všechny vyvstálé dotazy (AŠSK, 2019). V roce 2019 řídící

tým na tuto úspěšnou akci navázal seminářem, který se uskutečnil v listopadu. Kromě informací o vývoji projektu a představení nového způsobu administrace projektu za pomoci online databáze absolvovali účastníci odborné přednášky o motoricko- funkční přípravě dětí a vadách držení těla a jejich prevenci (AŠSK, 2020).

Dokumentace k projektu je zpracovávána dle legislativy v listinné podobě a zároveň pro potřeby administrátorů v elektronické podobě. Z důvodu snahy o zjednodušení nutných administrativních kroků a minimalizace chyb byla pro rok 2020 vytvořena online Databáze projektu. Každá osoba zapojená v projektu má svůj profil s příslušujícími pravomocemi a možnostmi v souladu s ochranou osobních údajů. Ředitel školy spravuje profil školy a generuje smlouvu o spolupráci a případné dodatky ke smlouvě v případě změny počtu hodin realizovaných na škole. Vidí stav dokumentace lektorů, kteří na škole působí, ale údaje v dokumentech nemůže zobrazit ani měnit. Jednotliví lektoři spravují svůj profil, pomocí databáze generují svoji DPP a každý měsíc vyplňují výkaz práce.

V databázi se zobrazují stavy dokumentace od uzavření, přijetí vyplněné dokumentace administrátory, i jejich zadání k proplacení a po následné kontrole i proplacení výkazu práce.

Závěr

Projekt „Sportuj ve škole“ představuje obrovskou možnost, jak bez legislativně náročných změn (RVP, ŠVP) vytvářet u dětí kladný vztah k pohybovým aktivitám a ke sportu od nejučtějšího věku. Přínos projektu pro zúčastněné školy představuje nejen stránka materiální, nýbrž především výchovná. Ředitelé škol ocenili především pravidelné vyplácení odměn lektorům nad rámec jejich základní pracovní povinnosti, rozšíření sportovního vybavení škol o sportovní sety, čímž došlo k významné úspoře provozních prostředků škol. Největší a nevyčíslitelný přínos však měl tento projekt pro děti. Do cvičení se velmi rády zapojily všechny děti bez rozdílu výkonnostních či pohybových a to s radostí a nadšením, neboť realizované aktivity byly pestré a velmi zajímavé a byly prováděny zábavnou formou. Děti se navíc při účasti v projektu samy rozhodovaly, zda chtějí sportovat, a proto se na cvičení velmi těšily.

Dle vyjádření některých ředitelů je zvolený postup, jak přilákat děti ke sportu, mnohem efektivnější, než povinná hodina tělesné výchovy navíc. „Sportuj ve škole“ byl projekt, který zasel semínko sportovního nadšení u mnohých malých dětí. O tom svědčí i mnohá sdělení z dotazníkového šetření a z evaluačních návštěv lekcí uskutečněných krajskými guaranty. Je důležité pokračovat v této cestě a podpořit jejich sportovní nadšení realizací dalšího podobného projektu.

Zdroje

1. Asociace školních sportovních klubů ČR, z.s. *Závěrečná zpráva projektu Sportuj ve škole 2018: závěrečná zpráva*. Praha: AŠSK, 2019. 20 s.
2. Asociace školních sportovních klubů ČR, z.s. *Závěrečná zpráva projektu Sportuj ve škole 2019: závěrečná zpráva*. Praha: AŠSK, 2020. 24 s.
3. WHO, 2010. *Global recommendations on physical activity for health*. Switzerland: WHO Press, 2010. 58 s. ISBN: 978-92-4-159997-9.
4. WHO, 2018. *Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world*. Switzerland: WHO Press, 2018. 104 s. ISBN: 978-92-4-151418-7.
5. SKOVAJSA, R. 2017. *Úroveň pohybové aktivity u studentů studujících Gymnázium Písek a jejich rodičů: diplomová práce*. České Budějovice: JCU, 2017. 74 s.

OVEP - Vzdelávací program olympijských hodnôt OVEP- Olympic Values Education Programme

Igor Kováč, Mgr.

Slovenský olympijský a športový výbor

Abstrakt

Vedecké poznatky z oblasti výskumu mozgu dokazujú jednoznačný kľúčový prínos pravidelného pohybu na rozvoj kognitívnych funkcií a všeobecné duševné zdravie človeka. Poznatky z oblasti pozitívnej psychológie zároveň zdôrazňujú dôležitosť kvalitného hodnotového vzdelávania, ktoré vytvára podmienky na rozvoj pozitívnych morálno-etických vlastností ako predpokladu na udržiavanie duševného zdravia a dosiahnutia maximálneho potenciálu človeka. Absencia systematického prístupu k hodnotovému vzdelávaniu mladých ľudí vytvára priestor pre celý rad iniciatív, ktoré môžu byť v tomto ohľade prínosom. Vzdelávací program olympijských hodnôt (OVEP) využíva šport ako nositeľa cenných životných hodnôt, ktorými prispieva k rozvoju charakteru mladých ľudí. Radosť z vynaloženého úsilia, snaha o výnimočnosť, rešpekt, fair play či priateľstvo predstavujú kvality, ktoré sú integrálnou súčasťou hodnotového systému olympizmu, a ktorými sa program OVEP snaží prispievať k pozitívnemu duševnému rozvoju detí a mládeže.

Abstract

Scientific evidence within the area of brain research proves an indisputable contribution of regular physical activity to development of cognitive functions and mental health in general. Moreover, the knowledge base of positive psychology reinforces, at the same time, importance of quality values education, which creates conditions for development of positive moral and ethical qualities as a prerequisite to sustain mental health and to reach maximum potential of each individual. The absence of systematic approach to values education of young people creates space for a range of initiatives, that can be beneficial in this respect. Olympic Values Education Programme (OVEP) uses sport as a bearer of precious life values, through which it contributes to development of young peoples' character. Joy of effort, excellence, respect, fair play or friendship represent qualities inherent within the value system of Olympism, through which the OVEP tries to facilitate positive development of children and youth.

Kľúčové slová

OVEP, hodnotové vzdelávanie, šport, duševné zdravie

Keywords

OVEP, values education, sport, mental health

Úvod

Prekladaný príspevok pojednáva o prínose olympijskej výchovy a jej Vzdelávacieho programu olympijských hodnôt (OVEP) pre udržiavanie a rozvoj duševných kvalít a zdravia mladej generácie. S využitím poznatkov z oblasti výskumu fungovania mozgu a pozitívnej psychológie poukazuje na kľúčový význam pravidelného pohybu spoločne s úmyselným rozvojom pozitívnych morálno-etických vlastností na proces učenia sa, rozvoj umeleckých nadaní i celkové správanie sa každého človeka. Pozitívne skúsenosti s aplikáciou týchto poznatkov do výukového procesu na školách vo vybraných krajinách dokladujú zmysluplnosť aplikácie podobných postupov aj u nás. Tieto poznatky zároveň vytvárajú vedecký základ aj pre samotnú filozofiu olympizmu, čo dáva olympijskej výchove ešte presvedčivejšie argumenty pri realizácii jej aktivít. Absencia systematického prístupu k hodnotovej výchove vytvára príležitosť aj pre olympijskú výchovu a jej program OVEP prispieť svojim vlastným spôsobom k pozitívnemu formovaniu detí a mládeže.

Hlavná časť

Pohyb ako základ duševného rozvoja a zdravia

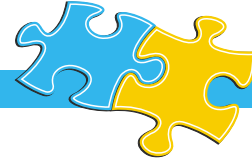
Technologický pokrok súčasnej spoločnosti zásadným spôsobom ovplyvnil náš život v mnohých oblastiach. Okrem zjavných prínosov však so sebou priniesol aj zásadnú zmenu životného štýlu, ktorej sprievodným znakom je aj nedostatok pohybu a nárast sedavého spôsobu života. V porovnaní s obdobím pred 10000 rokmi, kedy žil človek predovšetkým loveckým spôsobom života, dnes ľudia prejdú pešo za jeden deň o polovicu menšiu vzdialenosť. K tomuto poklesu prispeli evolučné zmeny od lovcov, cez poľnohospodársky spôsob života až po industrializáciu a následnú digitalizáciu spo-

ločnosti, ktorá k našej nedostatočnej fyzickej aktivite prispieva najviac (Hansen, 2019).

Ten istý technologický pokrok však zároveň umožnil získanie nových poznatkov, napríklad aj v oblasti výskumu mozgu. Vďaka magnetickej rezonancii sú dnes vedci schopní postupne odhaľovať fungovanie tohto jednoznačne najzložitejšieho a najkomplexnejšieho ľudského orgánu. Za jeden rok sú publikované rádovo desiatky tisíc takýchto štúdií. Mnohé z nich pritom poukazujú na dôležitú skutočnosť, a to, že mozog je tým orgánom ľudského tela, ktorý má z fyzickej aktivity najväčší osov (Hansen, 2019).

Prvé mozgové bunky sa sformovali pred asi 600 miliónmi rokov, pričom ich primárnu funkciu bolo pravdepodobne umožniť organizmom sa pohybovať. Nie je náhoda, že mozgové bunky majú vyvinuté len tie organizmy, ktoré sa dokážu samostatne premiestňovať. Ak je teda najdôležitejšou úlohou mozgu prinútiť nás k pohybu, je veľmi málo pravdepodobné, keby pohyb nijak neovplyvňoval jeho činnosť. Telo bez mozgu sa nedokáže pohybovať, no ak telo neprejavuje fyzickú aktivitu, činnosť mozgu bude obmedzená (Hansen, 2019).

Prvým z dôkazov významu pravidelného pohybu na činnosť mozgu je jeho priaznivý vplyv na redukciu stresu a depresívnych stavov. Pravidelným pohybom sa totiž úroveň kortizolu (stresového hormónu) zvyšuje stále menej a ustáľuje sa na stále nižšej úrovni. Zaujímavé pritom je, že následkom pravidelného tréningu sa hladina kortizolu zvyšuje stále menej aj pri iných stresových situáciách, nielen počas tréningu (Hansen, 2019). Tento fenomén zároveň úzko súvisí aj s vylučovaním kyseliny gama-aminomaslovej, ktorá má upokojujúce účinky, a ktorá je aktivovaná napríklad

alkoholom, tabletkami, ale tiež fyzickou aktivitou. Táto kyselina pôsobí najmä v tých častiach mozgu, ktoré sú umiestnené pod mozgovou kôrou, a z ktorých pramení najväčšia časť stresovej aktivity. Pohyb tak významne pomáha zasiahnúť samotné jadro stresu (Hansen, 2019).

Rôzne podoby strachu a úzkosti sú činiteľom, ktorý vedie k rôznym podobám negatívnych spôsobov chovania. Fyzická aktivita tak môže byť zásadným spôsobom nápomocná aj pri rozvoji správania a charakteru každého človeka. Príkladom sú výskumy na skupinách teenagerov. Toto obdobie života je často charakterizované výkyvmi emócií, impulzívnosťou a množstvom úzkosti. Tieto stavy úzko súvisia s faktorom, že časti mozgu, ktoré zohrávajú najdôležitejšiu úlohu pri tlmení stresu dozrievajú najneskôr, zatiaľ čo časti mozgu, ktoré vytvárajú stres, sú vo veku 17 rokov plne vyvinuté. Výskum skupiny teenagerov z chudobných štvrtí v Čile však dospel k záveru, že pravidelný pohyb dokáže už po niekoľkých týždňoch zlepšiť duševný stav mladých ľudí, ktorí sa cítili oveľa pokojnejší, menej úzkostliví a sebavedomejší (Hansen, 2019). Tento fenomén súvisí aj s tzv. neurotrofným mozgovým faktorom (BDNF), ktorého vylučovanie priaznivo vplyva na naše povahové črty. Jeho nízka hladina totiž vedie k depresívnym stavom a všeobecne sa vyskytuje u neurotických ľudí.

Depresívne duševné stavy a s ňou spojená nízka hladina BDNF zároveň prispievajú k zníženej tvorbe nových mozgových buniek (Hansen, 2019). Pravidelný pohyb má pritom pri produkcii nových mozgových buniek a udržiavaní objemu mozgovej hmoty zásadný význam. Podľa výskumov sa vývoj mozgu ukončuje do 25. roku života. Od tej doby má mozog tendenciu zmešovať svoj objem každý rok o 0,5 - 1%. Vďaka pravidelnému pohybu je pritom možné tento proces stamutia mozgu účinne oddiaľovať. Na základe výskumu skupiny dôchodcov sa zistilo, že tým účastníkom výskumu, ktorí chodili pravidelne na prechádzky, sa v priebehu roka výrazne zlepšila prepojenosť jednotlivých častí mozgu. Pri porovnaní výsledkov výskumu tejto skupiny seniorov s podobným výskumom s mladšou generáciou účastníkov, sa dospelo k záveru, že pravidelný pohyb jednoznačne spomaľuje proces stamutia mozgu (Hansen, 2019).

Tento fenomén úzko súvisí so spomínanou produkciou mozgového neurotrofného faktora (BDNF) v medzibunkových priestoroch mozgu. Tento proteín má zásadný význam pre udržiavanie optimálnych podmienok pre všetky mozgové funkcie a zohráva kľúčovú úlohu pri vzniku nových mozgových buniek. Jeho hladinu však nie je možné zvyšovať externými, farmaceutickými prostriedkami, ako je to napríklad v prípade dopamínu a pod. BDNF je totiž v žalúdočných šťavách okamžite rozpustný a pri intravenózne aplikácii nedokáže preniknúť stenami mozgových ciev. Jediný spôsob, ktorým sa hladina BDNF dokáže zvyšovať je pravidelný pohyb. Jeden z najdôležitejších faktorov zdravého fungovania mozgu je tak jednoznačne odkázaný na našu ochotu sa hýbať (Hansen, 2019).

Pozoruhodne priaznivý vplyv má pravidelná pohybová aktivita aj na rozvoj kognitívnych funkcií (sústredenie, pamäť, schopnosť rozhodovania a riešenia problémov a pod.), čím sa stáva mimoriadne dôležitým faktorom v procese učenia sa. Schopnosť detí učiť sa neovplyvňuje iba to, čo prebieha v triede počas vyučovania. Veda jednoznačne u detí a mládeže dokazuje nesmierny vplyv pohybovej aktivity na ich schopnosť učiť sa.

Príkladom je výskum vo švédskom mestečku Bunkeflo, ktorého sa zúčastnili dve triedy prvého stupňa základnej školy, ktoré mali hodiny telesnej výchovy päť dní v týždni, a kontrolná trieda s hodinami telesnej výchovy klasicky dvakrát do týždňa. Počet hodín telesnej výchovy bol jediným

rozdielom medzi skupinami žiakov. Výsledok výskumu ukázal, že triedy so zvýšeným počtom hodín telesnej výchovy sa preukázateľne zlepšili nielen z tohto predmetu, ale tiež z matematiky, švédčiny a angličtiny, a to bez toho, aby sa zmenil počet hodín z týchto predmetov. Toto zlepšenie pritom pretrvávalo niekoľko rokov a mnohí žiaci sa každodennou výučbou telesnej výchovy skončili deviaty ročník s vyznamenaním. Najväčšie zmeny boli zaznamenané u chlapcov. Rovnaké výsledky boli pritom pozorované aj pri výskumoch v iných častiach sveta na ďalších skupinách žiakov a študentov (Hansen, 2019).

Príčinou tohto zlepšenia je priaznivý vplyv pravidelného pohybu na hipokampus, ktorý je centrom pamäti a zároveň pomáha ovládať emócie. Vyšetrenia mozgu desaťročných detí magnetickou rezonanciou preukázali, že deti s lepšou fyzickou kondíciou mali väčší hipokampus, ktorý je jednou z najdôležitejších častí mozgu. Pozoruhodné je tiež zistenie, že čím sú testy z jednotlivých predmetov náročnejšie, tým väčšie rozdiely boli zaznamenané medzi deťmi s dobrou a zlou kondíciou (Hansen, 2019).

Vplyv pohybu na schopnosť učenia sa má pozitívne účinky nielen z dlhodobého, ale tiež krátkodobého hľadiska. Výsledky výskumov dokazujú, že už po dvanásťminútovom behu sa teenagerom okamžite zlepšuje schopnosť čítania s porozumením, ako aj ich vizuálna pozornosť. U desaťročných detí stačia dokonca iba štyri minúty aktívnej činnosti na to, aby si zlepšili schopnosť sústrediť sa. Je dokázané, že medzi štvrtým a osemnástym rokom si deti vďaka pohybu zlepšia všetky kognitívne funkcie (Hansen, 2019).

Priaznivý vplyv na tieto funkcie pritom nemá len pohyb, ale už samotné státie. Pri meraní kognitívnych schopností žiakov siedmej triedy sa ukázalo, že po využívaní stolov s nastaviteľnou výškou sa im zlepšila schopnosť sústrediť sa, mali lepšiu krátkodobú pamäť a tiež sa im zlepšili exekutívne funkcie mozgu. Čítanie s porozumením, schopnosť zapamätáť si fakty či schopnosť riešiť problémy v niekoľkých krokoch sa vďaka státiu zlepšili v priemere o 10%. S pomocou magnetickej rezonancie sa zistilo, že u detí, ktoré pred vyšetrením zotrvali v stoji, bola zaznamenaná zvýšená aktivita v oblasti čelového laloku, ktorý je centrom krátkodobej pamäti a schopnosti sústrediť sa (Hansen, 2019).

Čelový lalok má dôležitú funkciu aj pri spracovávaní myšlienok prúdiacich cez talamus, ktorého úlohou je filtrovať určité množstvo informácií do vedomia. Vďaka pohybu organizmus zaznamenáva zvýšenú hladinu dopamínu, následkom čoho talamus uvoľňuje viac signálov, čím dáva priestor neobyčajne kreatívnemu mysleniu. Účinok pohybu na stimulovanie kreativity je skôr krátkodobý, jednu až dve hodiny po cvičení. Pre opätovné povzbudenie kreativity je preto nutné sa znovu prejsť alebo si zabehať. Výsledky testov však zároveň preukázali, že príliš náročná aktivita, vedúca k vyčerpaniu, má na kreativitu skôr opačný dopad (Hansen, 2019).

S kreativitou úzko súvisí nielen naša schopnosť prichádzať s originálnymi riešeniami a postupmi, ale aj naše umelecké nadania. Priaznivý vplyv pravidelného pohybu na vytváranie pamäťových stóp v mozgu a neurónových spojení tzv. synapsí sa neprejavuje iba v našej schopnosti si zapamätáť cudzie slovíčka či celé texty, ale aj v procese motorického učenia. Zvýšené vylučovanie faktora BDNF pri pravidelnom pohybe výrazne podporuje aj tvorbu týchto pamäťových stóp a ich ukladanie z krátkodobej do dlhodobej pamäte, pričom proces ukladania informácií do dlhodobej pamäte neprebíha ihneď pri náviku novej zručnosti, ale až o deň neskôr. Začlenenie pravidelného pohybu do každodenného života tak preukázateľne dokáže pomôcť aj pri rozvoji hry na hudobný nástroj, tanca či iných umeleckých talentov (Hansen, 2019).

Duševné zdravie z pohľadu pozitívnej psychológie

O význam pohybu a jeho priaznivé účinky na duševný stav človeka sa opiera aj tzv. pozitívna psychológia. Ide o relatívne nový odbor v rámci psychológie, ktorý sa začal formovať na sklonku deväťdesiatych rokov minulého storočia. Ako hovorí sám názov, toto odvetvie psychológie sa nevenuje tradičným oblastiam záujmu, ako sú negatívne spôsoby myslenia a správania či dokonca rôzne duševné poruchy, ktoré sú skôr doménou psychiatrie. Naopak, pozitívna psychológia sústreďuje pozornosť na pozitívne aspekty ľudského chovania, čiže na to, čo zvykne označovať pojmi duševné zdravie, pohoda či šťastie, a všetko to, čo je možné pre ich udržiavanie a kultivovanie urobiť.

Jeden zo zakladateľov pozitívnej psychológie Mihály Csikszentmihályi v tejto súvislosti zaviedol pojem „flow“, ktorý sa zvykne označovať aj ako zóna optimálneho fungovania. Ide o duševný stav hlbokého ponorenia do činnosti, v ktorom človek maximálne využíva svoj potenciál, je kreatívny, produktívny a zároveň pociťuje spontánnu radosť a nadšenie pri vykonávanej činnosti. Na úrovni fungovania mozgu sa tento stav spája s frekvenciami mozgových vln alfa (8 – 12 Hz), ktoré sú sprevádzané pocitmi uvoľnenia, pokoja a šťastia. Vedecké štúdie zároveň poukazujú na skutočnosť, že ide o frekvencie, s ktorými je spájaná kreativita a inšpirácia (Lustenberger, C. et al., 2015). Zároveň zohrávajú svoju úlohu pri stimulácii pamäte a ďalších kognitívnych funkcií a v celkovom procese učenia sa (Klimesch, W., 1999, Grandy, T. H. et al., 2013).

Český mentálny kouč a globálny stratég Jan Mühlfeit, ktorý je zároveň propagátorom pozitívnej psychológie a reformy systému školstva (podieľal sa aj na reforme školstva vo Fínsku), v tejto súvislosti poukazuje na skutočnosť, že dlhé roky panovalo presvedčenie, že na to, aby sme mohli podávať najlepšie výkony, musí náš mozog fungovať na veľmi vysokých frekvenciách. Vedci však zistili pravý opak, a to, že najlepšie výkony podáva mozog v pomalých frekvenciách alfa či dokonca theta (Mühlfeit, Novotná, 2018, 171).

Ide o frekvencie, na ktorých prirodzene funguje mozog každého dieťaťa. Práve preto sú malé deti prirodzene šťastné a kreatívne. Zásadný obrat však nastáva s nástupom detí do školy. NASA vykonala prieskum, v ktorom zistila, že 98% detí vo veku šesť rokov vykazuje vysokú kreativitu. Po nástupe do školy však vo veku desať rokov zostáva vysoko kreatívnych iba 30% detí, v 15-tich rokoch je to iba 15%, a keď dokončia univerzitu, zostanú vysoko kreatívne už len 2% mladých ľudí (Mühlfeit, Novotná, 2018).

Tento jav do nezanedbateľnej miery súvisí s až chorobnou intelektualizáciou výukového procesu založenom na čítaní a memorovaní veľkého množstva faktov a informácií. Na úrovni mozgových vln sú však tieto aktivity sprevádzané vyššími frekvenciami beta (13-30 Hz). V princípe sú vyvolávané všetkými kognitívnymi funkciami, ako analýza, riešenie problémov, hodnotenie, rozhodovanie či spracovávanie informácií z vonkajšieho sveta. Vysoké beta frekvencie sú však už spájané aj so stavmi stresu a napätia, či mentálno-emočného nepokoja, ktoré sú aj v dôsledku testov a známkovania prakticky každodennou skúsenosťou života na školách. Dlhodobé fungovanie mozgu na beta frekvenciách je však energeticky veľmi náročné a nepovažuje sa za efektívne. Práve preto je dôležité vytvárať na školách pre deti podmienky, ktoré im umožňujú byť častejšie v psychicky pokojnom a uvoľnenom stave na nižších frekvenciách. Schopnosť dostať sa do mentálneho ticha vytvára pre mozog predpoklady pre jeho následnú lepšiu výkonnosť a efektívnejšie fungovanie (Schneider, S. et al., 2013).

K psychickému stresu, a teda k zvyšovaniu frekvencií

mozgových vln, prispieva množstvo faktorov, napríklad aj život v mestách mimo prírodného prostredia. Podobné účinky má aj extenzívne používanie digitálnych technológií, ktoré môže viesť k poruchám sústredenia. Nemecký profesor Manfred Spitzer, autor knihy Digitálna demencia, v tejto súvislosti upozorňuje, že až jedna tretina mladých ľudí sa v budúcnosti nebude schopná vzdelávať v dôsledku neschopnosti sa sústrediť a chápať súvislosti. Digitálna hygiena je tak jedným z dôležitých krokov smerom k duševnému zdraviu každého človeka.

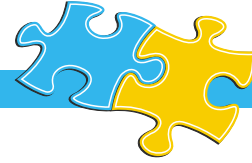
Nie je žiadnym prekvapením, že popri digitálnej hygiene patrí práve pravidelný pohyb k často odporúčaným metódam ako stav duševného zdravia dosiahnuť a udržiavať. Aeróbne cvičenia sú totiž jeden zo spôsobov, ako sa mozgové frekvencie alfa dajú vyvolávať (Gutmann, B. et al., 2015). Podobne pozitívna psychológia odporúča napríklad pobyt v prírode, praktikovanie dychových cvičení, meditácií či mindfulness techník. Všetky pomáhajú upokojovať mentálno-emočnú aktivitu a znižovať frekvencie mozgových vln (Lagopoulos, J. et al., 2009).

Pozitívna psychológia však zaraďuje k týmto zručnostiam aj dôsledné praktikovanie vďačnosti ako jednej z najdôležitejších morálnych kvalít. Patrí do zoznamu 24 pozitívnych charakterových vlastností, ktoré definoval Christopher Peterson a otec pozitívnej psychológie Martin Seligman.

Český športový psychológ a mentálny kouč Marian Jelínek považuje výchovu detí k správnym morálno-etickým hodnotám za základný predpoklad ich schopnosti zotrvať čo najčastejšie v zóne optimálneho fungovania na frekvenciách alfa. Na základe skúseností s mnohými úspešnými športovcami zistil, že pestovanie pozitívneho prístupu k samotnej činnosti (radosť z vynaloženého úsilia ako princíp olympizmu) má dominovať prílišnému sústredeniu sa na výsledky. Táto marginalizácia ziskuchtivých úmyslov má v kombinácii s pestovaním ďalších pozitívnych charakterových vlastností pomáhať odolávať prejavom charakterových slabostí deformujúcich kreativitu a napĺňanie talentov a maximálneho potenciálu. Niektorí z najlepších športovcov, umelcov, manažérov či chirurgov to veľmi dobre vedia, a preto sa tieto postupy rozhodli vedome praktikovať. Zároveň sú dôkazom toho, aká dôležitá je v tomto smere osвета, a prečo by sa mal na tieto zručnosti klásť veľký dôraz. Ako M. Jelínek zvykne sám hovoriť: „Najskôr musíte človeka vychovať k láske. Do zóny sa totiž dostanete iba láskou“ (Kováč, I., 2018). Inými slovami tým chcel vyjadriť presvedčenie, že najskôr musíte z dieťaťa vychovať dobrého človeka, a až potom sa zameriavať na to, aby z neho bol dobrý športovec, lekár, umelec a pod.

Pohľad na škandinávsky systém vzdelávania

Je jednoznačne pozitívne, že vedecké poznatky uvedené vyššie, a ktoré sú známe posledných niekoľko rokov, sa v niektorých krajinách darí aj prakticky aplikovať. Vzorovým príkladom je v tomto ohľade Fínsko, ktoré svoj školský systém účelovo prispôsobuje práve znalostiam z oblasti výskumu mozgu. Jedným z konkrétnych príkladov zavádzania týchto poznatkov do praxe je iniciatíva „Finnish Schools on the Move“, ktorá bola spustená v roku 2010 aj s podporou fínskeho ministerstva školstva. V rámci tejto iniciatívy sa vo Fínsku usilujú ešte vo väčšej miere zapojiť pohybové aktivity do každodenného fungovania na školách. V tejto severskej krajine, ktorá sa dlhé roky celosvetovo umiestňuje na popredných priečkach v akademických výsledkoch svojich žiakov, pochopili, že fyzická aktivita má priaznivý vplyv nielen na ich sústredenie a kognitívne schopnosti, a tým pádom aj na študijné výsledky, ale aj na ich správanie. Podpora

aktívneho dochádzania do škôl, či už pešo alebo na bicykli, integrácia pohybových aktivít do vyučovania rôznych predmetov, napríklad aj v podobe častejších aktívnych prestávok počas hodiny, sú len niektoré z príkladov, ktoré sa vo Fínsku darí úspešne presadzovať. V súčasnosti je do iniciatívy zapojených 90% fínskych základných škôl.

Fínsky systém vzdelávania však zdobí aj zvýšená pozornosť, ktorá sa venuje výchove k pozitívnym hodnotám. Integrálnou súčasťou tohto prístupu je aj vytváranie optimálnych podmienok na to, aby sa deti cítili v škole zdrave a šťastné. Úmyselná snaha prispievať čo najviac k duševnej pohode detí totiž vytvára základný predpoklad na to, aby si vytvorili pozitívny prístup k procesu učenia sa. Základným prvkom tohto prístupu je absencia testov a známokovania do 13. roku života a eliminácia súťaživosti a porovnávania sa žiakov navzájom. Tie sú príčinou stresu, napätia a z toho vyplývajúcich negatívnych javov, ktoré zabraňujú deťom rozvíjať tvorivosť a dosiahnuť maximálny potenciál.

Podobným smerom ako Fínsko sa vydali aj v Dánsku, ktoré vyvíja už niekoľko rokov intenzívnu iniciatívu pri zavádzaní pohybových aktivít do vyučovacieho procesu na školách a vytváraní podmienok pre duševnú pohodu detí. Na základe vedeckých výskumov posledných rokov disponuje argumentami, ktoré mu pomáhajú požadované zmeny realizovať. Nie je žiadnym prekvapením, že podobne ako vo Fínsku aj v Dánsku nachádzajú tieto iniciatívy pozitívnu odozvu na pôde ministerstva školstva, čo pochopiteľne realizácii týchto opatrení iba prospieva. Rovnako dôležitá je aj spolupráca na úrovni miestnych samospráv.

Dôležitú úlohu v tomto procese plní aj Dánska nadácia pre kultúrne a športové zariadenia, ktorá výraznou mierou prispieva k vytváraniu atraktívnych školských priestorov, ktoré deti motivujú k aktívnemu pohybu, čím prispieva k skvalitneniu procesu učenia sa a celkovej pozitívnej atmosfére na školách. Reforma systému základných škôl v Dánsku vyžaduje, aby sa žiaci každý deň venovali pohybovým aktivitám najmenej 45 minút. Činnosť nadácie, ktorá v spolupráci so školami a samosprávami prispieva k transformácii školských zariadení, je ukázkový príklad, ako takúto reformu podporovať a realizovať. Svojím invenčným prístupom sa snaží o vytvorenie univerzálnych a prístupných priestorov, ktoré by motivovali k pohybu všetky deti počas vyučovania aj mimo neho, a to aj v prípade tých, ktoré nemajú túžbu sa hýbať.

O význame aktívneho pohybu vo vzdelávaní svedčí aj skutočnosť, že národný olympijský výbor Dánska zapojil aktivity súvisiace s presadzovaním pohybu do školského prostredia aj do svojej stratégie trvalo udržateľného rozvoja. Jedným z jeho hlavných projektov trvalo udržateľných cieľov je totiž zabezpečenie kvalitného vzdelania pre všetkých a pravidelný pohyb je v tomto ohľade jednoznačným prínosom. Iniciatíva dánskeho NOV sa momentálne sústreďuje aj na rozšírenie pohybových aktivít do materských škôl. Usilujú sa o vytvorenie legislatívneho rámca, ktorý by samosprávam a materským školám určoval zapojiť pohybové aktivity špecifickejšim spôsobom do každodenného programu. Pozitívom je tiež skutočnosť, že dánsky NOV je pripravený sa o svoje skúsenosti v tejto oblasti podeliť aj s NOV a ministerstvami v ostatných krajinách. Slovenský olympijský a športový výbor (ďalej len „SOŠV“) svojou účasťou a medzinárodnom projekte zameranom na oblasť trvalej udržateľnosti získal príležitosť v najbližších troch rokoch intenzívnejšie spolupracovať s dánskym NOV a čerpať tak aj z jeho bohatých skúseností v rámci dôslednejšej aplikácie pohybových aktivít do školskej výuky.

OVEP - príklad využitia športu ako nástroja hodnotového vzdelávania

Vo svetle vyššie spomenutých informácií ohľadom výskumu fungovania mozgu a poznatkov pozitívnej psychológie, je možné jednoznačne dospieť k záveru, že olympijská výchova má nespochybniteľné predpoklady byť prínosom pre rozvoj telesného a duševného zdravia mladých ľudí. Vedecké dôkazy o prínose pravidelného pohybu v procese učenia sa, rozvoji umeleckých nadaní a jeho vplyv na duševné zdravie človeka vytvárajú skalopevnú základňu pre celú filozofiu olympizmu. Sú dôkazom toho, že antický ideál kalokagatie - harmonického rozvoja fyzických a duševných kvalít - nie je žiadny anachronický nezmysel, ale prejav nesmiernej múdrosti a porozumenia starovekých Grékov, ktorý je aj po tisícok rokoch stále zmysluplný a aktuálny. Veď to, čo sa deje na fínskych a dánskych školách, je exemplárny príklad olympizmu v praxi.

Skúsenosti týchto dvoch škandinávskych krajín tak ukazujú cestu, akou by sa mohol uberať aj SOŠV v rámci svojho pôsobenia v oblasti olympijskej výchovy. Po vzore dánskeho NOV by mohol na Slovensku vyvíjať iniciatívu na presadenie potrebných zmien v systéme vzdelávania a prispieť tak k aplikácii olympijských princípov do praxe.

Svojím vlastným dielom sa o to usiluje už v rámci vzdelávacieho programu OVEP (Olympic Values Education Programme, Vzdelávací program olympijských hodnôt), ktorý SOŠV zapojil do portfólia svojich aktivít. Vzdelávací program olympijských hodnôt OVEP bol vytvorený Medzinárodným olympijským výborom (ďalej len „MOV“) s využitím najaktuálnejších pedagogických postupov a metód s cieľom prispieť k pozitívnemu formovaniu detí a mládeže. Vznik programu vychádza z poznania, že súčasná mládež čelí enormnému tlaku a očakávaniam. Technologický pokrok kladie vysoké nároky ohľadom znalostí a zručností, ktoré si súčasná mladá generácia musí osvojiť. Zároveň je však zdrojom pokušení a rozptýlení, ktorým sa musí učiť odolávať a rozvíjať tak v sebe aj dôležité duševné vlastnosti od elementárnej vďačnosti či trpezlivosti až po schopnosť kritického myslenia, komunikácie i schopnosti spolupracovať.

Opodstatnenie vzniku programu OVEP je možné založiť aj na skutočnosti, že rozvoju duševných, morálno-etických kvalít mladých ľudí sa nikto systematicky nevenuje. Predstava, že túto úlohu plnia rodiny či školy, je skôr iluzórna. Systematické hodnotové vzdelávanie je preto nevyhnutnosťou a nemalo by sa zanedbávať. Šport je v tomto ohľade veľmi účinný nástroj, pretože prispieva k rozvoju charakteru a je nositeľom cenných životných hodnôt, na ktorých je založený aj program OVEP. Radosť z vynaloženého úsilia, snaha o výnimočnosť, rešpekt, fair play či priateľstvo predstavujú kvality, ktoré sú integračnou súčasťou hodnotového systému olympizmu.

Predseda komisie MOV pre olympijskú výchovu Barry Meister, ktorý má dvadsaťdeväťročné pedagogické skúsenosti zdôrazňuje, že osnovy programu OVEP prispievajú k „dobrému občianstvu“ tak, ako si to Coubertin predstavoval už pred sto rokmi. Podporujú vnútorný rozvoj v čase, keď sa začína formovať „morálny kompas“ mladých ľudí. Jeho silnou devízou je toľko skloňovaný holistický prístup, ktorý napomáha všestrannému rozvoju detí primerane veku. Cvičenia, príbehy a hravé aktivity založené na olympijských témach, ktoré sú súčasťou programu, sú zároveň prispôbené tak, že im pomáhajú objavovať a spoznávať tradície ich vlastných národov a kultúr. OVEP už jednoducho nie je obyčajným skostnatým memorovaním faktov. Je veľmi flexibilný, takže učiteľom umožňuje, aby si jeho aktivity prispôbili a prepracovali tak, aby boli vhodné pre konkrétnu skupinu študentov. Zároveň ich je možné aplikovať aj do výučby rôznych predmetov (matematiky, geografie, histórie a

pod.). Dôraz sa kladie aj na finančnú nenáročnosť všetkých aktivít. Program vznikol pôvodne pre potreby krajín tretieho sveta, ktoré sa v nejednom prípade boria so základnými existenčnými problémami. Nepochybne si však dokáže nájsť svoje miesto aj v ďalších krajinách z kategórie „rozvinutých“.

Prvým krokom k rozšíreniu programu na Slovensku bol seminár SOŠV, ktorý sa uskutočnil v októbri minulého roka a bol zameraný na prípravu budúcich lektorov olympijskej výchovy a programu OVEP. Začiatkom minulého roka získal SOŠV zároveň licenciu na preklad publikácií OVEP-u do slovenského jazyka. V októbri minulého roka sa podarilo zrealizovať ich prvé vydanie. Ambíciou SOŠV je tiež dosiahnuť akreditáciu OVEP-u v rámci programov neformálneho vzdelávania.

Zástupcovia SOŠV sa na prelome januára a februára zúčastnili na medzinárodnom školení programu OVEP pod patronátom Litovského olympijského výboru, ktorý má s aplikáciou programu niekoľkoročné skúsenosti. Celý program bol vedený skúsenou dvojicou litovských lektorov, ktorí sa podelili o svoje skúsenosti z oblasti neformálneho vzdelávania, budovania skupín a práce v skupinách i špecifik týkajúcich sa výchovy mládeže. Obsah kurzu bol veľmi dobrým mixom prezentácie teoretických poznatkov a praktických aktivít, ktoré veľmi dobrým spôsobom preverili kreatívne schopnosti zúčastnených.

Vývrcholením práce účastníkov bola príprava vzorových 45-minútových vyučovacích hodín, ktoré boli zamerané na niektorú z olympijských hodnôt a následne boli realizované na skupinách študentov v jednej z litovských škôl. Aj na základe skúseností s aplikáciou programu OVEP v Litve bolo badať, že jeho úspešné využitie je do podstatnej miery závislé od individuálnej kreativity lektorov a ich schopnosti prispôbiť jeho obsah rôznym vekovým skupinám detí a študentov.

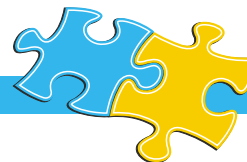
Na základe poznatkov získaných počas litovského tréningového kurzu SOŠV pripravuje informatívne školenia k programu OVEP aj na Slovensku. Vzhľadom na skutočnosť, že na budúci rok bude hosťiteľom letného Európskeho olympijského festivalu mládeže mesto Banská Bystrica, prvé školenia prebehnú pre učiteľov škôl v banskobystrickom regióne. V rámci štvorhodinového programu budú prezentované niektoré z aktivít, ktoré boli súčasťou niekoľko dní trvajúceho školenia v Litve. Účastníci na Slovensku tak získajú základnú informáciu o programe a zároveň praktický náhľad do aktivít, ktoré môžu so svojimi žiakmi v budúcnosti realizovať.

Záver

Vedecké poznatky z oblasti výskumu mozgu dokazujú jednoznačný kľúčový prínos pravidelného pohybu na rozvoj kognitívnych funkcií a všeobecné duševné zdravie človeka. Skúsenosti niektorých škandinávskych krajín s aplikáciou týchto poznatkov do procesu výučby na školách dokladujú zreteľný prínos pohybu k zlepšovaniu akademických výsledkov žiakov aj ich správania. Poznatky z oblasti pozitívnej psychológie zároveň zdôrazňujú dôležitosť kvalitného hodnotového vzdelávania, ktoré vytvára predpoklady na rozvoj pozitívnych morálno-etických vlastností ako predpokladu na udržiavanie duševného zdravia a dosiahnutia maximálneho potenciálu človeka. Absencia systematického prístupu k hodnotovému vzdelávaniu mladých ľudí vytvára priestor pre celý rad iniciatív, ktoré môžu byť v tomto ohľade prínosom. Jedným z príkladov je aj olympijská výchova v rámci programu vzdelávania olympijských hodnôt OVEP, ktorý využíva šport ako zdroj celého radu cenných životných hodnôt, ktoré je možné prostredníctvom rozmanitých kreatívnych aktivít vštepovať mladým ľuďom v rôznych vekových kategóriách.

Zdroje

1. BARBER, G. – STANEC, A. 2017. *Realizácia PLAYbook OVEP*. Lausanne: Olympijská nadácia pre kultúru a dedičstvo, 2017. 74 s. ISBN 978-92-9149-164-3
2. HANSEN, A. 2019. *Dobehni svoj mozog*. 1. vyd. Nitra: Barcz&Conrad, s. r. o., 2019. 251 s. ISBN 978-80-973459-1-4
3. MOV 2017. *Základy vzdelávania olympijských hodnôt*. Lausanne: Olympijská nadácia pre kultúru a dedičstvo, 2017. 122 s. ISBN 978-92-9149-171-1
4. MÜHLFEIT, J. – NOVOTNÁ, K. 2018. *Odomykanie detského potenciálu – Každé dieťa je originál*. 1. vyd. Praha: Albatros Media, a. s., 2018. 271 s. ISBN 978-80-265-0804-5
5. PEDERSEN, B. K. – ANDERSEN, L. B. – BUGGE, A. – NIELSEN, G. – OVERGAARD, K. – ROOS, E. – VON SEELEN, J. 2016. *Fysisk Aktivitet – learning, trivsel og sundhed i folkeskolen*. København: Thea Suldrup Jorgensen, 2016. 125 s. ISBN 978-87-998156-4-7
6. PETERSON, C. – SELIGMAN, M. E. P. 2004. *Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*. Oxford University Press, 2004, 800 s. ISBN 978-01-9516701-6
7. SPITZER, M. 2014. *Digitální demence*. Brno: Host, 2014. 342 s. ISBN 978-80-7294872-7
8. GRANDY, T. H. et al. 2013. Individual alpha peak frequency is related to latent factors of general cognitive abilities. In *NeuroImage*. [online]. 2013, vol. 79 [cit. 2020-03-10]. Dostupné na internete <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1053811913004060?via%3Dihub>>.
9. GUTMANN, B. et al. 2015. Effects of Physical Exercise on Individual Resting State EEG Alpha Peak Frequency. In *Neural Plasticity*. [online]. 2015 [cit. 2020-03-10]. Dostupné na internete <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4338399/>>.
10. KLIMESCH, W. 1999. EEG alpha and theta oscillations reflect cognitive and memory performance: a review and analysis. In *Brain Research Reviews*. [online]. 1999, vol. 29, no. 2-3 [cit. 2020-03-10]. Dostupné na internete <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165017398000563?via%3Dihub>>.
11. KOVÁČ, I. 2018. Morálne kvality, zóna a láska k činnosti – postrehy z konferencie NŠC „Psychologická príprava a mentálny koučing v športe“. In *E-Športinform*. [online]. 2018, vol. 2, no. 4 [cit. 2020-02-14]. Dostupné na internete: <http://www.sportcenter.sk/userfiles/file/Studovna/e-sportinform2018-04_01.pdf>. ISSN 2585-8270
12. KOVÁČ, I. 2019. Zdravie, pohyb a hodnoty – zamyslenie nad finským vzdelávaním a olympijskou výchovou. In *E-Športinform*. [online]. 2019, vol. 3, no. 4 [cit. 2020-02-14]. Dostupné na internete: <<http://www.sportcenter.sk/userfiles/file/e-sportinform2019-04.pdf>>. ISSN 2585-8270
13. LUSTENBERGER, C. et al. 2015. Functional role of frontal alpha oscillations in creativity. In *Cortex*. [online]. 2015, vol. 67 [cit. 2020-03-10]. Dostupné na internete <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0010945215001033?via%3Dihub>>.
14. SCHNEIDER, S. et al. 2013. The influence of exercise on prefrontal cortex activity and cognitive performance during a simulated space flight to Mars (MARS500). In *Behavioural Brain Research*. [online]. 2013, vol. 236 [cit. 2020-03-11]. Dostupné na internete <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166432812005402?via%3Dihub>>.

Súčasný trendy a perspektívy systému práce s talentovanou zdravotne znevýhodnenou mládežou na Slovensku

Current trends and perspectives at the system of the work with talented disabled youth in Slovakia

Pavel Bílik, Mgr.

Slovenský paralympijský výbor, úsek športu mládeže, rozvoja a vzdelávania

Abstrakt

Súčasný trendy systému práce s talentovanou zdravotne znevýhodnenou mládežou sú charakterizované snahou o čo najširšiu akceptáciu všeobecne uznávaných a metodologicky overených zásad v oblasti starostlivosti o športovo talentovanú mládež. Na druhej strane je však potrebné zohľadňovať aj nesporné odlišnosti a zákonitosti športu zdravotne znevýhodnených. Základom úspešného fungovania systému je dnes premyslená sieť útvarov talentovanej mládeže, postavená na pyramidovom princípe organizácie a riadenia športovej prípravy najtalentovanejších jednotlivcov. Túto sieť na svojom vstupe koncepcie dopĺňajú aktivity zamerané na riadený proces vyhľadávania nových športových talentov. Analýza a dôkladné poznanie trendov vývoja, so všetkými špecifikami, problémami, ale hlavne nespornými pozitívami a výsledkami, je dôležitým predpokladom pre formuláciu nových perspektív, vrátane množstva inovatívnych prístupov k problematike.

Abstract

Actual trends in working with talented disabled youth are characterised with the effort to accept recognized and methodical verified principles when working with talented young athletes. On the other side, it is necessary to recognise the unquestionable differences and the character of disabled sports. The base of a successful system is an organised network of talented youth, with the principle of pyramid organisation structure and the sport preparation management of the most successful individuals. The concept of this network is completed by activities focusing on a managed searching process and talent detection. The analysis and knowledge of trends, with all the specifications, problems, but mainly positives and results are important factors in formulating new perspectives including innovative approach to this specific field.

Kľúčové slová

Paralympijský šport, športový talent u zdravotne znevýhodneného mladého človeka, útvary talentovanej zdravotne znevýhodnenej mládeže, diagnostika športového talentu zdravotne znevýhodnených

Keywords

Paralympic sport, talented disabled youth, talented youth departments, diagnostics of talent in sports for the disabled

Úvod

S fungovaním uceleného systému športu talentovanej zdravotne znevýhodnenej mládeže máme na Slovensku už bohaté skúsenosti. Hneď v úvode je potrebné skonštatovať, že najdôležitejším faktorom realizácie zmysluplnej koncepcie práce so zdravotne znevýhodnenou mládežou v oblasti športu bolo správne rozhodnutie štátu a jeho inštitúcií v porevolučnom vývoji neignorovať, ale naopak aktívne riešiť otázky začlenenia ľudí so zdravotným znevýhodnením do života spoločnosti. Napriek tomu sa až v roku 2001 podarilo po dlhotrvajúcej odbornej diskusii s Ministerstvom školstva SR presadiť uznanie pojmu „talentovaný zdravotne znevýhodnený športovec“ a obhájiť tak opodstatnenosť vzniku a podpory útvarov talentovanej mládeže v paralympijskom športe. Za ďalší dôležitý míľnik v tejto oblasti možno považovať rok 2017, kedy po prvýkrát v histórii došlo k zjednoteniu financovania športu mládeže v paralympijskom hnutí, ktoré je od tohoto obdobia riešené ako celok v rámci rozpočtu Slovenského paralympijského výboru (SPV). To znamená, že prostriedky potrebné na zabezpečenie zložky mládeže pri jednotlivých národných športových vzťahoch zdravotne znevýhodnených sú rozpočtované jednotne - prostredníctvom rozpočtu SPV. Tieto okolnosti tak umožnili položiť základy uceleného systému, ktorý s rôznymi etapami svojho prirodzeného vývoja funguje úspešne dodnes. Podrobná analýza a poznanie tohto vývoja, so všetkými jeho špecifikami, problémami, ale hlavne nespornými pozitívami a výsledkami, je dôležitým predpokladom toho, aby bolo možné pre jeho ďalšie napredovanie reálne posúdiť, v

ktorých oblastiach bude potrebné zachovať konzervatívny prístup a naopak, v ktorých bude možné otvoriť priestor pre nové nápady, myšlienky, či prístupy. Spolu s ďalšími faktormi, ako sú vznik Zákona o športe, či zábery tvorby celoštátnej koncepcie práce so športovo talentovanou mládežou v SR, sa naskytá zaujímavý priestor pre formuláciu nových myšlienok a základných téz aj v oblasti rozvoja paralympijského športu s perspektívou obdobia rokov 2021-2030. Z tohto pohľadu bude veľmi dôležité, aby súčasné trendy a perspektívy systému práce s talentovanou zdravotne znevýhodnenou mládežou na Slovensku zostali aj naďalej dôležitou súčasťou pozornosti štátnej politiky v oblasti športu.

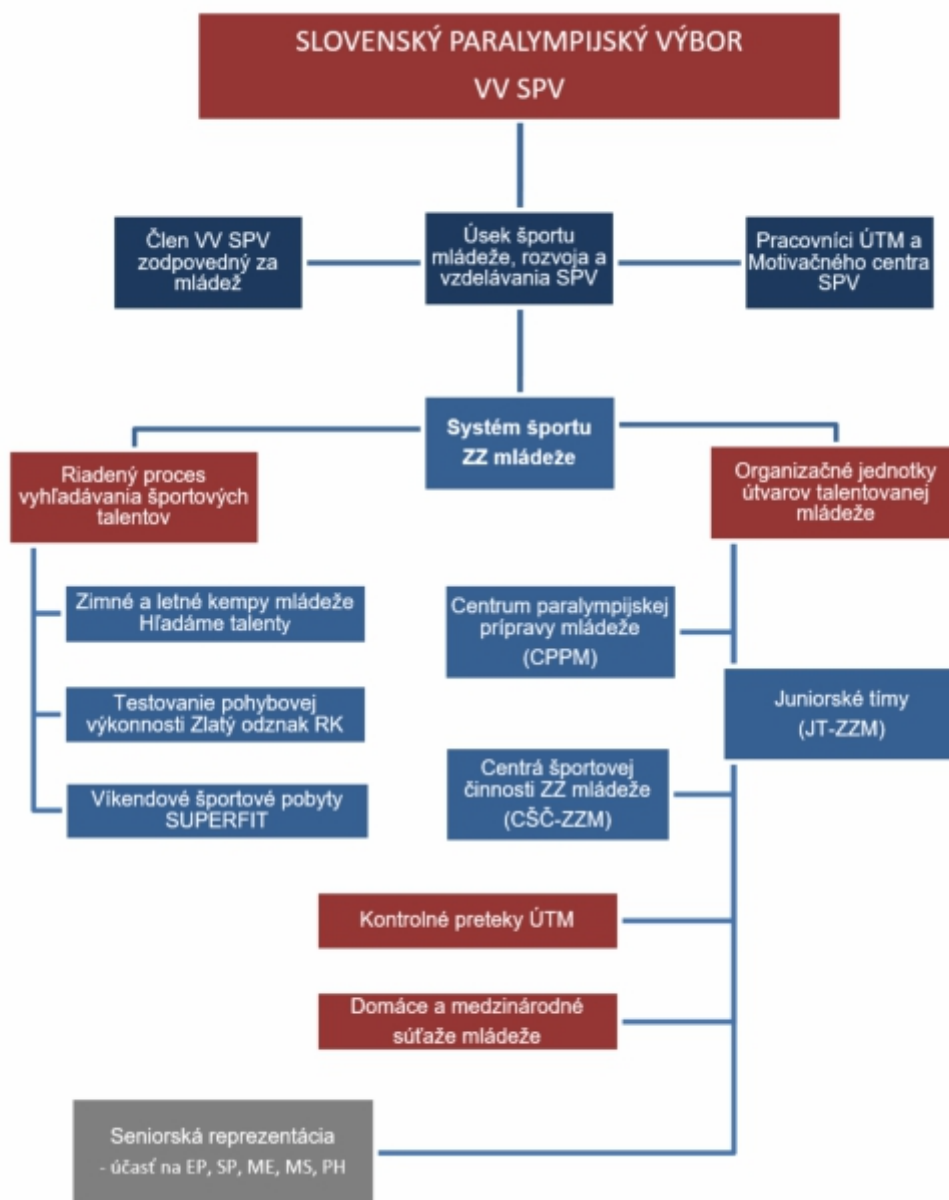
1. Všeobecná analýza súčasného stavu systému športu zdravotne znevýhodnenej mládeže

Pri analýze súčasného stavu môžeme vychádzať z takmer 20-ročných skúseností pri formovaní vlastného fungujúceho systému športovej prípravy mládeže, založeného na rešpektovaní všetkých základných požiadaviek riadenia mládežníckeho športu. Už v začiatkoch jeho tvorby bolo dôležité postaviť tento systém tak, aby korešpondoval s uznávanými metodologickými zásadami a osvedčenými prístupmi v oblasti starostlivosti o športovo talentovanú mládež, ale aby na druhej strane zohľadňoval aj odlišnosti, špecifiká a zákonitosti športu zdravotne znevýhodnených. Preto sa už od prvých rokov stala základom jeho úspešného fungovania premyslená sieť útvarov talentovanej mládeže (ÚTM), ktoré pracovali na princípe regionálneho rozmiestnenia ako Centrá športovo talentovanej zdravotne postih-

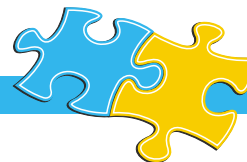

nutej mládeže (CŠT-ZPM), či neskôr ako Centrá športovej činnosti zdravotne znevýhodnenej mládeže (CŠČ-ZZM), ktoré vznikali pri športových zväzoch, kluboch a organizáciách zdravotne znevýhodnených. V ďalších rokoch pribudla v tomto systéme ďalšia dôležitá nadstavba, zohľadňujúca potrebu uplatnenia princípov postupnosti a nadväznosti športovej prípravy, v podobe Centra paralympijskej prípravy mládeže (CPPM) a Juniorských tímov zdravotne znevýhodnenej mládeže (JT-ZZM). Vzhľadom na nutnosť prepojenia aktivít tohto systému na školský šport, konzultuje v súčasnom období Slovenský paralympijský výbor vytvorenie viacerých školských metodicko-konzultačných centier (ŠMKC) pri špeciálnych školách. Takto pyramídovo postavenú sieť ÚTM na svojom vstupe koncepcie dopĺňajú aktivity zamerané na riadený proces vyhľadávania nových športových talentov, ktorému bola vzhľadom na jeho zložitosť a špecifiká venovaná asi najväčšia pozornosť. Za takmer 20-ročné obdobie takto

postavený systém vyprodukoval množstvo vynikajúcich paralympijských športovcov, ktorí sa dnes dokážu výrazne presadzovať aj v tej najsilnejšej medzinárodnej konkurencii. Medzi najvýraznejšie osobnosti paralympijského športu, ktoré vzišli z doterajšej činnosti systému športu zdravotne znevýhodnenej mládeže, patria strelkyňa Veronika Vadovičová a Kristína Funková, zjazdoví lyžiari Jakub Krako, Petra Smaržová a Martin France, boccisti Samuel Andrejčík, Michaela Balcová, Tomáš Král, Róbert Mezik, Róbert Ďurkovič a Martin Streharský, hokejisti na sánkach Martin Joppa a Dávid Korman, tenista na vozíku Marek Gergely, plavkyňa Karin Petrikovičová, lukostrelkyňa Diana Pashchenková a mnoho ďalších. Skutočnosť, že títo športovci dnes dosahujú vrcholovú úroveň športovej výkonnosti, predstavujúcu popredné umiestnenia v rámci najvýznamnejších medzinárodných športových podujatí, ako EP, SP, ME, MS, PH, iba dokazuje opodstatnenosť takto fungujúceho systému a potrebu jeho ďalšej podpory.

Obrázok 1: Schéma systému športu talentovanej ZZ mládeže pri SPV (stav k 1.1.2020)

2. Koncepcia útvarov talentovanej zdravotne znevýhodnenej mládeže

Útvary talentovanej zdravotne znevýhodnenej mládeže sú dôležitým stavebným prvkom systému mládežníckeho športu pri Slovenskom paralympijskom výbore. Vyznačujú sa pružným uplatňovaním pyramídového princípu pri zaraďovaní mladých talentovaných športovcov od nižšej úrovne Centier športovej činnosti ZZ mládeže (CŠČ-ZZM), až po Centrá paralympijskej prípravy mládeže (CPPM) a Juniorské tímy ZZ mládeže (JT-ZZM) na vyšších úrovniach takto postaveného systému.

1.1. Centrum paralympijskej prípravy mládeže pri SPV (CPPM)

CPPM sa zameriava na podporu športovej prípravy najvýraznejších športových talentov s perspektívou vysokej športovej výkonnosti vo veku do 23 rokov. Väčšinou ide o čakateľov, alebo už zaradených členov reprezentačných tímov v jednotlivých paralympijských športoch. Zaradenie je podmienené ziskom medzinárodnej športovo-zdravotnej klasifikácie a prípravou športovca pre účasť na významných medzinárodných podujatiach paralympijského športu. Nasmerovanie podpory zaradených talentovaných jednotlivcov je plne v kompetencii športovo-technických komisií (ŠTK) príslušného paralympijského športu. Činnosť CPPM koordinuje a komunikáciu so športovo-technickými komisiami a reprezentačnými trénermi zabezpečuje úsek športu mládeže, rozvoja a vzdelávania pri SPV. Športovú prípravu realizujú schválení tréneri v príslušných športových odvetviach pod dohľadom reprezentačného trénera. Športovci zaradení do CPPM sa okrem domácich a zahraničných športových podujatí zúčastňujú aj kontrolných pretekov ÚTM, pokiaľ sú tieto zaradené do športového kalendára v príslušnom roku.

1.2. Juniorské tímy zdravotne znevýhodnenej mládeže (JT-ZZM)

Ide o špecifickú formu ÚTM, vhodne dopĺňujúcu celý systém. Juniorské tímy vytvorili dôležitú platformu pre riadený prechod medzi jednotlivými úrovňami ÚTM. Do tejto zložky sú podľa potreby a požiadaviek konkrétnych paralympijských športov zaraďovaní mladí talentovaní športovci, ktorí potrebujú potrebnú podporu pri prechode medzi jednotlivými vekovými, či výkonnostnými kategóriami systému. V tejto zložke preto môžeme nájsť mladých talentovaných športovcov s perspektívou zaradenia do CŠČM, či CPPM pri SPV, ale aj mimo-riadne talentovaných jednotlivcov s vysokou úrovňou športovej výkonnosti, pri ktorých je nevyhnutné podchytiť mimo-riadne náročné obdobie prechodu do seniorských reprezentačných družstiev. Dôležitou požiadavkou na činnosť tejto zložky je flexibilita pri zaraďovaní mladých talentovaných športovcov v potrebnom časovom a metodickom kontexte a dlhodobu realizovaný odborný dohľad, administrácia a dôsledná kontrola priebehu ich športovej prípravy. Za činnosť a výsledky každého juniorského tímu je zodpovedný vedúci tréner konkrétneho JT-ZZM, v spolupráci a pod odborným dohľadom príslušného reprezentačného trénera a ŠTK.

1.3. Centrá športovej činnosti zdravotne znevýhodnenej mládeže (CŠČ-ZZM)

CŠČ-ZZM je nižšou zložkou systému ÚTM pri SPV. Plní dôležitú funkciu podpory športovo talentovaných detí a

mládeže, ktoré vykonávajú riadenú a odborne garantovanú športovú prípravu v rámci subjektov organizovaných v štruktúre kolektívnych členov SPV. Tieto centrá sú zriaďované na žiadosť konkrétnych subjektov - klubov, či iných športových organizácií, ktoré sú členmi národných športových zväzov zdravotne znevýhodnených a ktoré pracujú s mladými talentovanými športovcami v jednotlivých paralympijských športoch. Pridelenie štatútu CŠČ-ZZM je podmienené vytvorením vhodných personálnych, materiálnych a priestorových podmienok a existenciou konzistentných tréningových skupín, v ktorých sa realizuje systematická a pravidelná športová príprava mladých športovo talentovaných jednotlivcov vo veku do 21 rokov. Činnosť CŠČ-ZZM koordinuje schválený administrátor centra, ktorý okrem administrácie základných parametrov športovej prípravy realizuje aj komunikáciu medzi jednotlivými trénermi v centre a úsekom športu mládeže, rozvoja a vzdelávania pri SPV. Športovú prípravu realizujú schválení tréneri v príslušných športových odvetviach a mladí športovci zaradení do CŠČ-ZZM sa okrem domácich a zahraničných športových podujatí a súťaží zúčastňujú aj kontrolných pretekov ÚTM, pokiaľ sú tieto zaradené do športového kalendára v príslušnom kalendárnom roku.

1.4. Školské metodicko-konzultačné centrá zdravotne znevýhodnenej mládeže (ŠMKC)

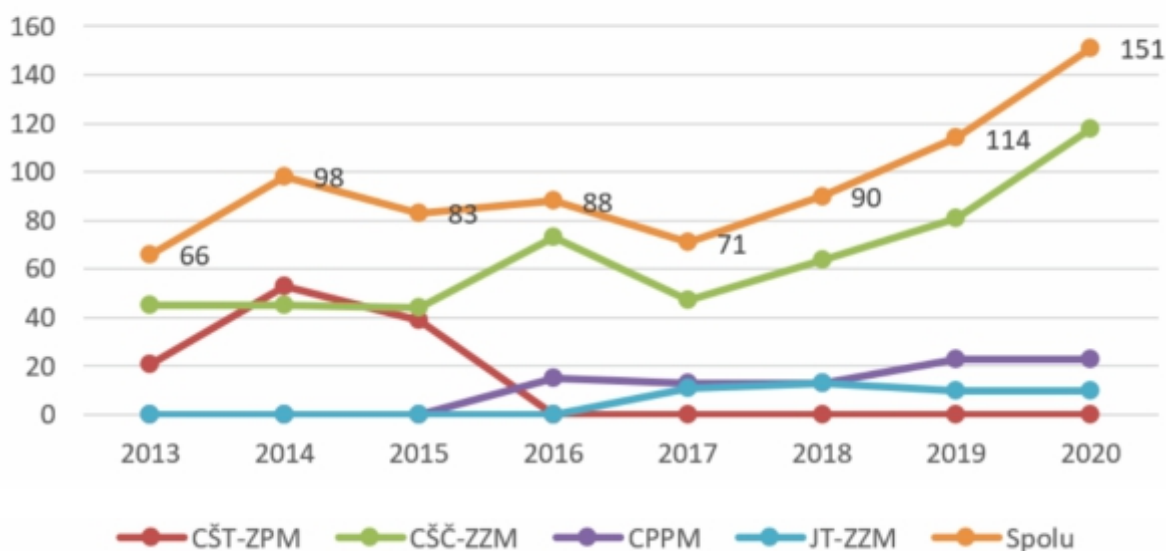
ŠMKC predstavujú potrebný systémový nástroj v podobe špecifickej organizačnej zložky, ktorá realizuje metodické zámery a konzultačné činnosti SPV na úrovni školského športu a záujmovej športovej činnosti na špeciálnych školách. ŠMKC tak zabezpečujú sprostredkovanú komunikáciu všetkých dostupných možností zapojenia sa žiakov školy do paralympijského športu, umožňujú dôležitý metodicko-poradenský kontakt s učiteľmi telesnej výchovy a ostatnými športovými odborníkmi, zabezpečujúcimi mimoškolskú športovú činnosť, či školské športové súťaže. Za činnosť ŠMKC zodpovedá vedúci centra, ktorý na pravidelnej báze komunikuje všetky dôležité otázky s úsekom športu mládeže, rozvoja a vzdelávania pri SPV. ŠMKC sa postupne stanú novým, moderným nástrojom realizácie overovania a testovania úrovne všeobecnej pohybovej výkonnosti v populácii mládeže so zdravotným znevýhodnením.

Tabuľka 1: Prehľad zaraďovania športovo talentovaných jednotlivcov do systému ÚTM (obdobie rokov 2013-2020)

Rok	Charakteristiky početnosti	CŠT-ZPM	CŠČ-ZZM	CPPM	JT-ZZM	Spolu
2013	Počet zriadených zložiek	2	8	0	0	10
	Počet zaradených športovcov	21	45	0	0	66
2014	Počet zriadených zložiek	3	7	0	0	10
	Počet zaradených športovcov	53	45	0	0	98
2015	Počet zriadených zložiek	4	7	0	0	11
	Počet zaradených športovcov	39	44	0	0	83
2016	Počet zriadených zložiek	0	9	1	0	10
	Počet zaradených športovcov	0	73	15	0	88
2017	Počet zriadených zložiek	0	6	1	2	9
	Počet zaradených športovcov	0	47	13	11	71
2018	Počet zriadených zložiek	0	9	1	2	12
	Počet zaradených športovcov	0	64	13	13	90
2019	Počet zriadených zložiek	0	10	1	1	12
	Počet zaradených športovcov	0	81	23	10	114
2020	Počet zriadených zložiek	0	15	1	1	17
	Počet zaradených športovcov	0	118	23	10	151

Početnosť talentovaných jednotlivcov v ÚTM (roky 2013-2020)

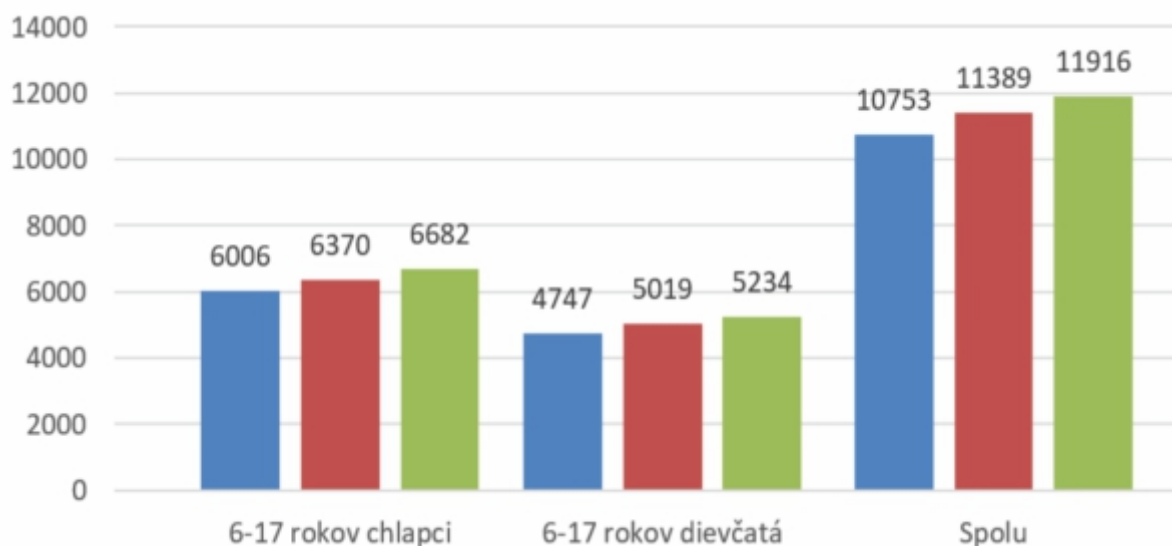
Graf 1: Vývoj početnosti športovo talentovaných jednotlivcov v ÚTM (obdobie rokov 2013-2020)

3. Problematika talentu v športe zdravotne znevýhodnených

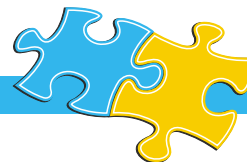
Vzhľadom na charakteristiky populačnej krivky detí a mládeže so zdravotným znevýhodnením je táto zložka systému veľmi dôležitou témou, ktorá okrem svojich výrazných špecifik v sebe zahŕňa aj množstvo komplikácií a negatívnych faktorov, ktoré je potrebné v čo najväčšej

možnej miere eliminovať a zabezpečiť tak čo najefektívnejší systém výberu športových talentov pre šport zdravotne znevýhodnených. Populačný záber pri výbere mladých športových talentov je v porovnaní s podmienkami športu zdravých diametrálne odlišný, a tak si náš systém nemôže v oblasti vyhľadávania nových športových talentov dovoliť takmer žiadne straty.

Vývoj početnosti preukazov FOŽZP vo vekovej kategórii 6-17 rokov (roky 2014-2016)

Graf2: Vývoj počtu platných preukazov FOŽZP vo vekovej kategórii 6-17 rokov v období rokov 2014-2016 (stav vždy k júnu kalendárneho roka) podľa pohlavia. Zdroj: Analytické centrum MPSVR SR; Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

Podľa analytického centra MPSVR SR bolo v roku 2016 vo vekovej kategórii 6-17 rokov takmer 12 tisíc držiteľov preukazov FOŤZP, z toho 6.682 chlapcov a 5.234 dievčat (Repková, Kešelová, Ondrušová, 2016). Aj tieto štatistické údaje jasne poukazujú na skutočnosť, že skupina ZZ detí, na ktorú môže zacieliť nástroje overovania športového talentu, je v Slovenskej republike veľmi málo početná. Navyše okruh charakteristik zdravotného znevýhodnenia, akceptovaných medzinárodnou športovo-zdravotnou klasifikáciou pre jednotlivé paralympijské športy, znižuje početnosť tejto cieľovej skupiny takmer o polovicu. Preto reálne môžeme hovoriť o počte približne 6-7 tisíc detí a mladých ľudí zo zdravotným znevýhodnením vo veku 6-17 rokov, ktorých sa riadený proces posudzovania miery športového talentu môže konkrétne dotknúť. Ak budeme vychádzať z vlastných údajov o zaradení mladých talentovaných športovcov do ÚTM v rokoch 2014-2016, percentuálna charakteristika preukázania športového talentu sa v populácii 6-17 ročných zdravotne znevýhodnených jednotlivcov pohybovala v rozmedzí hodnôt 1,5 – 1,8 %. Tieto čísla jednoznačne poukazujú na skutočnosť, že celý systém vyhľadávania športových talentov musí pracovať veľmi efektívne. Dôležitá je dôsledná orientácia pozornosti na minimalizáciu strát v skupine už diagnostikovaných športovo talentovaných jedincov, pričom súčasne sme nútení posúvať hranice efektivity pôsobenia v čo najširšom populačnom spektre.

3.1. Zimné a letné športové kempy mládeže Hľadáme talenty

Prvé pokusy zorganizovať športové kempy so zameraním na zjazdové lyžovanie siahajú už do 90-tych rokov minulého storočia. S myšlienkou športových kempov pre deti a mládež prišiel v tomto období viacnásobný účastník paralympijských hier a zároveň úspešný tréner „zlatej“ zjazdárskej generácie Peter Matiaško. Neskôr sa športové kempy zmenili na pravidelnú prezentáciu zimných a letných paralympijských športov a do dnešných dní pod názvom „Hľadáme talenty“ oslovujú množstvo mladých zdravotne znevýhodnených ľudí so záujmom o paralympijský šport. V rámci týždenných pobytových kempov majú zdravotne znevýhodnené deti z celého Slovenska možnosť pochopiť zákonitosti jednoduchého športového tréningu a súťaže, oboznámiť sa s populárnymi paralympijskými športami a osobne spoznať našich úspešných paralympionikov, ktorí v nich svojim silným športovým, ale aj životným príbehom dokážu vzbudiť veľkú mieru motivácie. V programe jedného týždenného kempu sa tak vytrieda 10-12 praktických ukážok paralympijských športov, ktoré v rámci jednotlivých tréningových blokov prezentujú naši najúspešnejší paralympijský medailisti. Takto nastavený proces umožňuje, okrem silnej športovej a pohybovej motivácie účastníkov, pravidelne získavať prvé informácie o preferenciách detí s ohľadom na jednotlivé paralympijské športy, overovať ich pohybové, zdravotné a osobnostné predpoklady, pričom v záverečnom vyhodnotení dostanú rodičia dieťaťa pomerne komplexnú informáciu a odporúčania pre možné

pokračovanie v rámci systému športu mládeže pri SPV. V období rokov 2000 - 2019 prešlo bránami športových kempov Hľadáme talenty takmer 850 účastníkov, pričom z roka na rok stúpa podiel tých, ktorí sa následne začleňujú do pravidelného športového tréningu v rámci systému mládežníckeho športu a dosahujú už v prvých rokoch veľmi sľubnú úroveň športovej výkonnosti. V roku 2013 prešiel koncept projektu Hľadáme talenty, v záujme požiadavky neustáleho zvyšovania jeho efektivity, ďalšími podstatnými zmenami. Vytvorila sa nadstavba tradičných motivačných kempov v podobe športových kempov mládeže zameraných už na konkrétne športové odvetvie. Takto postavený koncept poskytol veľmi dôležitý priestor pre viacero športovo-talentovaných detí, ktoré sa po absolvovaní základného motivačného kempu ešte nedokázali zaradiť do systému mládežníckeho športu, ale v rámci správne zvolenej nadstavby našli svoju ďalšiu realizáciu už v konkrétnom športe. Zvýšili sme tak účinnosť celého systému a zlepšili tiež napojenie výstupov projektu na jednotlivé športovo-technické komisie, ktoré takto majú možnosť priamo monitorovať talentovaných jednotlivcov v rámci športových kempov a vybrať si tých najzaujímavejších priamo z tréningového procesu v konkrétnom športe.

3.2. Testovanie pohybovej výkonnosti v rámci súťaže Zlatý odznak Radovana Kaufmana

Súťaž Zlatý odznak Radovana Kaufmana prebieha od roku 2016 a je postavená na princípe jednoduchých športových aktivít na základných školách. Po vyhodnotení výsledkov základného kola súťaže postupujú najlepší jednotlivci do záverečného kola súťaže, ktoré sa uskutoční v rodnom meste Radovana Kaufmana - Partizánskom. Aby súťaž v čo najširšom zábere oslovila cieľovú skupinu, využíva také organizačné formy, ktorých realizácia je pre školy a žiakov veľmi jednoduchá a dostupná, vrátane špeciálnych škôl, či občianskych združení a organizácií, pracujúcich so zdravotne znevýhodnenými deťmi. Špecifikom súťaže je uplatnenie veľmi silného princípu inklúzie, keď sa súťaže zúčastňujú žiaci základných škôl bez zdravotného znevýhodnenia a spolu s nimi aj žiaci so zdravotným znevýhodnením. Dôležitým nástrojom reali-zácie základnej i finálovej časti súťaže je kvantifikácia (systém hodnotenia) výstupov jednotlivých športových aktivít, na základe ktorej je možné oceniť (formou „odznaku športovej všestrannosti“) všetky deti zapojené do projektu, ale aj vybrať najúspešnejších jednotlivcov, postupujúcich na konci školského roku do záverečného finále. Podľa hodnotiacich tabuliek sú dosiahnuté výsledky žiakov kvantifikované do celkového počtu dosiahnutých bodov a na tomto základe sú stanovené 3 výkonnostné úrovne, ktorým zodpovedá udelenie jedného z odznakov športovej všestrannosti – zeleného (3-10 bodov), modrého (11-20 bodov) a červeného (21 a viac bodov). Farby odznakov zodpovedajú farbám troch slzičiek – tzv. Agitos, ktoré sú základom loga Medzinárodného paralympijského výboru. SPV zasiela po ukončení základného kola odznaky všetkým deťom na ZŠ, ktoré sa súťaže zúčastnili.

ROK	zelený odznak	modrý odznak	červený odznak	SPOLU
2017	246	706	396	1348
2018	248	1308	1002	2558
2019	168	1006	946	2120

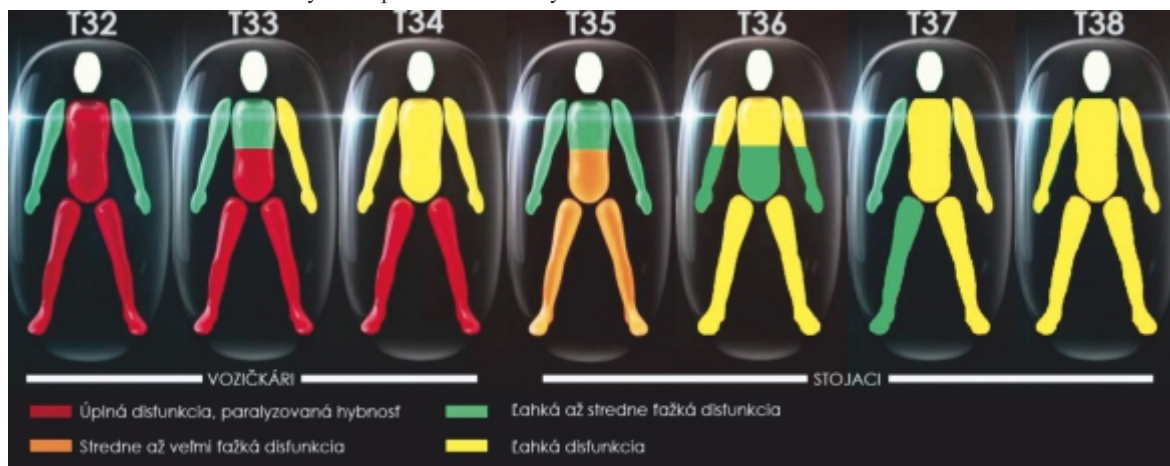
Tabuľka 2: Počet odznakov pohybovej zdatnosti – súťaž Zlatý odznak Radovana Kaufmana, roky 2017-2019

Pre orientáciu sa v rokoch 2017-2020 do základného kola súťaže Zlatý odznak Radovana Kaufmana zapojilo celkovo 6.026 žiakov, z toho 422 zdravotne znevýhodnených. Pre potreby sledovania úrovne pohybovej výkonnosti v populácii zdravotne znevýhodnených detí je dôležité, že samotnou podstatou súťaže sú tri jednoduché pohybové testy: beh 4x10 metrov, skok z miesta do diaľky a hod plnou loptou. Pre deti so zdravotným znevýhodnením (zrakové, telesné a mentálne znevýhodnenie) je metodika týchto pohybových testov modifikovaná. Napríklad u vozičkárov ako jazda na vozíku 4x10 metrov, skok z miesta nahrádza zrýchlenie na vozíku na vzdia-

lenosť 3 metrov. Výsledok dosiahnutý dieťaťom so zdravotným znevýhodnením je následne prepočítaný na základe koeficientu zdravotného znevýhodnenia tak, aby bolo možné dosiahnuté výsledky objektivizovať v porovnaní s výsledkami žiakov bez zdravotného znevýhodnenia. Silnou stránkou súťaže je aj jednoduchý a logicky správne usporiadaný systém hodnotenia zdravotného znevýhodnenia, na základe ktorého dokáže učiteľ telesnej výchovy zaradiť zdravotne znevýhodneného žiaka do konkrétnych klasifikačných skupín. Pre ukážku uvádzame tabuľku pre určenie klasifikačných skupín telesne znevýhodnených detí.

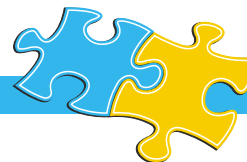
Obrázok 2: Určenie klasifikačných skupín - telesne znevýhodnení žiaci

Záver

Analýza a dôkladné poznanie trendov vývoja systému práce so zdravotne znevýhodnenou mládežou na Slovensku, so všetkými jeho špecifikami, problémami, ale hlavne nespornými pozitívami a výsledkami, vytvára dôležitý priestor pre formuláciu nových cieľov pre túto oblasť na obdobie rokov 2021-2030. Pre ďalší pozitívny vývoj bude veľmi dôležité, aby sa problematika starostlivosti o športovo talentovanú mládež stala prirodzenou súčasťou vládnej politiky rozvoja športu v Slovenskej republike. Už do materiálu Uznesenia vlády SR č.564 zo 14. októbra 2015 sa dostala aj dôležitá formulácia úloh súvisiacich so starostlivosťou o talentovaných športovcov so zdravotným znevýhodnením: „V súlade s Čl. 24 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím sa v materiáli snažíme uvedenú problematiku starostlivosti o športovo talentovanú mládež riešiť komplexne, vrátane rozvoja osobnosti, talentu a tvorivosti osôb so zdravotným postihnutím, ako aj rozvoj ich duševných a telesných schopností v maximálnej novej miere“. V nasledujúcom období fungovania systému práce so zdravotne znevýhodnenou mládežou bude potrebné postupne zapracovávať aj ďalšie systémové zmeny a pokračovať v zvyšovaní jeho efektivity tak, aby bol naďalej postavený na čo najširšom celoplošnom výbere detí, s nadväzujúcou logickou postupnosťou jednotlivých úrovní športovej prípravy, s profesionálnym trénerským, organizačným i odborným zabezpečením. Dôležitou požiadavkou pre ďalší rozvoj sa stáva dôsledná kontrola plnenia stanovených cieľov vo všetkých etapách a úrovniach fungovania systému, pričom najväčšou výzvou naďalej zostáva systematické mapovanie rozmiestnenia zdravotne znevýhodnených detí a mládeže na školách bezbariérového typu. Potrebné bude priniesť aj niektoré nové, modernejšie nástroje komunikácie s potenciaľnými

záujemcami o šport v populácii mladých ZZ ľudí, využití možnosti komunikácie prostredníctvom sociálnych sietí a internetu, vrátane špecializovaného call-centra, poskytujúceho v reálnom čase všetky dôležité informácie. V oblasti aktivít zameraných na čo najefektívnejší systém vyhľadávania talentovaných jednotlivcov budeme pokračovať v rokmi osvedčenom projekte Hľadáme talenty, ktorý vo svojej letnej i zimnej forme doplní koncept série pohybovo-kondičných sústredují Superfit, zameraný na všeobecný pohybový rozvoj a vytvorenie vhodných predpokladov pre následnú športovú činnosť mladých záujemcov o šport. Netreba zabudnúť ani na spoluprácu so školami, pričom prioritou v tejto oblasti zostáva ambícia otvorenia prvých športových tried so zameraním na šport zdravotne znevýhodnených. V oblasti rozvoja športu mládeže budeme aj naďalej pokračovať v zavádzaní systému testovania pohybových schopností žiakov základných škôl, pričom ťažiskovým v tomto smere zostáva projekt Zlatý odznak Radovana Kaufmana. Na vyššej úrovni systému mládežníckeho športu bude dôležitou ambíciou rozšíriť už existujúce zložky útvarov talentovanej mládeže o väčší počet juniorských tímov, ktorých zriaďovanie musí vychádzať z odborného zhodnotenia požiadaviek paralympijského hnutia, založeného na vyhodnocovaní aktuálneho vývoja jednotlivých paralympijských športov. S perspektívou najbližších rokov bude našim cieľom vytvoriť do roku 2030 vhodné podmienky pre plnohodnotné fungovanie 5-6 juniorských tímov. Pri rozpočtovaní činnosti útvarov talentovanej mládeže bude potrebné naďalej zvyšovať podiel princípu zásluhovosti a neustáleho tlaku na zvyšovanie vzdelanostnej úrovne v nich pôsobiacich športových odborníkov. Nesmie sa stať, že akýkoľvek športový talent zostane nepovšimnutý, naopak uvedomujúc si populačné limity musíme ku každému talentovanému ZZ

športovcovi pristupovať individuálne a zabezpečiť pre neho maximum vhodných podmienok pre ďalší športový i ľudský rozvoj. Pracovať bude potrebné viac v „teréne“ nie „od stola“, s dôrazom na dobrú komunikáciu s rodičmi, trénermi ale aj školou a úradmi. Pokračovať v pravidelných kontrolných zrazoch talentovanej mládeže v rámci kontrolných pretekov ÚTM a zvyšovaní možností konfrontácie aktuálnej športovej výkonnosti mladých ZZ športovcov na medzinárodnej úrovni. Ak to bude možné, budeme na národnej úrovni podporovať vznik pravidelných juniorských súťaží v čo najväčšom počte paralympijských športov, vrátane finálových turnajov majstrovstiev SR.

Ďalšie opatrenia navrhovanej koncepcie do roku 2030:

Vytvoriť personálne i odborné vyvážené podmienky pre činnosť Úseku športu mládeže, rozvoja a vzdelávania pri SPV, s prepojením na ďalšie športové organizácie, či odborných konzultantov.

Ďalej pracovať na tvorbe komplexnej metodiky hodnotenia športového talentu, použiteľnej v čo najširšom spektre populácie zdravotne znevýhodnenej mládeže.

Vyvinúť elektronický informačný systém SUPERTALENT, ktorý zabezpečí vysokú efektivitu procesov zberu, vyhodnocovania a ďalšieho spracovania údajov, získaných v procese diagnostiky športového talentu.

Zabezpečiť podmienky pre efektívne rozpočtovanie systému mládežníckeho športu do roku 2030.

Zdroje

1. REPKOVÁ, K. – KEŠELOVÁ, D. – ONDRUŠOVÁ, D. 2016. *Vývoj sociálnej situácie osôb so zdravotným postihnutím a ich rodín* : sekundárna výskumná analýza. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2016. 108 s.
2. SIDOR, J. a kol. 2015. *Stratégia pre zdravotne postihnutých so zameraním na špecifickú skupinu športovcov*. Bratislava : A-Systems s.r.o., 2015. 145 s. ISBN 978-80-972172-0-4.

Význam vzdelávania pedagógov v telesnej a športovej výchove The importance of teacher education in physical and sport education

Dana Masaryková¹, Branislav Antala²

¹Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

²Fakulta telesnej výchovy a športu UK, Bratislava

Abstrakt

Príspevok sa venuje kľúčovým otázkam súvisiacim so vzdelávaním učiteľov telesnej a športovej výchovy a to tak v pregraduálnej forme ako i v ďalšom profesijnom rozvoji učiteľov. Telesná a športová výchova sa v súčasnosti ako predmet stretáva s nedostatočnou akceptáciou na školách ako i v spoločnosti a o to náročnejšia je práca učiteľa telesnej a športovej výchovy, ktorý sa musí vysporiadať s vnímaním jeho práce (najmä z pohľadu rodičov, či učiteľov iných predmetov) a súčasne sa snažiť každodenne zabezpečiť optimálnu kvalitu výučby svojho predmetu. V príspevku je prezentovaný súčasný systém vzdelávania učiteľov s načrtnutím možných vízií do budúcnosti.

Abstract

The paper deals with the key issues related to the education of teachers of physical and sport education, both in initial teacher training and in the continual professional development of teachers. Physical and sport education is currently facing a lack of acceptance in schools as well as in the society, and the work of a physical and sport education teacher who has to cope with the perception of his work (especially from the perspective of parents or teachers of other subjects) and at the same time tries to ensure the optimum quality of teaching the subject on a daily basis. The paper presents the current system of teacher education with outlining possible visions for the future.

Kľúčové slová

vzdelávanie učiteľov, profesijný rozvoj, telesná a športová výchova, kvalita výučby

Key words

teacher education, professional development, physical and sport education, quality of teaching

Úvod

Vzdelávanie učiteľov, nielen telesnej a športovej výchovy, ale vo všeobecnosti možno v súčasnosti považovať za aktuálnu problematiku. Pripraviť učiteľa 21. storočia, ktorý bude čeliť mnohým spoločenským výzvam nie je jednoduché. V súčasnosti môžeme konštatovať, že na Slovensku sa vzdelávanie učiteľov ako aj budúcich učiteľov stáva zaujímavou témou aj na politickú diskusiu. Ministerstvo školstva predstavuje vo svojom programe „Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania na roky 2018-2027“ niekoľko kľúčových opatrení, ktoré majú byť rozhodujúce pri zabezpečení kvalitného školstva, pričom vzdelávanie pedagógov zohráva v tomto dokumente zaujímavú rolu.

Opatrenia v regionálnom školstve týkajúce sa učiteľa (podkapitola 4.2.1., bod 2):

Bod 2. Kvalitný, spoločensky rešpektovaný a primerane odmeňovaný učiteľ

- Podpora zvýšenia atraktivity učiteľského povolania
 - Právne ukotvenie etického kódexu učiteľa
 - Finančná podpora technického personálu na správu IKT v školách
 - Zvýšenie platovej tarify pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov
 - Zvýšenie finančného ocenenia učiteľov na začiatku kariéry
 - Revízia profesijných štandardov učiteľa
 - Zmena kontinuálneho vzdelávania pedagogických zamestnancov
 - Zmena kariérového systému učiteľov
 - Skvalitnenie prípravy na učiteľské povolanie na základných, stredných a vysokých školách
- Vytvorenie postupu a metodických materiálov na budovanie novej kultúry škôl ako učiacich sa organizácií

- Vytvorenie postupu a metodických materiálov na budovanie vzťahov so všetkými aktérmi vzdelávania a verejnosťou v lokalite školy

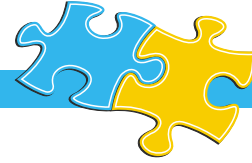
Špecificky telesnej a športovej výchovy sa týka bod 6:

Bod 6. Školstvo poskytujúce deťom a žiakom základ zdravého životného štýlu

- Podpora telesnej a športovej výchovy

Na základe týchto opatrení by bolo možné konštatovať, že kvalitný učiteľ a špecificky učiteľ telesnej a športovej výchovy, bude stáť v popredí priorit riešených na politickej úrovni. Otázkou je, ako to vyzerá v skutočnosti a či je reálne dosiahnuť uvedené ciele v krátkodobom, strednodobom alebo dlhodobom horizonte, prípadne či je vôbec možné ich dosiahnuť a za akých podmienok.

Súčasnú európske trendy reflektujú požiadavku štruktúry kompetencií učiteľa (European Commission, 2002) a mnohí odborníci sa pokúsili, na základe výsledkov empirických výskumov, identifikovať a charakterizovať kvalitného, efektívneho učiteľa vo vzťahu ku kvalitnej a efektívnej výučbe, pričom kvalita učiteľa je všeobecne považovaná za kľúčový faktor ovplyvňujúci zásadným spôsobom kvalitu školského vzdelávania (Crone; Teddlie 1995). Často sa v rôznych analýzach objavuje problematika prepojenia teórie s praxou, čo bolo a je témou pedagogického diskurzu od nepamäti. Niektorí učitelia preferujú teóriu a naznačujú, že „dobré vedomosti“ sú predispozíciou pre riešenie praktických situácií, iní odborníci kritizujú nízku úroveň praktických zručností v školách a príliš veľa teórie, s ktorou sa študent/žiak nevie vyrovať. Ako tá správna cesta sa javí kompromis týchto dvoch prístupov a hľadanie určitej rovnováhy (Masaryková, 2015). Budúci učitelia na každom stupni vzdelávania sú najprv pripravovaní v

teoretickej rovine a potom (rôznymi spôsobmi) prechádzajú reálnymi situáciami v praxi. Jednou z najčastejších metód, ktoré sa pri príprave učiteľov využívajú, sú hospitácie alebo pozorovanie praxe v školách. Na druhej strane problém nastáva, ak študenti nie sú schopní správne analyzovať vzdelávací proces a vysokoškolskí pedagógovia im neponúkajú dostatok príležitostí, aby svoje skúsenosti prezentovali a následne interpretačne zhodnotili.

Zaujímavý prístup prepojenia teórie a praxe predstavuje teória „reflektujúceho praktika“ (Schön, 1983). Schön reaguje na potrebu prepojenia teórie a praxe prostredníctvom profesionálneho prístupu učiteľa, ktorý vie nielen učiť, ale dokáže reflektívne vnímať situácie a vlastné konanie v daných situáciách. Prístup je postavený na vlastnej skúsenosti a reflexii, pričom takto podporuje každodenné skúsenostné učenie. Táto teória čiastočne vychádza z teórií najznámejšieho reflektujúceho praktika a mysliteľa Johna Deweyho, ale taktiež je možné vnímať medzi týmito teóriami určité odlišnosti. Schön vníma, ako jednu zo špeciálnych znalostí spájaných s reflektujúcim praktikom, tzv. tacitnú znalosť, ktorú nie je možné formalizovať, pretože je súborom skúseností, schopností, intuície, osobných predstáv a má vysoko osobný charakter. Podľa Schöna je možné tacitnú znalosť vnímať ako to, že „kompetentný učiteľ vie zvyčajne viac, ako vie povedať“. Tacitnú znalosť vysvetľuje Burbules (2008) ako znalosť prítomnú pri každej činnosti učiteľa a niekedy jediný spôsob, ako je možné jej úroveň hodnotiť, je reflexia resp. sebareflexia. Budúci učiteľ by preto mal vedieť hodnotiť určité znaky vzdelávacieho procesu ako napr.:

- Čo, ako a prečo urobil/a v triede.
- Aký efekt to malo na žiakov.
- Aké sú iné možnosti riešenia tej istej vzdelávacej situácie.
- Aké sú silné a slabé stránky vzdelávacej situácie, ktoré by bolo možné zlepšiť.

Sebahodnotenie nie je jednoduché a niekedy na to študenti nie sú pripravení. Nie je to len o pedagógoch, ktorý im vysvetlí, čo bolo správne a čo nie, je to viac o ich vnímaní procesu a viac o sebahodnotení alebo sebakritike. Dosiahnutie tejto úrovne je dlhotrvajúci proces a nanešťastie niektorí k nemu ani nedospejú. V prípade, že by študenti alebo začínajúci učitelia zvládli sebareflexiu v dostatočnom rozsahu, viedlo by to ku zlepšeniu celého vzdelávacieho systému.

Ak hovoríme o reflexii, nemôžeme vynechať teóriu skúsenostného učenia (experiential learning theory - ELT) ako model edukačného procesu (Kolb and Kolb, 2005). Táto teória bola vytvorená najmä na zdôraznenie úlohy skúsenosti v procese a mohla by byť tiež vysvetlená ako „proces, pri ktorom sa vedomosti tvoria prostredníctvom transformácie zažitého“ (Kolb, 1984). Konkrétna situácia môže byť využitá ako základ reflexie alebo pozorovania. V súvislosti s výučbou telesnej a športovej výchovy možno považovať skúsenostné učenie a tacitnú znalosť za mimoriadne dôležité napriek tomu, že sa im pri príprave učiteľov nevenuje dostatočná (alebo žiadna) pozornosť. Prostredie telocvične ako i špecifický obsah a organizácia v telesnej a športovej výchove vytvárajú práve tie situácie, z ktorých by reflektívny praktik mohol čerpať. V opačnom prípade, ak sebareflexia učiteľa nie je prítomná, môže byť vyučovací proces neúspešný, bez možnosti na zlepšenie.

V súčasnosti možno vysokoškolskú prípravu učiteľov

telesnej a športovej výchovy rozdeliť do dvoch základných skupín: učitelia telesnej a športovej výchovy pre primárne vzdelávanie (učiteľky a učitelia pre primárne vzdelávanie alebo ročníky 1.- 4. ZŠ) a učitelia telesnej a športovej výchovy pre nižšie stredné a sekundárne vzdelávanie (učitelia a učiteľky pre 2. stupeň ZŠ a stredné školy). Toto rozdelenie volíme zámerne, pretože v nasledujúcich riadkoch sa pokúsime poukázať na rozdiely v príprave učiteľov v rámci týchto skupín a súčasne naznačiť v diskusii možné perspektívy do budúcnosti.

Pregraduálna príprava učiteľov telesnej a športovej výchovy na 1. stupni ZŠ

Príprava učiteľov telesnej a športovej výchovy pre 1. stupeň ZŠ je častou témou diskusií telovýchovných odborníkov poukazujúcich na nízku kompetenčnú úroveň učiteľov a učiteľiek primárneho vzdelávania v súvislosti so zabezpečením dostatočne kvalitnej telesnej a športovej výchovy. Tento problém je však potrebné vnímať z viacerých perspektív.

Príprava učiteľov pre 1. stupeň ZŠ sa realizuje prostredníctvom vysokoškolského vzdelávania v magisterskom študijnom programe Učiteľstvo pre primárne vzdelávanie, ktorý je zaradený do študijného odboru Predškolská a elementárna pedagogika. Tento študijný program je primárne zastúpený na pedagogických fakultách slovenských vysokých škôl.

V posledných rokoch, z dôvodu posilnenia pozície pedagogických fakúlt, sa postupne znižoval podiel didaktických predmetov a narastal podiel teoretických predmetov, čo ovplyvnilo prípravu budúcich učiteľov. Tento trend však vychádzal i z požiadaviek na skvalitnenie vysokoškolského vzdelávania, v ktorom pedagogické fakulty dlhodobo zápasia s uznaním a určitým kreditom. Telesná a športová výchova ako povinný predmet v primárnom vzdelávaní potrebuje nevyhnutne koncepčné zmeny súvisiace s prípravou učiteľov. Ak sa máme stotožniť s názorom, že mladší školský vek je zlatým vekom motoriky, musíme si odpovedať na otázku: Ako zabezpečiť kvalitnú telesnú a športovú výchovu na 1. stupni ZŠ? Väčšina telovýchovných odborníkov sa prikláňa k riešeniu, že učitelia telesnej a športovej výchovy (špecialisti) by mali zabezpečovať aj výučbu telesnej a športovej výchovy na 1. stupni ZŠ. Pri návrhu tohto riešenia je potrebné si uvedomiť i niektoré riziká s tým súvisiace. V prvom rade by museli fakulty pripravujúce učiteľov telesnej a športovej výchovy zapracovať do svojich študijných programov špecifiká týkajúce sa mladšieho školského veku a to tak z pohľadu motorického, ale i psychického a kognitívneho vývinu. Súčasne by sa musela zmeniť „filozofia“ nazerania na pohybový výkon dieťaťa, keďže v primárnom vzdelávaní sa dominantne orientujeme na motiváciu detí k pohybovej aktivite, čo by pri neadekvátnom prístupe mohlo spôsobiť u dieťaťa opačný efekt.

Na druhej strane, vzhľadom na súčasné tendencie, smerovanie pedagogických fakúlt a požiadavky na vysokoškolských učiteľov, ktoré sa týkajú viac vedeckej ako pedagogickej činnosti nemožno predpokladať, že by sa posilnila didaktika a prax telesnej a športovej výchovy v súčasnom nastavení. Celkovo si príprava učiteľov primárneho vzdelávania vyžaduje zásadné zmeny, ktoré by reflektovali medzinárodné požiadavky na kompetencie učiteľa na tejto úrovni vzdelávania. Jedným z riešení je zmena pohľadu na bakalársky stupeň štúdia, ktorý je v

mnohých krajinách postačujúci pre kvalifikáciu na 1. stupni ZŠ. Je však rozšírený na 4 roky, čo umožňuje zabezpečenie lepšej prípravy učiteľov s výrazným posilnením praxe.

Pregraduálna príprava učiteľov telesnej a športovej výchovy na 2. stupni ZŠ a na stredných školách

Učitelia telesnej a športovej výchovy pre uvedený stupeň vzdelávania sú pripravovaní na špecializovaných fakultách zameraných na prípravu odborníkov v športe (napr. Fakulta telesnej výchovy a športu UK alebo Fakulta športu PU) alebo na pedagogických fakultách rôznych univerzít (napr. Pedagogická fakulta UKF). Kvalita prípravy zodpovedá požiadavkám praxe v zmysle adekvátneho zastúpenia teoretických vedomostí ako i praktických zručností. Ako nedostatok sa môže javiť úzky profil absolventa so slabým záberom v rámci všeobecnej pedagogiky, psychológie, sociológie či filozofie. Tieto nedostatky sa následne môžu prejavíť práve v spomínanej reflexii v rámci konkrétnych výučbových situácií, kde začínajúci učiteľ zlyháva vzhľadom na nedostatok tacitných znalostí.

Najväčšie výzvy čakajúce na učiteľa telesnej a športovej výchovy – špecialistu možno vnímať v súvislosti s voľbou metód a prístupov, ktoré zvolí na sprostredkovanie učiva žiakom. Keďže koncept telesnej a športovej výchovy sa v posledných rokoch menil z hľadiska jej cieľov a obsahu, najväčšie riziká prípravy učiteľov súvisia s nedostatočným zakomponovaním nových požiadaviek v rámci prípravy a tým i neadekvátnou reflexiou obsahu telesnej a športovej výchovy počas pedagogickej praxe. Je pochopiteľné, že pedagógovia vysokých škôl musia neustále sledovať dianie v školskom systéme, najmä v zmysle schvaľovania kurikulárnych dokumentov či legislatívy. V septembri 2015 vstúpili do platnosti inovované štátne vzdelávacie programy, ktoré si vo väčšej alebo menšej miere vyžiadali zmeny (čiastočné alebo komplexné) v príprave učiteľov pre jednotlivé predmety. Je v záujme pedagógov ako i cvičných učiteľov na školách, aby sledovali tieto zmeny v kurikulárnych dokumentoch a tým predchádzali problémom začínajúcich učiteľov v praxi. Mnohí začínajúci učitelia považujú práve nedostatok informácií týkajúcich sa administratívy a legislatívnych dokumentov za kľúčové z hľadiska ich úspešnej adaptácie na školskú prax

Profesijný rozvoj učiteľov

V súčasnosti upravuje profesijný rozvoj učiteľov nový zákon č. 138/2019 Z.z. o pedagogických a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Podľa § 42 odseku 1 sa vzdelávanie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov organizuje ako:

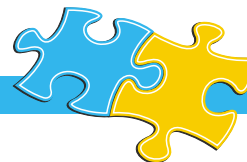
- a) kvalifikačné vzdelávanie
 - umožňuje získať profesijné kompetencie požadované na doplnenie kvalifikačných predpokladov alebo splnenie kvalifikačného predpokladu na vyučovanie ďalšieho aprobačného predmetu.
- b) funkčné vzdelávanie
 - je zamerané na získanie profesijných kompetencií, ktoré sú potrebné na výkon riadiacich činností vedúcich pedagogických a odborných zamestnancov.
- c) špecializačné vzdelávanie
 - zabezpečuje získanie profesijných kompetencií potrebných na výkon špecializovaných činností.
- d) adaptačné vzdelávanie

- umožňuje získať profesijné kompetencie začínajúcim pedagogickým a odborným zamestnancom školy alebo školského zariadenia.
- e) predatestačné vzdelávanie
 - cieľom predatestačného vzdelávania je získanie profesijných kompetencií na zaradenie do vyššieho kariérového stupňa.
- f) inovačné vzdelávanie
 - umožňuje pedagogickým a odborným zamestnancom zdokonaľovanie profesijných kompetencií potrebných na štandardný výkon pedagogickej alebo odbornej činnosti.
- g) aktualizácie vzdelávanie
 - zabezpečuje sprostredkovanie aktuálnych informácií, prehľbovanie, rozvíjanie a rozširovanie odborných a pedagogických vedomostí a zručností.

Uvedený zákon bol pred svojím schválením intenzívne pripomienkovaný rôznymi subjektmi a to najmä v súvislosti s uvedeným profesijným rozvojom. Zásadné zmeny nastali najmä v zrušení udeľovania kreditov alebo v realizácii atestácií. Poskytovatelia atestačných konaní vrátane vysokých škôl zostali v mnohých prípadoch zaskočení výraznou zmenou požiadaviek a žiaľ nedostatočnou interpretačnou pomocou zo strany ministerstva. To malo za následok, že atestácie pedagogických a odborných zamestnancov boli pozastavené, prípadne na niektorých inštitúciách (dočasne) zrušené. Rovnako je v súčasnosti nedostatok aktualizáčných a inovačných vzdelávaní v oblasti telesnej a športovej výchovy, čo však zainteresované inštitúcie začínajú postupne riešiť.

Záver

Je nevyhnutné si uvedomiť, že prepojenie pregraduálnej prípravy a profesijného rozvoja učiteľov by malo byť zabezpečené v prvom rade fakultami, ktoré pripravujú samotných učiteľov. Toto prepojenie umožní reflektovať problémy a prípadné výzvy v praxi, ktoré by bolo možné hneď transformovať do výučby budúcich učiteľov. Dôležitosť kvalitnej prípravy učiteľov sa odzrkadľuje na vzťahu medzi kvalitou výučby a samotným učiteľom. Z toho jasne vyplýva, že ak chceme dosiahnuť vyššiu kvalitu telesnej a športovej výchovy na školách musíme vytvoriť dobré podmienky, tak pre prípravu budúcich učiteľov ako i pre samotných učiteľov v praxi. Napríklad v rokoch 2013 – 2015 sa v rámci kontinuálneho vzdelávania učiteľov realizoval národný projekt „Zvýšenie kvalifikácie učiteľov telesnej a športovej výchovy“, ktorý bol spolufinancovaný zo zdrojov EÚ. Národný projekt bol koordinovaný Národným športovým centrom v spolupráci s Fakultou telesnej výchovy a športu v Bratislave a inými inštitúciami zameranými na vzdelávanie učiteľov telesnej a športovej výchovy. Cieľovou skupinou boli učitelia primárneho vzdelávania a učitelia, ktorí boli nekvalifikovaní pre telesnú a športovú výchovu. V rámci jednotlivých vzdelávacích aktivít si učitelia, ktorí sa zúčastnili projektu, osvojili nové trendy vo výučbe telesnej a športovej výchovy so zameraním na vybrané vývinové obdobie. Najmä v prípade učiteľov/učiteľiek 1. stupňa sa očakávalo, že si prostredníctvom projektu osvoja vedomosti a zručnosti nevyhnutné pre skvalitnenie primárnej telesnej a športovej výchovy. Realizácia podobných projektov ako i stretnutí v rámci iných foriem ďalšieho vzdelávania je jednou z ciest ako zabezpečiť výmenu skúseností učiteľov a reflexiu pedagogickej

praxe, čo by sa následne mohlo odzrkadliť v kvalite telesnej a športovej výchovy na školách. Veľmi podobná situácia je v súčasnosti spojená s testovaním pohybových predpokladov žiakov 1. a 3. ročníkov ZŠ. Napriek počiatočným nejasnostiam a možno nedôvere niektorých škôl sa tento projekt stáva úspešným a viditeľným na celom Slovensku. Príprava vzdelávania so zameraním na

testovanie je ambíciou zodpovednej pracovnej skupiny, ktorá si uvedomuje dôležitosť informácií, ktoré majú byť adekvátne a v dostatočnom rozsahu sprostredkované učiteľom. V každom takomto kroku, ktorý vedie učiteľa na ceste jeho profesijného rozvoja je záruka lepšej kvality výučby ako i výsledkov žiakov v danom predmete.

Zdroje

1. BURBULES, N. C. 2008. *Tacit teaching. Educational Philosophy and Theory*, 40(5), .s. 666–676.
2. CRONE, L. J., - TEDDLIE, Ch. 1995. Further Examination of Teacher Behavior in Differentially Effective Schools: Selection and Socialization Process. *Journal of Classroom Interaction*, 30(1), 1-12.
3. KOLB D.A. 1984. *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice-Hall. 1984.
4. KOLB, A. Y. - KOLB, D. A. 2005. *Learning styles and learning space: Enhancing experiential learning in higher education*. Academy of Management and Learning. 2005, 4(2), s. 193-212.
5. MASARYKOVÁ, D. 2015. *Súčasnosť a perspektívy telesnej výchovy na Slovensku a v zahraničí*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015. 66 s.
6. NÁRODNÝ PROGRAM ROZVOJA VÝCHOVY A VZDELÁVANIA. 2018. Dostupné: <https://www.minedu.sk/17786-sk/narodny-program-rozvoja-vychovy-a-vzdelavania/>
7. SCHÖN D. A. 1983. *The reflective practitioner - how professionals think in action*. London: Temple Smith Siedentop. 1983.
8. EUROPEAN COMMISSION. 2002. Regular report on Slovakia's progress towards accession. Brussels.[online], Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/sk_en.pdf
9. Zákon č. 138/2019 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, [online]., [cit. 2020-01-17]. Dostupné na internete <<https://www.minedu.sk/data/att/15401.pdf>

Výchova a vzdelávanie prostredníctvom športu v podmienkach Banskobystrického kraja

Education through sportactivities in conditions of Banská Bystrica self-governing region

Imrich Kováč, Mgr.

Banskobystrický samosprávny kraj, Nám. SNP 23, Banská Bystrica

Abstrakt

V našom príspevku sa venujeme riešeniu problematiky výchovy a vzdelávania prostredníctvom športu v podmienkach Banskobystrického samosprávneho kraja. Uvedomujeme si, akú dôležitú úlohu vo výchove detí a mládeže pre rozvoj komplexnej osobnosti zohráva práve vzdelávanie v oblasti športu, ktoré vytvára predpoklady na to, aby sa mladí ľudia stali aktívnymi občanmi v spoločenskom a pracovnom živote, zaujímali sa o svoje zdravie, vytvárali si celoživotné návyky k pohybovým aktivitám ako prostriedku pre zabezpečenie zdravého životného štýlu.

Abstract

The paper deals with the issue of education through sport in conditions of Banská Bystrica self-governing region. We are aware of the important role of sport education for the development of a complex personality of children and youth. The sport education creates the prerequisites for young people to become active citizens in social and professional life, to care about their health and to make physical activity a lifelong habit in order to live and ensure a healthy lifestyle.

Kľúčové slová

deti a mládež, pohybová aktivita, školský šport, výchova a vzdelávanie, zdravý životný štýl.

Keywords

children and youth, physical activity, school sport, education, healthy lifestyle

Úvod

Šport sa v súčasnosti stal osobitným sociálnym fenoménom plniacim viaceré úlohy. Ako prostriedok rozvoja osobnosti plní výchovnú, vzdelávaciu a sociálnu úlohu. Športové aktivity vykonávané primeraným spôsobom upevňujú zdravie, zvyšujú národné povedomie a vlastenectvo, sú kultivovaným prostriedkom trávenia voľného času a nezanedbateľná je aj komerčná úloha športu. Osobitnú dôležitosť má šport pre vypestovanie zdravého životného štýlu u detí a mládeže.

Ambíciou pracovníkov Banskobystrického samosprávneho kraja v oblasti športu v súlade so Zákonom č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) a zákonom č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky je pomenovať hlavné hodnoty, východiská vo vzťahu k mládeži, pričom cieľom je vytvorenie predpokladov, aby mladí ľudia mohli byť aktívnymi občanmi v spoločenskom a pracovnom živote, aby mali možnosť zúčastňovať sa na navrhovaní, tvorbe, realizácii a hodnotení opatrení dotýkajúcich sa ich života.

Hlavným cieľom, ktorý určuje vzdelávanie športu Banskobystrického samosprávneho kraja, je zvýšiť pohybovú aktivitu detí a mládeže. Cieľovou skupinou sú deti a mládež vo veku od 0 do 19 rokov. Vo vyčlenenej vekovej kategórii sa nachádzajú najmä žiaci základných a stredných škôl.

Primeraná pohybová aktivita patrí k základným a určujúcim faktorom ovplyvňujúcim zdravie a dĺžku života, ktoré nie je možné iným spôsobom kompenzovať. Vzhľadom k stálemu znižovaniu prirodzenej fyzickej záťaže u všetkých vekových skupín občanov je preto funkcia telovýchovy a športu, ako základných prvkov telesnej kultúry, v súčasnej dobe v ich živote nezastupiteľná.

V našom príspevku sa zameriavame na zámyer samosprávneho kraja a hodnotenie dosiahnutých výsledkov od roku 2018 do roku 2019 v oblasti podpory športu.

Hlavná časť

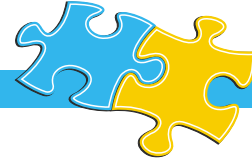
Výchova a vzdelávanie prostredníctvom športu v podmienkach Banskobystrického samosprávneho kraja v súlade s Konceptiou rozvoja školstva, športu a mládeže v BBSK na roky 2016-2020.

V Banskobystrickom samosprávnom kraji bolo predchádzajúce volebné obdobie poznačené neochotou a nezaujmom kompetentných pracovníkov vo vedení zaujímať sa a riešiť podporu a rozvoj školského športu a športu pre všetkých systémovým a pravidelným spôsobom.

Príchod nového vedenia kraja od začiatku naznačoval radikálnu zmenu myslenia zodpovedných za rozvoj v oblasti športu. Zmena bola zameraná najmä na podporu športu pre všetkých a školského športu. Boli vytvorené komisia školstva a komisia športu pri zastupiteľstve BBSK. Zároveň sa vedenie snažilo nájsť zdroje financovania na podporu školského športu, preto Odbor školstva Úradu Banskobystrického samosprávneho kraja dostal za úlohu vypracovať opatrenia a spôsob podpory a financovania školského športu na stredných školách v zriaďovateľskej pôsobnosti samosprávneho kraja. Pripravované opatrenia mali zároveň zohľadňovať platnú legislatívu a kompetencie kraja v oblasti športu. Na dosiahnutie cieľa, v podobe zvýšenia pohybových aktivít detí a mládeže, boli zadefinované opatrenia v troch oblastiach:

1. Školský šport.
2. Športovanie detí a mládeže vo voľnom čase.
3. Výkonnostný (klubový) šport.

Pôsobiť na deti a mládež s cieľom dosiahnuť u nich zvýšenie pohybových aktivít je nevyhnutné najmä na pôde školy, kde sa sústreďuje uvedená cieľová skupina. Rovnako dôležité je, aby deti a mládež mali možnosť venovať sa pohybu aj počas svojho voľného času, čo si do značnej miery vyžaduje podporu na úrovni samosprávy. Kedysi tak bežné športovanie na verejných sídliskách a dvoroch medzi bytovými domami sa pomaly stráca a je potrebné dať deťom vhodnú náhradu. Alternatívu vidíme v možnosti poskytnúť

deťom spravované a bezpečné priestory alebo športovanie v športových kluboch, kde sa s deťmi a mládežou pracuje komplexnejšie a adresnejšie.

Nevyhnutnou podmienkou pre zvýšenie športovania detí a mládeže z dlhodobého hľadiska je dostatočne vybudovaná sieť športovej infraštruktúry s materiálnym a technickým vybavením na požadovanej úrovni dostupnej pre cieľovú skupinu. Práve vzdialenosť medzi bydliskom a dostupným športoviskom má významný vplyv na športovú aktivitu detí a mládeže. Vychádzajúc z empirických poznatkov, že najmä pôda školy je vhodné prostredie na rozvoj pohybových aktivít detí a mládeže považujeme za efektívny prístup, skvalitnenie športovej infraštruktúry na školách nachádzajúcich sa po celom území BBSK. Vybudovanú sieť športovej infraštruktúry je však dôležité sprístupniť deťom a mládeži aj mimo vyučovacích hodín. Sme presvedčení, že takýto prístup podporí cvičenie žiakov na hodinách telesnej a športovej výchovy a tiež prispeje ku zvýšeniu rozvoja všestrannej pohybovej aktivity detí a mládeže v ich voľnom čase.

Školská telesná a športová výchova a školský šport

V „Konceptii rozvoja pohybových aktivít detí a mládeže“, ktorá bola prerokovaná a schválená Vládou Slovenskej republiky uznesením č.576 z 31.8.2011 sa konštatuje, že výskumy ukazujú, že skoro 70% školopovinných detí a mládeže trávi denne viac ako 4 hodiny voľného času prácou na počítačoch, internete, sledovaním televízie, počítačovými hrami a zábavou s mobilmi. Pravidelnej organizovanej pohybovej aktivite sa venuje iba každý tretí žiak. U detí a mládeže dominuje sedavý spôsob života, ktorý prináša so sebou nárast obezity a nadváhy, chybného držania tela a ďalších porúch zdravia. Výskumy hovoria, že približne 18% detí trpí nadváhou a približne 7% je obéznych a situácia sa stále zhoršuje. Svetová zdravotnícka organizácia WHO (2015) vydala "Globálne odporúčania pohybovej aktivity pre zdravie". Ich cieľom je poskytnúť návod tvorcom národných a regionálnych politík pre podporu pohybovej aktivity vo vzťahu k frekvencii, intenzite, trvaniu, typu a odporúčaného celkového množstva pohybovej aktivity v prevencii chronických neinfekčných ochorení.

Národný akčný plán pre podporu pohybovej aktivity na roky 2017 -2020 uvádza: „Z viacerých štúdií vyplýva, že väčšina zdravotníckych odborníkov odporúča ako najlepšiu prevenciu proti poruchám zdravia dostatok pohybovej aktivity (hodinu stredne intenzívnej pohybovej aktivity aspoň 5 x do týždňa), správne stravovanie a úpravu denného režimu“. Telesná a športová výchova je jeden zo školských predmetov, ktorý primárne rozvíja pohybovú motoriku detí a mládeže v školskom prostredí. Na pôde školy získavajú žiaci pohybové vzdelanie a vedomosti potrebné k starostlivosti o svoje zdravie. Tu sa formuje ich vzťah k celoživotnej pohybovej aktivite, ako jednému z najúčinnějších prostriedkov prevencie porúch zdravia a zvyšovania kvality života. V Národnom akčnom pláne pre podporu pohybovej aktivity na roky 2017 -2020 sa konštatuje: „Podľa odhadov sa až 80 % detí v školskom veku venuje pohybovej aktivite a pohybu v škole. Škola má preto dôležité miesto, je to jediná, teda kľúčová inštitúcia, kde môžu deti dosiahnuť odporúčania WHO (2015) k pohybovej aktivite mladých ľudí, či už v rámci hodín telesnej výchovy alebo v rámci iných športových a pohybových aktivít“

Na základe nami realizovaných zistení na stredných školách v zriaďovateľskej pôsobnosti BBSK a podobne aj na základných školách negatívne vnímame, že poklesol počet priestorov pre loptové hry, najmä počet hádzanárskych

a volejbalových ihrísk, ale aj atletických ihrísk v dôsledku ich opotrebovania, nedostatku finančných prostriedkov na ich údržbu a opravu. V reťazci tejto športovej infraštruktúry absentuje výstavba nových telocviční a športovísk.

Za pozitívny trend môžeme považovať súčasný nižší počet žiakov v skupinách a vyšší počet skupín telesnej a športovej výchovy na školách z hľadiska kvality vyučovania telesnej a športovej výchovy. Uvedomujeme si však, že tento trend ovplyvňujú ekonomické a organizačné možnosti škôl, ktoré čoraz častejšie vedú k spájaniu skupín resp. aj k zavádzaniu koedukovaného vyučovania.

Všeobecný cieľ výučby telesnej a športovej výchovy na školách vychádza zo štátneho a školského vzdelávacieho programu. Cieľom vyučovania telesnej a športovej výchovy je umožniť žiakom osvojiť si, zdokonaľovať a upevňovať pohybové návyky a zručnosti na primeranej úrovni, zvyšovať svoju pohybovú gramotnosť, rozvíjať kondičné a koordinačné schopnosti, zvyšovať všeobecnú pohybovú výkonnosť a zdatnosť prostredníctvom vykonávanej pohybovej aktivity, vytvárať trvalý vzťah k pohybovej aktivite, telesnej výchove a športu s ohľadom na záujmy žiakov, ich predpoklady a individuálne schopnosti ako súčasť zdravého životného štýlu a predpokladu celoživotnej starostlivosti o vlastné zdravie (ISCED 2 a 3).

Z vyjadrení zástupcov škôl v zriaďovateľskej pôsobnosti BBSK vyplýva potreba obohatenia obsahu telesnej a športovej výchovy o činnosti, ktoré preferujú žiaci. Ide o rôzne netradičné športové hry a pohybové aktivity ako napr. florbal, ringo, kinball, zumba, pilates, strečing, joga, tiež výučbu cvičebných prvkov na regeneráciu síl a vyrovnanie namáhaných častí tela (možnosť zaradiť uvedené netradičné športy a pohybové činnosti do výberových tematických celkov v rámci školských vzdelávacích programov). Problém pri ich realizácii vidíme hlavne v nedostatočnom počte hodín telesnej a športovej výchovy a tiež nedostatočnom vybavení škôl na tieto športy a aktivity. V podienkach Banskobystrického samosprávneho kraja propagáciu uvedených netradičných športov zabezpečuje prostredníctvom vzdelávania pedagogických zamestnancov a organizovaním svojich športových podujatí CVČ JUNIOR v Banskej Bystrici.

Za negatívnu považujeme skutočnosť, že na veľkej časti škôl absentuje oddelenie telesnej a športovej výchovy oslabených, čo opäť zapríčiňuje hlavne nedostatočná dotácia hodín povinnej telesnej a športovej výchovy v štátnom vzdelávacom programe. Existuje síce možnosť zvýšiť dotáciu hodín telesnej a športovej výchovy v školskom vzdelávacom programe o 1 hodinu navyše. Toto rozhodnutie je však na vedení škôl, ktoré zvyčajne posilnia iné všeobecno-vzdelávacie či odborné predmety. Záujmová športová činnosť na stredných školách sa vykonáva s cieľom rozvinúť záujmy detí a mládeže v oblasti športu. Zároveň uspokojuje ich emocionálne športové vyžitie a kompenzuje duševné zaťaženie po vyučovaní. Aj keď nemožno každému dieťaťu nariadiť povinne sa zúčastňovať športovo - pohybovej činnosti v rámci záujmových krúžkov na školách, je potrebné vytvoriť podmienky pre realizovanie takýchto krúžkov na každej škole. Aj napriek poklesu záujmu učiteľov telesnej a športovej výchovy o efektívnejšiu prácu, o vedenie záujmovej činnosti na školách v oblasti športu v dôsledku ich slabého finančného a morálneho ohodnotenia, je úlohou škôl a ich zriaďovateľov prispieť k demokratizácii športu v zmysle jeho sprístupnenia za každých okolností.

Uvedené skutočnosti priviedli Odbor školstva Úradu Banskobystrického samosprávneho kraja spolu s Regionálnou rozvojovou agentúrou pri BBSK k vypracovaniu

opatrení na odstránenie zadaných nedostatkov v oblasti školského športu, záujmového športu a podpory výkonnostného športu.

Opatrenia v oblasti školského športu

1. Skvalitnenie športovej infraštruktúry na školách v rámci Banskobystrického samosprávneho kraja.
2. Zabezpečenie lepšieho materiálneho vybavenia športovej infraštruktúry na školách v rámci Banskobystrického samosprávneho kraja.
3. Zrealizovať prieskum, ktorého cieľom bude určiť príčiny necvičenia žiakov na hodinách telesnej výchovy, a o čo by študenti mali záujem na hodinách telesnej a športovej výchovy.
4. Zaradiť do hodín telesnej a športovej výchovy nové, pre študentov atraktívne pohybové aktivity (napr. joga, zumba a iné), a prispôbiť hodiny telesnej a športovej výchovy aj záujmom detí.
5. Ponúknuť učiteľom telesnej a športovej výchovy vzdelávania o nových trendoch vo vyučovaní telesnej a športovej výchovy.
6. Ponúknuť učiteľom telesnej a športovej výchovy vzdelávania o nových prístupoch k mládeži.

Opatrenia v oblasti športovania detí a mládeže vo voľnom čase - šport pre všetkých

1. Otvorenie športovej infraštruktúry verejnosti.
2. Zabezpečenie kvalifikovaného vedenia v týchto priestoroch v čase určeného pre verejnosť (pracovník / dobrovoľník bude mať povinnosť absolvovať akreditované vzdelanie v oblasti koordinácie športových aktivít).
3. Propagovať prístup na športoviská pre verejnosť.
4. Propagovať širokej verejnosti výhody aktívneho pohybu pre deti a mládež.
5. Propagovať podujatia určené na športovanie pre verejnosť usporiadané na území Banskobystrického samosprávneho kraja.

Opatrenia v oblasti výkonnostného športu

1. Poskytnúť materiálnu, finančnú a legislatívnu podporu športovým klubom pôsobiacim v Banskobystrickom samosprávnom kraji.
2. Umožniť športovým klubom za účelom popularizácie svojho športu prezentáciu v priestoroch stredných škôl v zriaďovateľskej pôsobnosti Banskobystrického samosprávneho kraja.
3. Propagovať športové kluby na školách a podujatiach pre deti a mládež organizovaných v Banskobystrickom samosprávnom kraji.

Na základe uvedených opatrení sme vypracovali v spolupráci s Olympijským klubom Banská Bystrica a s Regionálnou rozvojovou agentúrou pri Úrade BBSK grantový spôsob podpory a financovanie školského športu na rok 2019 - 2020.

Obsah grantového financovania v roku 2019 a 2020 vychádzal z opatrení zameraných na podporu školského športu v našej zriaďovateľskej pôsobnosti a bol zameraný na nasledujúce oblasti.

Schéma grantového financovania školského športu BBSK

1. Vlastné podujatia odboru školstva sa uskutočňujú pod záštitou predsedu BBSK a garantom je Odbor školstva Úradu BBSK v spolupráci s Olympijským klubom Banská Bystrica, Centrom voľného času JUNIOR Banská Bystrica, Strednou športovou školou Banská Bystrica a AŠC Dukla Banská Bystrica.

- 1) 59. ročník Horehronské hry v atletike.
- 2) Beh olympijského dňa - jún.

- 3) Vedomostná súťaž v olympizme pre ZŠ a SŠ.
- 4) Župná kalokagatia stredných škôl - branno - športová súťaž.
- 5) Volejbalový turnaj SŠ ku Dňu študentstva.
- 6) Florbalový turnaj stredných škôl v BBSK.

Z časového hľadiska sú uvedené podujatia dlhodobé, cyklické. Ich zámerom je popularizácia športu pre stredoškolskú mládež.

2. Príspevky na činnosť športovej školy a športových tried na školách. Požiadavky na príspevky boli zamerané na - Strednú športovú školu v Banskej Bystrici a na stredné odborné školy (v pôsobnosti BBSK sú štyri), kde aj napriek zrušeniu športových tried tieto stále pracujú. Účelom poskytnutia dotácie sú dohody o pracovnej činnosti, prenájom priestorov, cestovné, nákup športového náradia a náčinia. V žiadostiach na daný účel bolo potrebné uviesť najvýznamnejšie úspechy športovcov v minulom školskom roku.

3. Podpora pravidelných športových podujatí a dlhodobých súťaží. V týchto grantoch boli požiadavky zamerané na podporu vlastných športových aktivít, súťaží, besied, výtvarných aj literárnych súťaží so športovou tematikou. Žiadosti mohli predkladať všetky stredné školy a školské zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti BBSK. Za oprávnené výdavky sa budú považovať položky: rozhodcovské, prenájom priestorov, cestovné náklady v súlade so zákonom o cestovných náhradách, nákup športového materiálu v súvislosti s podujatím.

4. Podpora organizovania a účasti na medzinárodných športových podujatiach. Žiadosti na financovanie tohto grantu mohli predkladať všetky stredné školy a školské zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti BBSK. Podmienkou na podanie žiadosti bolo vyšpecifikovať účel použitia. Vo výzve sa odporúčalo použiť financie na nákup športového materiálu a cestovné. Podmienkou na získanie grantu bolo, aby škola podala žiadosť v jednej z uvedených oblastí grantovej podpory.

V školskom roku 2018/2019 bolo predložených 49 žiadostí a podporených bolo 44 žiadostí v celkovej výške 43 000,00 € vo všetkých oblastiach grantovej schémy.

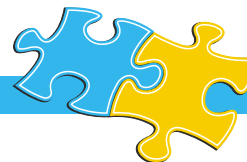
Výhodnotenie žiadostí a určenie výšky príspevku zabezpečila odborná komisia zložená z:

1. Odbor školstva Úradu BBSK v spolupráci s Olympijským klubom Banská Bystrica.
2. Centrum voľného času JUNIOR Banská Bystrica.
3. Stredná športová škola Banská Bystrica.
4. AŠC Dukla Banská Bystrica.

Uvedené subjekty sa spolupodieľali na tvorbe grantového financovania športu.

Záver

Záverom môžeme konštatovať, že prijatím uvedených opatrení sa Banskobystrickému samosprávnomu kraju darí úspešne naplňovať zámery v podpore rozvoja športu a to hlavne opatreniami zameranými na školský šport a záujmový šport na školách vo vlastnej zriaďovateľskej pôsobnosti. V súčasnom období rozpracovávame ďalšie opatrenia zamerané na podporu športu pre iné subjekty a športové kluby, na pomoc a podporu výkonnostného športu na území Banskobystrického samosprávneho kraja tak, aby sme vytvorili ucelenú koncepciu športu na niekoľko rokov a hľadáme optimálny spôsob finančnej podpory uvedenej koncepcie. Koncepcia na roky 2020 - 2025 bude predložená Zastupiteľstvu Banskobystrického samosprávneho kraja na schválenie v mesiaci november. Po schválení koncepcie rozvoja športu bude nasledovať zosúladenie dokumentov s aktuálnymi opatreniami prijatými na podporu športu a vydať nové

Všeobecné záväzné nariadenie Zastupiteľstva Banskobystrického samosprávneho kraja, prostredníctvom ktorého budeme môcť financovať aj ďalšie subjekty (nie v našej zriaďovateľskej pôsobnosti) pôsobiace v športe na území BBSK.

Sme presvedčení, že uvedené zámery budú realizované ešte v tomto kalendárnom roku a naštartujeme systematickú pomoc rozvoja športu v Banskobystrickom samosprávnom kraji.

Zdroje

1. Koncepcia rozvoja pohybových aktivít detí a mládeže. Schválená vládou SR uznesením č.576 zo dňa 31.8.2011. [online]. Dostupné na: <http://itretisektor.sk/clanok-134_31-2506/Koncepcia_rozvoja_pohybovych_aktivit_deti_a_mladeze.html>
2. Koncepcia rozvoja školstva, športu a mládeže v Banskobystrickom samosprávnom kraji na roky 2016 – 2020. [online]. Dostupné na: <https://www.bbsk.sk/Portals/0/01%20Urad%20BBSK/Odd_skolstva%20a%20mladeze/koncepcia%20%C5%A1kolskva%202016%20-%202020.pdf>
3. Národný akčný plán pre podporu pohybovej aktivity na roky 2017 -2020. [online]. Dostupné na: <http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/Narodny_akny_plan_pre_podporu_pohybovej_aktivity_na_roky_2017_2020.pdf>
4. Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov.
5. Zákon č. 415/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky.
6. ISCED 2 – Štátny vzdelávací program: Telesná a športová výchova, vydavateľ: Štátny pedagogický ústav Bratislava. [online]. Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/telesna_vychova_isced2.pdf>
7. ISCED 3 - Štátny vzdelávací program: Telesná a športová výchova, vydavateľ: Štátny pedagogický ústav Bratislava. [online]. Dostupné na: <http://www.gymnaziumtrencin.sk/buxus/docs/dokumenty/skolsky_vzdelavaci_program_2/ucebne_osnovy_statny_vzdelavaci_program_isced_3/Telesna_a_sportova_vychova_ISCED_3.pdf>

Šport, veda a prax Sport, science and prax

prof. PaedDr. Ivan Čillík, CSc. , prof. PaedDr. Ľudmila Jančoková, CSc.

Katedra telesnej výchovy a športu, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovensko

Abstrakt

Príspevok približuje význam vedeckých poznatkov v profesionálnom a amatérskom športe a v pohybových aktivitách bežnej populácie. Prenos vedeckých poznatkov do športu je zákonitý lebo vedecké poznatky vplývajú na športovú výkonnosť a kvalitu tréningového procesu. Platí aj opačný vzťah, zvyšujúca sa výkonnosť v športe vyžaduje nové vedecké informácie, fakty a poznatky.

Vzájomný vzťah vedy a športu sa prejavuje v oblasti profesionálneho športu, amatérskeho športu a pohybovej aktivity bežnej populácie. Nové vedecké poznatky zasahujú do športu v rôznych smeroch: športový tréning, športový výkon, regenerácia, výber talentov, rozhodovanie a objektivizácia výkonov, športový materiál, športové objekty, psychologické aspekty športu, marketing, informovanosť a informačné technológie, zdravotné zabezpečenie, zdravotné aspekty športovania a v iných oblastiach.

Legislatívna podpora výskumu je zakotvená v Koncepcii štátnej politiky v oblasti športu. Hlavný cieľ zvýšiť kvalitu, zabezpečiť koordináciu vedecko-výskumnej činnosti v oblasti športu a aplikáciu do športovej praxe, sa podľa získaných údajov darí len čiastočne.

Denne pribúdajú poznatky z rôznych výskumov na celom svete z oblasti vied o športe. Za zásadné považujeme aplikáciu vedeckých poznatkov v športovej praxi. Ako ukazuje analýza internetových stránok našich športových zväzov prenos poznatkov do praxe je považovaný za okrajovú záležitosť, príp. nie je žiadny.

Odporúčania poukazujú na: zlepšenie podmienok na výskum vo vedách o športe, prepojenie profesionálneho športu s vedeckými tímami, propagáciu zdravého životného štýlu a potrebu športovania, prienik vedeckých informácií do športového hnutia, do zväzov, k trénerom, športovcom a bežnej populácie občanov.

Abstract

This contribution discusses the importance of scientific knowledge in professional and amateur sport and in physical activities of the general population. The transfer of scientific knowledge to sports is inevitable, because scientific knowledge affects the sports performance and quality of the training process. The opposite relation is also true, increasing performance in sport requires new scientific information, facts and knowledge.

The relationship between science and sport is reflected in the field of professional sports, amateur sports and physical activity of the general population. New scientific knowledge affects sport in different ways: sports training, sports performance, regeneration, talent selection, making decision and objectification of performance, sports material, sports objects, psychological aspects of sports, marketing, awareness and information technology, health security, health aspects of sports and other areas.

Legislative support for research is enshrined in the Concept of State Policy in Sport. The main aim of improving quality, ensuring the coordination of scientific-research activities in the field of sport and applying it to sport practice is only partially successful according to the obtained data.

There is a daily increase in the knowledge of various researches around the world in the sports sciences. We consider the application of scientific knowledge in sport practice to be essential. As the analysis of the websites of our sports associations shows, the transfer of knowledge into practice is considered a marginal matter, or there is none.

The recommendations point to: improving the conditions for research in the sports sciences, linking professional sport to scientific teams, promoting healthy lifestyles and the need for sports, penetrating scientific information into the sports movement, associations, coaches, sportsmen and the general population of citizens.

Kľúčové slová:

amatérsky šport, aplikácia poznatkov do praxe, profesionálny šport, vedy o športe, zdravý životný štýl.

Key words:

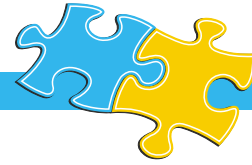
amateur sport, application of knowledge into practice, professional sport, sports sciences, healthy lifestyle.

Úvod

Šport je významným fenoménom, ktorý má v spoločnosti dôležité postavenie a dotýka sa mnohých ľudí. Vyvinul sa z prirodzených lokomócií človeka. Už v staroveku poznatky z niektorých oblastí súviseli so zdravím a športovaním. Tak vznikla aj myšlienka kalokagatie. Vývoj športu od samého začiatku súvisel s vývojom v spoločenských, lekárskejších, technických a iných vedách. Začiatky organizovaného športu vychádzali zo života, potrieb bežných ľudí a aktuálnej úrovne poznania v rôznych oblastiach. Za zdroje novodobého športu sú považované: sŕťaživosť na anglických školách, domorodé športy v anglických kolóniách, ľudové hry a zábavy a obrodienie

antickej myšlienky agonistiky. Za kolísku novodobého športu v 19. storočí je považované Anglicko. Postupne, predovšetkým v priebehu 20. storočia, sa šport stal významným fenoménom, ktorý výrazne zasahuje do života mnohých ľudí, je pre nich potrebnou, zamestnaním, cieľom, každodennou súčasťou ich života.

Za základy akéhosi výskumu v oblasti športu môžeme považovať myšlienku kalokagatie a poznanie starých Grékov. Pre nich bola telesná kultúra integrálnou súčasťou kultúry vôbec. Podstatou bolo, že rozvoj duševných schopností má byť spojený s všestranným telesným rozvojom a naopak. Za jedného z priekopníkov vedy v športe môžeme považovať Ikossa z Tarentu (vít'aza 84.

olympijských hier v päťboji). Metodika a technika tréningu jeho zverencov dosiahla takú úroveň, ktorú aj podľa dnešných hľadísk môžeme nazvať vedeckou.

Výskumy z oblasti športu sa začínajú realizovať z rôznych dôvodov: v prvopočiatoch v snahe lepšie poznať telo človeka v spojení s pohybom, v zlepšovaní podmienok športovania, v skvalitňovaní tréningu a výkonnosti. Už začiatkom 20. storočia vedecké poznatky z prírodných, spoločenských a technických vied mali vplyv na šport. Prenos vedeckých poznatkov do športu od tej doby je zákonitý lebo vedecké poznatky vplývajú na výkonnosť, kvalitu tréningového procesu a súvisiace oblasti. Platí aj opačný vzťah, zvyšujúca sa výkonnosť v športe vyžaduje nové vedecké informácie, fakty a poznatky. Pokrok v športe a vede je vzájomne prepojený a je možný len pri prelínaní sa týchto dvoch oblastí.

Hlavná časť

Vzájomný vzťah vedy a športu sa prejavuje v oblasti profesionálneho športu, amatérskeho športu a pohybovej aktivity bežnej populácie. Nové vedecké poznatky zasahujú predovšetkým do profesionálneho športu v rôznych smeroch: športový tréning, športový výkon, regenerácia, výber talentov, rozhodovanie a objektivizácia výkonov, športový materiál, športové objekty, psychologické aspekty športu, marketing, informovanosť a informačné technológie, zdravotné zabezpečenie. V profesionálnom športe sa výskumy zameriavajú predovšetkým na zvyšovanie účinnosti športového tréningu, hľadanie a inováciu tréningových prostriedkov, ale aj iné oblasti, hore uvedené. Treba pripomenúť, že aj v profesionálnom športe sú výskumy zamerané na zdravotné hľadisko vrcholového tréningu.

Poznatky získané v oblasti profesionálneho športu sú aplikované a využívané v amatérskom športe. V amatérskom športe sú prínosné predovšetkým poznatky z oblasti optimalizácie tréningu detí a mládeže, výberu talentov, prognózovania výkonnosti a iných oblastí. Najdôležitejšie sú výskumy z oblasti zdravotných aspektov športovania a vplyvu športovania na upevňovania zdravia, na podporenia zdravého vývinu detí a mládeže.

Osobitnou oblasťou sú poznatky o význame pohybových aktivít na zdravie bežnej populácie. Výskumy prinášajú veľa pozitívnych poznatkov a informácií. Niektoré zistenia z aktuálnych výskumov sú však menej potešujúce. Napr. informácie o vysokom percente populácie detí s nadhmotnosťou a obezitou. Podobne negatívne sú zistenia o znižujúcom sa záujme detí a mládeže o športovanie, počte necvičiacich detí a mládeže na školách, či znižujúcej sa všeobecnej pohybovej výkonnosti. Situácia u dospelých z hľadiska športovania a zdravia nie je lepšia ako u detí. Mnohé výskumy poukazujú na zdravotné benefity športovania pre dospelých ľudí, ale aj seniorov. Prínosné sú hlavne výskumy z oblasti vplyvu pohybu a športovania na rôzne ochorenia, napr. cukrovky 2. typu a iné.

Aká je situácia v SR z hľadiska legislatívy a podpory výskumu v oblasti športu? Koncepcia štátnej politiky v oblasti športu - Slovenský šport 2020, ktorú prijala vláda SR, ako uznesenie č. 726 z 19.12.2012 zhodnotila súčasný stav v oblasti športu, ale stanovila aj ciele v oblasti športu (Minedu, 2012). Zaoberá sa rôznymi oblasťami, medzi iným aj vedou a výskumom. Veda a výskum sa však objavili len v ďalších prierezových oblastiach. V materiály sa konštatuje, že:

- napriek pomerne dobre fungujúcemu systému zabezpečenia vedy a techniky na vysokých školách prostredníctvom viacerých vedecko-výskumných a projektových agentúr (VEGA, KEGA, APVV) či podpory v rámci ESF a ďalších,

oblasť športu je finančne podporovaná len veľmi málo;

- chýba zodpovedajúce finančné a s tým spojené technické a inštitucionálne zabezpečenie - väčšina zariadení nezodpovedá súčasným potrebám a trendom. Nedostatočné, resp. zastarané je aj materiálno-technické vybavenie špecializovaných pracovísk v oblasti vied o športe a s tým súvisiaca absencia špičkových a certifikovaných výskumných laboratórií;

- chýba tiež systémové riešenie prenosu vedeckých poznatkov a ich konkrétna aplikácia v telovýchovnej a športovej praxi;

- úlohy v oblasti vedy a výskumu je nevyhnutné koordinovať a riadiť z jedného centra;

- v oblasti vedecko-výskumnej činnosti je potrebné sústrediť pozornosť najmä na oblasť aplikovaného vedeckého výskumu v športe a zabezpečenie efektívnej koordinácie výskumných úloh podľa požiadaviek športovej praxe;

- návrh, aby vedu a výskum v oblasti športu koordinovala Fakulta telesnej výchovy a športu UK v Bratislave (ďalej len „FTVŠ“) v kooperácii s ďalšími fakultami telovýchovného a športového zamerania;

- Diagnostické centrum športu prof. Hamara zabezpečiť aj prístrojovo, vrátane dobudovania výskumných laboratórií;

- výskumné zameranie v oblasti športu koordinovať s jednotlivými športovými zväzmi na základe ich požiadaviek, dopytu a potrieb;

- cieľovými skupinami vedy a výskumu športu budú najmä: vrcholoví a výkonnostní športovci, deti a mládež, seniory, paralympijskí športovci jednotlivci po poraneniach;

- úlohy budú realizované v spolupráci s Lekárskou fakultou UK, prípadne s ďalšími fakultami biomedicínskeho zamerania a SAV;

- takéto zameranie vedeckého výskumu v športe si ďalej vyžaduje zacieliť vedecký výskum na vývoj nových, resp. alternatívnych metód posudzovania a rozvoja trénovanosti, štandardizáciu funkčných a motorických testov, vypracovanie testovacích batérií a protokolov špecificky orientovaných na cieľovú skupinu;

- aplikáciu aktuálnych trendov do oblasti diagnostiky bude potrebné zabezpečiť aj účasťou na riešení domácich a medzinárodných projektov a prezentáciou výsledkov práce doma i v zahraničí.

Hlavným cieľom v Koncepcii štátnej politiky v oblasti športu - Slovenský šport 2020 bolo zvýšiť kvalitu, zabezpečiť koordináciu vedecko-výskumnej činnosti v oblasti športu a aplikáciu do športovej praxe (Minedu, 2012). Čiastkové ciele a hlavný cieľ však boli splnené len čiastočne.

V Zákone o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 440 z 26.11.2015, sa o súvislostiach výskumu a športu píše len v 2 bodoch:

paragraf 55, bod 2 e) vláda SR zabezpečuje poskytovanie zdravotnej starostlivosti a testovanie športovcov,

paragraf 58 bod p) MŠ SR zabezpečuje raz ročne celoslovenské testovanie žiakov 1. a 3. ročníkov (Zbierka zákonov, 2015).

Realita je taká, že zdravotnú starostlivosť zabezpečujú jednotlivé strediská (VŠC Dukla, Národné športové centrum a Športové centrum polície), pre svojich športovcov. V Zákone č. 440/2015 Z. z. o športe § 5 ods. 8 sa uvádza, že zdravotnú spôsobilosť vrcholového športovca a talentovaného športovca na vykonávanie príslušného športu posudzuje lekár so špecializáciou v špecializačnom odbore telovýchovné lekárstvo na základe lekárskej prehliadky, ktorú vykoná; ak ide o talentovaného športovca, aj lekár so špecializáciou v špecializačnom odbore pediatria (Zbierka

zákonov, 2015). Slovenská spoločnosť telovýchovného lekárstva uvádza na svojej stránke 12 pracovísk telovýchovného lekárstva s akreditáciou A a 9 pracovísk s akreditáciou B (Slovenská spoločnosť telovýchovného lekárstva, 2016). Celoslovenské testovanie žiakov 1. ročníkov sa začalo roku 2018 a v roku 2020 má byť aj testovanie žiakov 3. ročníkov.

Napriek tomu, že veda v športe sa objavuje v zásadných materiáloch len sporadicky, na Slovensku sa výskumy v oblasti športu realizujú na jednotlivých pracoviskách, podľa možností materiálneho a personálneho zabezpečenia. Sú to všetky pracoviská, ktoré zabezpečujú študijné programy z oblasti vied o športe: FTVŠ UK Bratislava, FŠ PU Prešov, KTVŠ PF UKF Nitra, KTVŠ FF UMB Banská Bystrica, ÚTVŠ UPJŠ Košice. K týmto pracoviskám pribudla KTVŠ PF KU Ružomberok. Samostatné vedecké pracovisko má len FTVŠ UK Bratislava, Diagnostické centrum profesora Hamara a Centrum výskumu starnutia a civilizačných ochorení. Aj ostatné uvedené vysokoškolské pracoviská majú laboratória, centrá, ale ich vybavenie sa len postupne buduje. Väčší problém na uvedených pracoviskách je personálne zabezpečenie. Na ostatných vysokoškolských pracoviskách je vedecká činnosť v oblasti vied o športe na okraji záujmu. V posledných rokoch telovýchovné pracoviská spolupracujú aj s inými domácimi alebo aj zahraničnými pracoviskami telovýchovného alebo lekárskeho zamerania.

Pracovná náplň vysokoškolských učiteľov stanovuje výskumnú a publikačnú činnosť. Problémom je však vysoké pedagogické zaťaženie, resp. nedostatočné materiálne vybavenie a servis v oblasti výskumu na pracoviskách. Napriek tomu vychádzajú časopisy vedeckého charakteru, zborníky, organizujú sa konferencie so zameraním na šport a telesnú výchovu. Poznatky v nich sú vedeckého a odborného charakteru.

Zamestnanci vysokých škôl majú možnosť získavať projekty v rámci hore uvedených agentúr, príp. iné. Bohužiaľ situácia vo vedách o športe je taká, že komisia, do ktorej patria vedy o športe, je najmenej žičiľivá. Zo všetkých komisií VEGA je najviac vyradovaných projektov a len malé percento je finančne podporované.

Okrem vysokoškolských pracovísk máme strediská, ktoré zabezpečujú štátnu športovú reprezentáciu a mali by sa zaoberať výskumom: VŠC Dukla, Národné športové centrum a Športové centrum polície. Všetky majú svoje diagnostické oddelenia, ktoré zabezpečujú servis pre svojich športovcov. Z hľadiska poskytovania informácií Národné športové centrum možno považovať za najlepšie: organizuje vzdelávacie aktivity v spolupráci s vysokými školami, ktoré aj prezentuje napr. vo forme videozáznamov z podujatí, má študovňu, on line študovňu, odborný časopis.

Športové zväzy sa v tejto oblasti orientujú prevažne na organizovanie seminárov, vzdelávanie, metodické materiály. Zo stránok najväčších športových zväzov v SR z pohľadu poskytovania najnovších informácií, síce skôr metodického charakteru, je najlepšia stránka Slovenského zväzu ľadového hokeja, nasleduje Slovenská volejbalová federácia a Slovenský zväz florbalu. Na stránkach ostatných zväzov nie sú informácie o najnovších publikáciách, alebo časopisoch. Sú zväzy, napr. Slovenský atletický zväz, ktorý vydáva aj časopis ale ten je skôr odborný-metodického charakteru.

Strecha slovenského športu, SOŠV má športové a metodické oddelenie, ktoré má 3 zamestnancov, ani jeden s označením vedecký. Pozitívne je, že v posledných rokoch sa odborné a vedecké poznatky z problematiky športu dostávajú aj do vysielania televízie, či rozhlasu. Internet je

plný vedeckých výskumov. Téma veda a šport aktuálne prináša mnohé otázky, odpovede, rozdielne pohľady a súvislosti.

Denne pribúdajú poznatky z rôznych výskumov na celom svete z oblasti vied o športe. Guigan (2017) zdôrazňuje extrémny význam vedy vo vzťahu k športu. Podľa List of Sport Science Journal (2020) v oblasti vrcholového športu vychádza vo svete 63 časopisov: aplikovaná fyziológia (19), športová medicína (18), športová psychológia (11), športová výživa (6), športová biomechanika (11), iné (3). Databáza WOS obsahuje 125 časopisov z oblasti vied o športe. Databáza Elsevier udáva 3600 časopisov (Elsevier, 2020). Najväčšia databáza so zameraním na šport SPORTDiscus with Full Text (2020) od spoločnosti EBSCO uvádza 660 plnotextových časopisov, 170 tisíc článkov. Z publikovania vedeckých poznatkov sa stal biznis. Na jednej strane je vysoký počet časopisov a titulov, na druhej strane je veľký problém presadiť výsledky výskumu v indexovaných časopisoch...

Za najväčší problém problematiky športu a vedy považujeme aplikáciu poznatkov v športovej praxi. Ako ukazuje analýza stránok našich športových organizácií prenos poznatkov do praxe je považovaný za okrajovú záležitosť, príp. nie je žiadny. Nie je v možnostiach ani vedeckých pracovníkov, aby zvládali sledovať všetky poznatky. Výskumov je neskutočné množstvo. Preto je potrebné nájsť systém prenosu poznatkov do zväzov, klubov, k trénerom, športovcom.

Príklady, ako môže vstúpiť veda do športu.

Veda výrazne vstúpila do športu aj v prípade Mateja Tótha a jeho odchýlky v biologickom pase, v hodnote hemoglobínu. 7 mesiacov trvalo kým presvedčil zainteresovaných do prípadu o svojej nevine. Hlavné výsledky výskumov a stanoviská významných vedeckých pracovníkov, pomohli v očistení jeho mena.

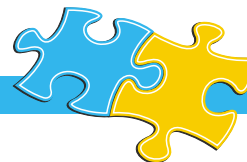
V našom výskume, ktorý sme realizovali v amatérskom športe na skupine detí, ktoré navštevujú atletickú prípravku 2 do týždňa sme zistili štatisticky významné rozdiely medzi experimentálnym a kontrolným súborom. Napriek prirodzenému vývinovému nárastu telesnej hmotnosti, ktorý bol v experimentálnom i kontrolnom súbore približne rovnaký, došlo v experimentálnom súbore k zníženiu parametrov poukazujúcich na stav obezity: množstvo tuku, množstvo viscerálneho tuku a pomer obvodov bokov a pásu. Výskumom sme potvrdili, že aplikovaním všeobecne zameraného pohybového programu po dobu 6 mesiacov pri frekvencii 2 tréningy po 60 min týždenne, sa dajú dosiahnuť pozitívne zmeny v telesnom vývine a parametroch zloženia tela charakteristických pre stav obezity (Čillík - Willwéber, 2018).

Záver

Vzájomný vzťah vedy a športu sa prejavuje v oblasti profesionálneho športu, amatérského športu a pohybovej aktivity bežnej populácie.

V Konceptii štátnej politiky v oblasti športu - Slovenský šport 2020 boli čiastkové ciele a hlavný cieľ splnené len čiastočne. Vo vedách o športe sa v SR výskum realizuje hlavne na vysokoškolských pracoviskách, ktoré realizujú študijné programy telovýchovného zamerania. Lidom vo vedecko-výskumnej činnosti vo vedách o športe je FTVŠ UK. Prenos vedeckých poznatkov do hnutia zabezpečuje aj NŠC v spolupráci s vysokými školami. Celkovo je v SR poddimenzovaná situácia vo výskume vo vedách o športe v ekonomickom, materiálnom a personálnom zabezpečení.

Vo svete je veľké množstvo poznatkov týkajúcich sa amatérského a profesionálneho športu a významu pohybu

pre bežných ľudí.

Prenos vedeckých poznatkov do praxe je postavený na individuálnej aktivite jednotlivcov. Využívanie médií na propagáciu zdravého životného štýlu nie je systematické.

Odporúčania pre prax:

Zlepšiť ekonomické, materiálne a personálne zabezpečenie výskumu vo vedách o športe.

Zlepšiť prepojenie profesionálneho športu s vedeckými tímami.

Zabezpečiť systematickú propagáciu zdravého životného štýlu a lepšie a systematicky približovať benefity športovania pre deti, mládež a dospelých.

Dostať vedecké informácie do športového hnutia, do zväzov, k trénerom, športovcom.

Zdroje

1. ČILLÍK, I. – WILLWÉBER, T. 2018. Effect of athletic activity on chosen indicators of physical development and obesity parameters in 6 to 7 year old children. In *Journal of Physical Education and Sport*, ISSN 2247-8051, 2018 Vol. 18, no. 3, pp. 1785 – 1790.
2. ELSEVIER. 2020. *Elsevier Journal Finder*. [online], [cit.2020-01-20]. Dostupné na <<https://journalfinder.elsevier.com>>
3. GUIGAN M. M. 2017. Extreme positions in Sport Science and the Importance of Context: It Dependens. In *International Journal of Sports Physiology and Performance* 2017, Vol. 11, Issue 7, p. 841. [online], [cit.2020-01-20]. Dostupné na <https://doi.org/10.1123/IJSP.2016-0513>.
4. LIST OF SPORT SCIENCE JOURNAL. 2020. *List of Sport Science Journals – Topend Sport*. [online], [cit.2020-01-27]. Dostupné na <<https://www.topendsports.com/resources/research/journals-sport-science.htm>>
5. MINEDU. 2012. *Koncepcia štátnej politiky v oblasti športu – Slovenský šport 2020*. [online], [cit.2020-01-27]. Dostupné na <<http://www.minedu.sk/koncepcia-statnej-politiky-v-oblasti-sportu-slovensky-sport-2020>>
6. SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ TELOVÝCHOVNÉHO LEKÁRSTVA. 2016. *Zoznam akreditovaných pracovísk telovýchovného lekárstva pre roky 2016 – 2021*. [online], [cit.2020-01-27]. Dostupné na <www.sstl.sk/prilohy/akred_prac.pdf>
7. SPORTDiscus/EBSCO. 2020. *SPORTDiscus wih Fulltext*. [online], [cit.2020-01-20]. Dostupné na: <<https://www.ebsco.com/products/research-databases/sportdiscus-full-text>>
8. ZBIERKA ZÁKONOV. 2015. *Zákon o športe 440/2015 Z.z.* [online], [cit.2020-01-27]. Dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-440>>

Moderný učiteľ telesnej a športovej výchovy - interpret spoločenských potrieb

Modern P.E. Teacher - an Interpreter of Social Needs

Jaromír Šimonek, prof., PaedDr., PhD.

Katedra telesnej výchovy a športu, Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Abstrakt

Príspevok rieši problematiku postavenia učiteľa v modernej spoločnosti a jeho úloh vo výchovno-vzdelávacej práci v rámci predmetu telesná a športová výchova (TŠV). Jedným z faktorov ovplyvňujúcich kvalitu vzdelávania je nedostatok učiteľov, spôsobený okrem iného vzrastajúcou mierou straty kvalifikovaných učiteľov spôsobených ich odchodom z profesie či prechodom na inú školu tzv. drop-outom. Najohrozenejšou profesijnou skupinou sú pritom mladí učelia. Autor sa zaoberá tiež osobnosťou učiteľa z pohľadu žiakov i kolegov. Charakterizuje kľúčové kompetencie moderného učiteľa, ktoré tvoria východisko pre úspešnú realizáciu výchovno-vzdelávacieho procesu. Poukazuje na skutočnosť, že osobnosť učiteľa TŠV je vystavená mnohým stresujúcim faktorom, ktoré ohrozujú nielen jeho telesnú konštitúciu, ale aj psychické a duševné zdravie, s čím sa mnohokrát nedokáže plne vysporiadať. V závere príspevku autor podčiarkuje význam motivácie detí, najmä tých, ktoré prichádzajú do školy z pohybovo nepodnetného prostredia, nemajú vytvorené pohybové návyky, nemajú o pohyb záujem, a teda ani o školskú telesnú a športovú výchovu. Je na profesionalite učiteľa, akým spôsobom bude žiakov k pohybovým činnostiam motivovať, aby sa pohyb stal pre všetkých atraktívnou a neoddeliteľnou súčasťou života.

Abstract

The paper deals with the position of a teacher in modern society and its tasks in educational work within the subject of school physical and sports education. One of the factors influencing the quality of education is the shortage of teachers, caused, inter alia, by the increasing rate of loss of qualified teachers due to their leaving the profession or switching to another school (the so called *drop-out*). Young teachers are the most vulnerable professional group. The author also deals with the personality of the teacher from the perspective of pupils, students and colleagues. It characterizes the key competences of the modern teacher, which form the basis for successful implementation of the educational process. It points out that the personality of a P.E.S. teacher is exposed to many stressful factors that endanger not only his physical constitution, but also his mental health, which he is often unable to fully cope with. At the end of the article the author emphasizes the importance of motivation of children, especially those who come to school from a non-stimulating environment, they do not have any movement habits, they are not interested in physical activity, and therefore they are not interested in school physical and sports education. It is up to the professionalism of the teacher to motivate pupils to do physical activities so that movement becomes an attractive and inseparable part of their lives.

Kľúčové slová

moderný učiteľ, motivácia žiakov, osobnosť učiteľa, telesná a športová výchova, učiteľské kompetencie.

Keywords: modern teacher, motivation of pupils, teacher's personality, physical and sport education, teacher's competences.

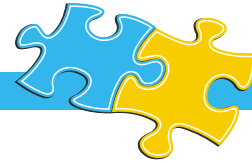
Úvod

Intenzívne starnutie obyvateľstva, ktoré so sebou prináša radikálne zvýšenie počtu a podielu obyvateľov v poproduktívnom veku, sa považuje za najväčšiu demograficky podmienenú výzvu pre 21. storočie. Počet obyvateľov vo veku 65 a viac rokov sa v období 2017 – 2030 zvýši z necelých 870-tis. na zhruba 1.200-tis. osôb, čo predstavuje 38% nárast (Vaňo, Jurčová a Mészáros, 2002). Populačný vývoj na Slovensku prinesie v najbližších desaťročiach zásadné zmeny vo vývoji počtu a hlavne vekového zloženia obyvateľstva. Tieto zmeny následne významne a dlhodobo ovplyvnia fungovanie spoločnosti, ktoré sa nevyhnú ani školstvu.

Priemerný vek slovenských učiteľov je 44 rokov. V porovnaní s priemerom krajín OECD je na Slovensku nižší podiel učiteľov do 30 rokov, len 8,2 %. Najvyšší podiel učiteľov na Slovensku je vo veku 30 až 49 rokov, konkrétne 58,7 %. V SR sme zaznamenali od roku 2008 významný pokles podielu učiteľov vo veku do 30 rokov o 7,9 p. b. a od roku 2013 o 3,1 p. b. Na základe výsledkov štúdie TALIS v SR (2018) pracuje v SR 15,8 % začínajúcich učiteľov. Až 82 percent všetkých učiteľov na Slovensku tvoria ženy, zatiaľ čo priemer krajín OECD je 68 %.

Hlavná časť

Práca učiteľov sa v súčasnosti často stáva predmetom kritiky. Mnohí učelia organizujú hodiny telesnej a športovej výchovy bez tvorivého prístupu. Rutina je štandardom a tvorivé prehodnotenie vyučovacieho procesu je výnimočné. Viacerí učelia nemajú motiváciu niečo na tomto neutušenom stave meniť. Zhoršujúce sa finančné zabezpečenie učiteľov a nedostatočné materiálne podmienky do značnej miery zapríčiňujú nízky status učiteľa telesnej a športovej výchovy a klesajúcu úroveň predmetu. Odborníci sú nútení zaoberať sa otázkami odchodu učiteľov zo svojej profesie (tzv. drop-out). Diskutuje sa čoraz častejšie o nedostatku učiteľov, a očakáva sa, že situácia sa bude naďalej zhoršovať. Navyše, priemerný vek učiteľov v strednej Európe sa zvyšuje, pričom do škôl sa nehrnú absolventi pedagogických fakúlt. Podľa výskumu autorov Hanušová, Pišová, Kohoutek a Minaříková (2017) iba 62 - 65 % opýtaných začínajúcich učiteľov plánuje zostať v školstve. K nedostatku učiteľov a k starnutiu učiteľskej populácie prispievajú bezpochyby aj nežiaduce odchody kvalifikovaných učiteľov z profesie. Cieľom spoločnosti by malo byť udržanie kvalitných/efektívnych učiteľov v profesii a zvýšenie záujmu absolventov o školskú profesiu

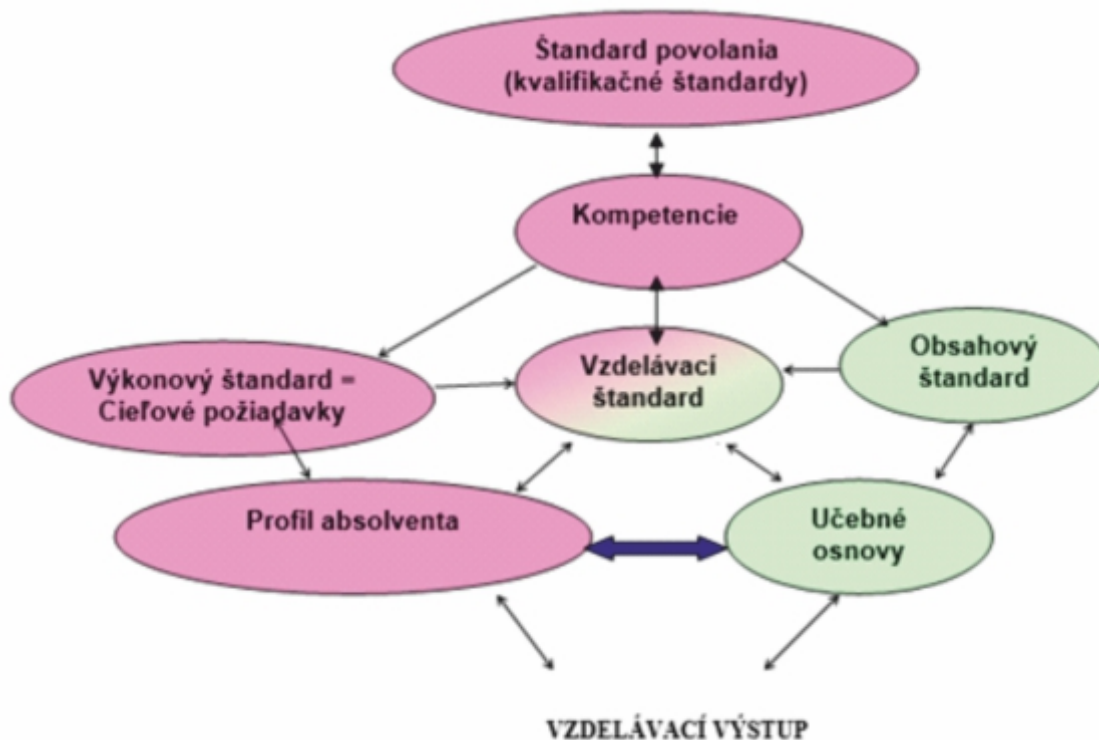
prostredníctvom rôznych opatrení štátu (napr. zvyšovanie plátov, finančné dotácie do projektov v školách, lepšie vybavenie objektov). V praxi chýbajú najmä učitelia niektorých predmetov (angličtina, matematika) (Píšová a Hanušová, 2016), ale podobná situácia je aj v predmete telesná a športová výchova, najmä v niektorých geografických oblastiach (Bratislava). Je to však celosvetový trend, veď napr. v Anglicku až 40% absolventov PF nenastúpi do škôl (Kyriacou a Kunc, 2007). Borman a Dowlingová (2008) odhadli stratu spôsobenú drop-outom v r. 2001 na 2.2 mld. dolárov. Ďalšou skupinou učiteľov je skupina tých, ktorí zo školy na určitý čas odídu a vracajú sa späť do školstva až neskôr, napr. keď nadobudnú finančné prostriedky na zabezpečenie rodiny. Podľa výskumov Šimoneka (2002) registrujeme veľkú migráciu absolventov vysokých škôl s aprobáciou učiteľstva telesnej výchovy (63,5 %). Niektoré štúdie uvádzajú, že fluktuácia učiteľov negatívne ovplyvňuje aj vzdelávacie výsledky žiakov.

Osobnosť učiteľa

Kvalitný pedagogický proces v TŠV nemôže fungovať bez kvalitného učiteľa. Logické a opodstatnené je teda stanoviť, čo chápeme pod pojmom „kvalitný učiteľ TŠV“. K základným predpokladom pre úspešné pôsobenie

učiteľa telesnej a športovej výchovy (TŠV), patria podľa Lakóovej (2006) vedomosti v oblasti TŠV, pedagogické schopnosti a majstrovstvo, schopnosť sebareflexie a sebakritiky ako prejav profesionalizmu učiteľa, schopnosť empatie a angažovanosti vo vzťahu k žiakom. Ďalej sú to manažérske kompetencie uplatňované vo vyučovacom prostredí a aj mimo neho. Na základe vyššie uvedených východísk je možné hypoteticky vyjadriť model kompetencií učiteľa telesnej a športovej výchovy pre ISCED 2 a 3 (obrázok 1).

Učitelia ostatných predmetov sa podľa Šimoneka (2006) líšia od učiteľa TŠV. Jeho osobnosť je špecifická a špecifický je aj charakter vyučovacieho procesu. „Telocvikári“ sa podľa uvedeného autora stretávajú so žiakmi aj v inom prostredí ako ostatní kolegovia. Majú možnosť ich tak lepšie poznať a prekonávať sociálny dištanc. Môžu pôsobiť na žiakov výchovne nielen v školskom prostredí, ale aj na rôznych kurzoch, alebo pri organizovaní športových súťaží. V schéme štruktúry osobnosti učiteľa majú svoje miesto schopnosti, názory a postoje, potreby, záujmy, skúsenosti, povaha a temperament. Uvedené bio-fyzické a psychické komponenty utvárajú celistvú osobnosť učiteľa, ktorá sa formuje ako integrovaný celok všetkých vlastností.

Obrázok 1. Vzťahy medzi štandardmi, kompetenciami a profilom absolventa (METODIKA pre tvorbu školských vzdelávacích programov pre stredné odborné školy, 2008)

Osobnosť učiteľa TŠV je vystavená mnohým stresujúcim faktorom, ktoré ohrozujú nielen jeho telesnú konštitúciu, ale aj psychické a duševné zdravie (Poliaková a Šramová, 2003). Práve učitelia TŠV berú na seba pri výučbe v neštandardných a často rizikových pracovných podmienkach bremeno zodpovednosti, s čím sa mnohokrát nedokážu plne vysporiadať a svoje napätie ventilujú prísnejším, ostrejším a hrubším správaním, niekedy posilneným podpornými látkami, čo nie je správne.

V porovnaní s ostatnými predmetmi má telesná a

športová výchova (TŠV) niekoľko výhod. Vyučovaci predmet nepatrí medzi neoblíbené, ale aj napriek uvedenému jeho atraktivita klesá. Výsledky výskumu Bendíkovej z roku 2011, ktorý bol realizovaný na súbore 269 žiakov stredných škôl poukazuje na najfrekvencovanejšie dôvody neúčasti na hodinách TŠV, akými sú: neatraktívny obsah predmetu a nedostatočná motivácia. Vyskytovali sa tiež dôvody ako osobnosť vyučujúceho, nezujem o pohyb vo všeobecnosti. Osobnosť učiteľa je podľa Zuskovej (2007) významným činiteľom utvárania postoja k danému predmetu. Môže teda rozhodnúť o tom,

aký postoj k pohybovej aktivite počas výchovne - vzdelávacieho procesu v rámci TŠV človek nadobudne. Môžeme teda konštatovať, že každý učiteľ je najskôr psychológom a až potom pedagógom. Predpokladom kladného vplyvu na žiakov je autorita učiteľa, jeho kvalifikovanosť a pôsobivosť jeho osobnosti.

Šimonek (2006) vo svojom prieskume na 180 responden-toch (štredoškólači, študenti učiteľstva TŠV na VŠ, učelia TŠV na ZŠ a SŠ) zistil použitím metódy sémantického diferencálu, že učiteľ TŠV sa od svojich kolegov v učiteľskom zbore líši na jednej strane vyššou dávkou agresivity, autoritatívnosti, disciplinovanosti, rozvážnosti, bojovnosti, ktorými si udržiava svoje postavenie ako vedúcej osobnosti na pracovisku, zatiaľ čo na druhej strane sa vyznačuje aj takými vlastnosťami, ktorými sa pokúša o empatiu, vcítenie sa do postavenia žiaka: dobromyseľnosť, chápacosť, česťnosť, úprimnosť, spravodlivosť a trpezlivosť.

Učiteľské kompetencie

Ak podlieha osobnosť začínajúceho sa učiteľa vývoju, je potrebné uvažovať o tom, že aj profesijné kompetencie učiteľov sú neustále v /pohybe/, vrátane zložiek, ktoré utvárajú (vedomosti, zručnosti, postoje, hodnotová orientácia a pod.). V priebehu procesu vývoja učiteľovej osobnosti sa prelnajú perspektíva profesijného rozvoja s osobnostným rozvojom.

Do kompetenčného profilu učiteľa TŠV patrí podľa Spilkovej (1999) týchto 6 kľúčových kompetencií: psychodidaktická, komunikačná, organizačná a riadiaca, diagnostická a intervenčná, poradenská a konzultačná, a tiež sebareflexia. Plne završené štúdium učiteľa predmetu Telesná a športová výchova by malo nájsť adekvátny výraz v týchto kompetenciách:

1. **Odborno-predmetové** – t. j. kompetencie vo vedeckých základoch predmetu TŠV.
2. **Psychologické** – t. j. kompetencie v spôsoboch pohľadov na žiakov a študentov z hľadiska ich vekových a individuálnych zvláštností, možností i bariér rozvoja, vytvárania vzťahov a postojov k hodnotám a pod.
3. **Pedagogicko-didaktické** – t. j. kompetencie v postupoch práce s učivom, tak, aby sa toto učivo pretváralo na informovanosť a spôsobilosť osobnosti myslieť v danej oblasti, vytvárať si názory, diskutovať, ďalej sa samostatne rozvíjať, atď.
4. **Komunikatívne** – tzn. kompetencie vo vytváraní vzťahov v pospolitosti medzi učiteľom a žiakmi a medzi žiakmi navzájom, vo vytváraní klímy súťaženia, atď.
5. **Riadiace (pedagogicko-manažérske)** – tzn. kompetencie v realizácii možností využívať vzdelávaciu potencialitu obce a uplatňovať záujmy školy (triedy, detí) v obci, uvádzať deti do širších súvislostí reálneho života okolia a vnášať tento život do diania školy (triedy). Organizovať telovýchovné, športové, turistické a rekreačné pohybové aktivity v prírode (letné telovýchovné sústreďenia a lyžiarske a snowboardové kurzy, plavecký výcvik).
6. **Poradenské a konzultatívne** – najmä vo vzťahu k rodičom. Učiteľ je často prvým, kto rozpozná zvláštnosti detí (v zmysle mimoriadneho nadania, ale aj rôznych nedostatkov a handikepov, v zmysle rôznych smerov ich individuality), a tak jeho kompetencia v práci s rodičmi má ďalekosiahly význam.
7. **Plánovacie a pre projektovanie stratégií** – pre výchovno-vzdelávaciu prácu so žiakmi a študentmi,

podieľať sa na tvorbe programov školy, tlmočiť ich verejnosti a obhájiť ich. Prostredníctvom vytvárania projektov rozvoja pohybových aktivít žiakov získavať finančné zdroje pre zabezpečenie moderného materiálneho vybavenia predmetu TŠV.

Ak chce moderný učiteľ získať všetky vyššie uvedené kompetencie, musí sa stať súčasťou celoživotného vzdelávania. Už na pedagogických fakultách pripravujúcich učiteľov TŠV sa zvyšujú nároky na teoretickú prípravu študentov. Na druhej strane sa kráti čas na osvojenie didaktických zručností a čo je závažnejšie, po reformách vzdelávania školská pedagogická prax dostala len okolo 50 % pôvodnej dotácie hodín, čím narástol rozpor medzi teoretickou prípravou a školskou praxou.

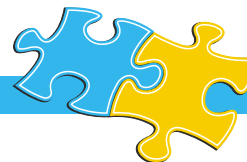
V predchádzajúcom období sa v súvislosti s predmetom TŠV v rámci Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR realizovali pre pedagogických zamestnancov kategórie učiteľ dva projekty podporované zo štrukturálnych fondov EÚ: „Zvýšenie kvalifikácie učiteľov telesnej a športovej výchovy“, ktorého účelom bolo viesť telovýchovný proces metódou viac zážitkovou a atraktívnou pre súčasnú generáciu detí a mládeže. Druhým projektom bol „Profesijný a kariérny rast pedagogických zamestnancov“. Tento projekt bol implementovaný s cieľom vytvoriť akreditované vzdelávacie programy v súlade s profesijnými štandardami vo vzťahu k všetkým učiteľom, aj učiteľom TŠV. Uvedené vzdelávacie projekty boli orientované na zážitkový spôsob výučby, na zavádzanie nových postupov do procesu vzdelávania, na prehlbenie kvalifikácie, rozvoj kľúčových kompetencií a pod.

Výsledky analýzy týchto projektov (Petričková a Zusková, 2020) ukazujú, že problémom súčasnej TŠV nie sú len osnovy alebo nedokonalé telocvičné prostredie, prípadne nezáujem detí o cvičenie na hodinách TŠV, ale je nutné vo väčšej miere vyzdvihnúť pozíciu telovýchovného pedagóga, ktorý pohybové vzdelanie mládeže skvalitňuje cez vlastnú osobnosť. Poukazujú na absenciu projektov zameraných obzvlášť na osobnostný rozvoj učiteľa TŠV. Žiaden z projektov nie je prvotne zameraný na osobnostný a sociálny rozvoj učiteľov TŠV. Navrhované opatrenia v projektoch sú podmienené individualitou každého učiteľa. Týka sa to postoja k žiakom, vzťahu k akýmkoľvek zmenám v procese výučby TŠV, vzťahu k sebe samému zahŕňajúc oblasť sebazdokonaľovania. To sa následne premieta do kvality výučby.

Profesijné problémy začínajúcich učiteľov

Podľa výskumov až 93 percent slovenských učiteľov uviedlo, že najdôležitejšou motiváciou pri rozhodovaní stať sa učiteľom bolo, že toto povolanie im umožnilo ovplyvniť vývin detí a mládeže. Alarmujúcim je však fakt, že len 4,5 percenta našich učiteľov si myslí, že práca učiteľa je spoločnosťou ocenená. V krajinách OECD je priitom priemer 25,8 percenta (OECD, 2005).

Výskum Šimoníka (1994) ukázal, že až 35 zo 141 respondentov uvažovalo krátko po nástupe do praxe o zmene profesie. Tri štvrtiny respondentov vyučovali aj predmety mimo svoju aprobáciu. Začínajúci učelia majú najväčšie problémy s činnosťami ako napr. práca s neprosievajúcimi žiakmi, udržanie poriadku v triede, udržanie pozornosti žiakov, diagnostikovanie osobnosti žiakov. V oblasti zvládania triedneho kolektívu ale aj komunikácie s rodičmi vyjadrili učelia nedostatok učiteľskej prípravy, ktorú na fakulte absolvovali. Naopak spokojnosť vyjadrili s odbornou a teoretickou prípravou. Kriticky sa vyjadrili k príprave na organizačnú a riadiacu

činnosť. Medzi základné determinanty profesijného rozvoja učiteľov patria: kultúra školy, psychosociálne klíma, profesijná hodnotová orientácia, dostatok seba-dôvery, schopnosť vyrovnávať sa s neúspechom, pocitmi neistoty a nestability v školskej triede. Johnson a kol. (2014) identifikovali nasledovné hlavné príčiny problémov, ktoré pociťujú začínajúci učelia:

- Prípravne vzdelávanie učiteľov nevybavuje začínajúcich učiteľov dostatočnými poznatkami, zručnosťami a dispozíciami pre výkon profesie,
- Začínajúci učelia sú konfrontovaní so závažným rozporom medzi ich idealistickými motiváciami k výkonu profesie a realitou,
- Iba malá časť začínajúcich učiteľov prejde cez kvalitnú pedagogickú prax a uvedenie do školy,
- Odchod učiteľov je ovplyvnený osobnými i kontextovými príčinami,
- Štruktúry v škole a zavedené praktiky demotivujú začínajúcich učiteľov,
- Vedenie školy často nemá priestor efektívne podporovať začínajúcich učiteľov.

Medzi objektívne determinanty ohrozujúce zámer učiteľa zostať v školstve patria: preťaženie výučbou a inými administratívnymi povinnosťami, nedostatočná podpora kolegov a vedenia školy, kultúra školy neprívetivá k mladému učiteľovi, platová politika, trvalý-časťočný pracovný pomer, povinné národné kurikulum, profesijný status učiteľa v spoločnosti.

Slovenskí učelia uviedli, že úlohy vyplývajúce z ich zamestnania v škole im v priebehu kalendárneho týždňa zaberajú 36,4 hodiny, z toho vyučovaniu sa venujú 20,1 hodiny.

Lakóová (2006) uvádza, že učelia v jej prieskume majú priemerný úväzok 23,3 hodiny a v priemere strávia na kurzovej výučbe 12,88 dní. Príprave na hodinu venujú 3,46 hodín týždenne, besedám a poradám 1,48 hodín a iným aktivitám (okrem krúžkov) 3,59 hodín. Z počtu 324 učiteľov TŠV vo výskume má až 168 doplnkové zamestnanie.

Zaujímavé sú aj názory učiteľov na vzťah k profesii: až 75,9 % učiteľov považuje podmienky na vyučovanie za nevyhovujúce, až 94,1 % z nich považuje svoju prácu za spoločensky nedocenenú. Napriek týmto faktom má 79,1 % učiteľov stále chuť do práce a považujú túto profesiu skôr za ich poslanie v spoločnosti. 71,3 % opýtaných učiteľov TŠV zastáva názor, že povolanie učiteľa TŠV je najlepším povoláním, no napriek tomu by si až 57,7 % už nikdy nevybralo danú profesiu. Bohužiaľ, týka sa to aj študentov na niektorých fakultách (napr. FTVŠ), kde väčšina neplánuje v budúcnosti učiť. V praxi chýbajú mladí učelia (najmä muži) a je tu tendencia, že ich bude ešte menej. Za hlavné príčiny považujú skutočnosť, že nemôžu výučbu realizovať podľa svojich predstáv (slabé vybavenie telocviční, nedostatočný počet hodín, slabá motivácia žiakov, zasahovanie rodičov do procesu, hypokinéza žiakov, nedocenenie učiteľskej profesie, a pod.

Odradenie učiteľov – príčiny: zastrašovanie alebo slovné šikanovanie zo strany žiakov (alebo iné formy verbálneho ohrozenia), verbálne ohrozenie učiteľov alebo zamestnancov, vandalizmus a krádeže, obťažnosť práce s integrovanými žiakmi v triede (odporúča sa zabezpečiť pre nich asistenta učiteľa s bakalárskym vzdelaním), atď. V poslednej dobe v spoločnosti čoraz viac rezonujú negatívne prejavy správania žiakov súvisiace so školským prostredím a hoci sa na školskej pôde hovorí skôr o šikanovaní detí a žiakov, negatívne prejavy sprá-

vania (útoky) existujú aj vo vzťahu k pedagogickým zamestnancom.

Podľa Bendíkovej (2011) najviac negatív z hľadiska neobľúbenia telesnej a športovej výchovy sa u žiakov prejavuje z dôvodov „že ich učelia nútia do toho, čo sa im nechce robiť, nebaví ich robiť to, čo chce učiteľ, a že nemôžu realizovať aktivity, ktoré ich zaujímajú“. Inak povedané, znamená to nerešpektovanie ich záujmov. Medzi najfrekvencovanejšie dôvody neúčasti dievčat na hodinách telesnej a športovej výchovy patria podľa autorky: nezujem o pohyb v globále, pohodlnosť, slabá vôľa, nedostatočná motivácia zo strany učiteľa, nízka kondícia, zdravotné problémy, osobnosť vyučujúceho, hygienické podmienky v školách. Uvedené hodnotenia naznačujú rezervy v úrovni výučby predmetu telesná a športová výchova. Je zrejme, že na tom má svoj podiel okrem iných skutočností aj osobnosť učiteľa. Osobnosť učiteľa je často tým rozhodujúcim javom, ktorý môže významne ovplyvniť vzťah žiaka k predmetu, preto sa pri vytváraní vzťahu učiteľ - žiak zvyčajne podieľa na nonkognitívnych faktoroch - motivácie, citového rozvoja, hodnotovej orientácie, socializácie.

Sumár uvedených otázok a odpovedí naznačuje potrebu hľadať rezervy v práci učiteľa TŠV a zatriktívniť vyučovací predmet telesná a športová výchova. Odpovede dokladajú požiadavku nielen doplniť a inovovať obsahovú náplň hodín v uvedenom predmete, ale zlepšiť aj interakciu učiteľ - žiak. Čoraz viac sa ukazuje potreba rešpektovať záujmy žiakov a ich inklinovanie k určitému obsahovému zameraniu telesnej a športovej výchovy. Priestor na to dáva výberové učivo. Postupne sa stráca záujem o niektoré tematické celky a naopak narastá záujem o nové. Vzrastá požiadavka po tzv. otvorených učebných osnovách, kde by bolo možné v praxi uplatniť aj viac ako 20 športov. Nedostatočné rešpektovanie zmien v štruktúre záujmov žiakov sa prejavuje stereotypom v obsahu a realizácii telovýchovného procesu. Pozorovať malú orientáciu na tie aktivity, ktoré odrážajú aktuálne záujmové preferencie žiakov a sú využiteľné vo voľnom čase. **V súčasnosti sa do telesnej a športovej výchovy integrujú názory, podľa ktorých je v centre pozornosti žiak so svojimi potrebami a predpokladmi a s požiadavkou, ktorej cieľom je umožniť mu radosť a zážitok z vykonávanej činnosti.** Dôležitú úlohu má pritom zámerné pôsobenie na **rozvoj kreativity a samostatnosti žiaka.** V telesnej a športovej výchove by sa mal uplatňovať individuálny prístup k žiakovi so zohľadnením jeho špecifických motorických predpokladov.

Záver

Príspevok má ambíciu podnietiť učiteľov k uvažovaniu nad aktuálnym stavom výučby TVŠ v našich školách a poskytnúť námety na skvalitnenie práce učiteľa a jeho celoživotné vzdelávanie. Pohyb patrí medzi základné ľudské potreby človeka tak ako jedlo, pitie a spánok. Pohyb dáva dieťaťu priestor na prirodzenú radosť zo života a taktiež upevňuje dobrý psychický a fyzický stav organizmu. Predmet telesná a športová výchova by mal mať väčšiu váhu v edukačnom procese. Jedným z dôvodov je VÝCHOVA K ZDRAVIU – zdravému spôsobu života detí, ktorého nevyhnutnou súčasťou je pohyb. Deti prichádzajúce do školy z pohybovo nepodnetného prostredia nemajú vytvorené pohybové návyky, nemajú o pohyb záujem, a teda ani o školskú telesnú a športovú výchovu. Je na profesionalite učiteľa, akým spôsobom bude žiakov k pohybovým činnostiam motivovať, aby sa pohyb stal pre všetkých atraktívnou a neoddeliteľnou

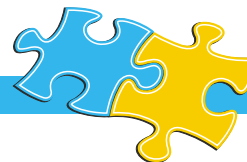
súčasťou života. To by mal byť hlavný moderný trend – byť pohybovo aktívny.

Na záver si kladieme otázku: Ak do škôl nenastúpia mladí, ambiciózní a zanítení učitelia a ďalší budú odchádzať do iných zamestnaní, kto bude učiť naše deti TŠV na školách? A hoci bude naše spoločnosť nesmierne

vzdelaná, aká bude po zdravotnej stránke? Vieme si vôbec predstaviť budúcnosť bez kvalifikovaných učiteľov? Vývoj v najbližšom období nám na tieto otázky určite odpovie. Povinnosťou štátu je aktívne riešiť tieto problémy a hľadať možnosti a spôsoby ako pripraviť mladú generáciu na výzvy modernej spoločnosti.

Zdroje

1. ANTALA a kol. 2014. *Telesná a športová výchova a súčasná škola*. Bratislava: NŠC a FTVŠ UK Bratislava. 1. vydanie. 343 s. ISBN 978-80-971466-1-0.
2. BENDÍKOVÁ, E. 2011. Aktuálny zdravotný stav a dôvody neúčasti žiačok na hodinách TŠV. *Tel. Vých. Šport*, 21(1): 6-10.
3. BENDÍKOVÁ, E. 2012. Obsah vyučovania, príčiny necvičenia a preferencie športových aktivít žiakmi základných a stredných škôl. In: Antala a kol. 2014. *Telesná a športová výchova v názoroch žiakov základných a stredných škôl*. Bratislava: Národné športové centrum a Fakulta telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského v Bratislave, s. 26-29. ISBN 978-80-89324-09-5.
4. BORMAN, G. – DOWLINGOVÁ, M. 2008. Teacher attrition and retention: A metaanalytic and narrative review of the research. *Review of Educational Research*, 78(3): 367–409.
5. EURYDICE (2004). *The teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns*. Report III. Keeping teaching attractive for the 21st century. Brussels: Eurydice European Unit.
6. HANUŠOVÁ, E. - PÍŠOVÁ, S. - KOHOUTEK, T. - MINAŘÍKOVÁ, M. 2017. *Chtějí zůstat nebo odejít*. Brno: MuniPress. ISBN 978-80-210-888-94.
7. JOHNSON, B., DOWN, B., Le CORNU, R., Peters, J., Sullivan, A., PEARCE, J., & HUNTER, J. 2014. Promoting early career teacher resilience: A framework for understanding and acting. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 20(5): 530-546.
8. KRŠJAKOVÁ, S. - ROUČKOVÁ, M. 2013. *Moderné trendy vo vyučovaní a riadení telesnej a športovej výchovy*. 1. vydanie. 56 s. Bratislava: MPC. ISBN 978-80-8052-560-6.
9. KYRIACOU, C. - KUNC, R. 2007. Beginning teachers' expectations of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 23(8):1246-1257.
10. LAKÓOVÁ, I. 2006. Profesia učiteľa telesnej výchovy v súčasnej spoločnosti. In: *Tel. Vých. Šport*, 16(2): 15-17. ISSN 1335-2245.
11. METODIKA pre tvorbu školských vzdelávacích programov pre stredné odborné školy. 2008. Bratislava: Štátny inštitút odborného vzdelávania.
12. OECD. 2005. *Teachers matter: Attracting, developing and retaining effective teachers*. Directorate for Education, Employment, Labour and Social Affairs, Education and Training Division. Paris: OECD.
13. PÍŠOVÁ, M. – HANUŠOVÁ, S. 2016. *Pedagogika*, 66(4): 386–407.
14. POLIAKOVÁ, E. - ŠRAMOVÁ, B. 2003. Zdravie ako predmet vedy. In: *Formujeme budúcnosť pre život: zdravé prostredia pre deti*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie XXX dní zdravotnej výchovy I. Stodolu. Bratislava: ŠFZÚ, 2003, s. 35–41.
15. PRAKTICKÁ príručka k ochrane práv pedagogického zamestnanca a odborného zamestnanca. 2015. Bratislava: MŠVVŠ SR.
16. SPILKOVÁ, V. 1999. Novšie pohľady na kompetencie učiteľa. In: Kasáčová, B. a B. Kosová. *Profesijný rozvoj učiteľa*. Prešov: Metodicko – pedagogické centrum v Prešove, s. 38-41. ISBN 80-8045-431-0.
17. ŠIMONEK, J. 2006. Osobnosť učiteľa Tv z pohľadu žiakov a pedagógov. *Tel. Vých. Šport*, 16(3): 2-4.
18. ŠIMONEK, J. 2002. Uplatnenie absolventov vysokoškolského štúdia telesnej výchovy na slovenských školách. *Tel. Vých. Šport*, 12(4): 2-5. ISSN 1335-2245.
19. ŠIMONÍK, O. 1994. *Začínajúci učiteľ*. Brno: Masarykova univerzita. 94 s. ISBN 80-210-0944-6
20. VAŇO, B. - JURČOVÁ, D. - MÉSZÁROS, J. 2002. *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050*. Infostat – Inštitút informatiky a štatistiky Bratislava: Výskumné demografické centrum. 121 s.
21. ZUSKOVÁ, K., 2007. *Výbrané osobnostné charakteristiky študentov učiteľstva*. Banská Bystrica. Záverečná práca. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, Katedra psychológie.
22. PETRIČKOVÁ, L. - ZUSKOVÁ, K. 2020. *Analýza projektov vzdelávania pre učiteľov telesnej a športovej výchovy realizovaných v rámci MŠVVŠ SR*. [online], [cit. 2020.1.13.] Dostupné na internete: <<http://www.sportcenter.sk/stranka/analiza-projektov-vzdelavania-pre-ucitelov-telesnej-a-sportovej-vychovy-realizovanych-v-ramci-msvvs-sr>>
23. VÝSLEDKY medzinárodného výskumu o vyučovaní a vzdelávaní OECD TALIS 2018. [online], [cit. 2020.1.17.] Dostupné na internete: <<https://www.nucem.sk/dl/4448/TALIS%202018%20prve%20vysledky%20SR.pdf>>

Medzinárodné dokumenty podporujúce školský šport a telesnú a športovú výchovu

International Documents Supporting School Sport and Physical and Sport Education

Doc. PaedDr. Branislav Antala, PhD.¹ - Mgr. Dana Masaryková, PhD.² - PaedDr. Gabriela Luptáková, PhD.¹

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta telesnej výchovy a športu, Bratislava, Slovensko

² Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovensko

Abstrakt

Príspevok prináša poznatky o medzinárodných dokumentoch, ktoré boli prijaté v posledných rokoch medzinárodnými telovýchovnými a športovými organizáciami a konferenciami ministrov športu na podporu rozvoja telesnej výchovy a školského športu vo svete. Dokumenty rozdeľuje na charty, deklarácie, manifesty, rezolúcie, smernice, odporúčania, vyhlásenia a regulácie a prináša príklady prijatých dokumentov z posledného obdobia.

Abstract

The paper brings information about international documents adopted in recent years by international educational and sports organizations and during conferences of ministers of sports to support the development of physical education and school sport in the world. It divides documents into charters, declarations, manifestos, resolutions, guidelines, position statements, recommendations, declarations and regulations and provides examples of recent documents adopted.

Kľúčové slová

dokumenty, charty, deklarácie, manifesty, rezolúcie, smernice, odporúčania, vyhlásenia a regulácie

Keywords

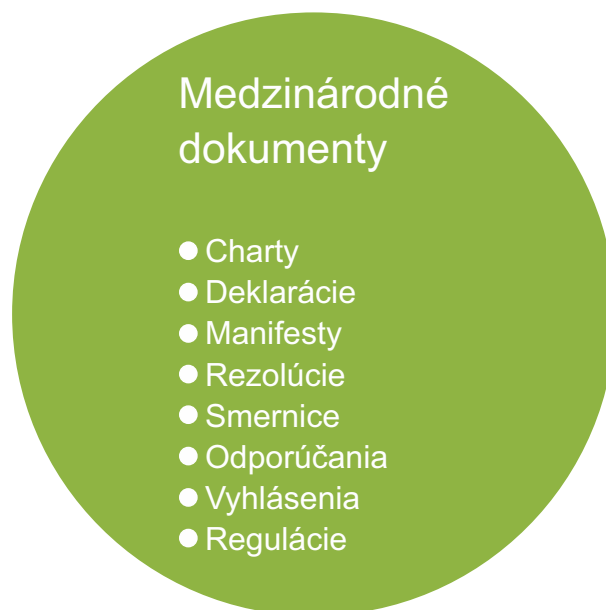
documents, charters, declarations, manifestos, resolutions, guidelines, recommendations, declarations and regulations

Úvod

„Niet výchovy bez telesnej výchovy“ - táto myšlienka vyjadruje dlhoročnú celosvetovú snahu telovýchovných a športových odborníkov, funkcionárov a učiteľov telesnej výchovy o udržanie telesnej výchovy a športu na školách, o upevnenie jej pozície, zvýšenie počtu vyučovacích hodín, zlepšenie materiálnych podmienok i ekonomickej a sociálnej situácie učiteľov (Antala & Olosová, 2016).

Tento celosvetový boj prebiehal aj na pôde medzinárodných organizácií ako UNESCO a OSN, ale i v pred-

chádzajúcich častiach uvedených svetových a európskych mimovládnych telovýchovných medzinárodných organizácií ako ICSSPE, FIEP, EUPEA, AIESEP a ďalších, a na stretnutiach ministrov športu a iných funkcionárov zodpovedných za telesnú výchovu a šport. Ich aktivita vyústila do prijatia závažných medzinárodne uznávaných dokumentov a právnych noriem, ktoré legislatívne chránia a podporujú aj telesnú výchovu a šport na školách. Uvedené dokumenty je možné rozdeliť na viacero druhov (obrázok 1).

Obrázok 1 Druhy medzinárodných dokumentov podporujúcich telesnú a športovú výchovu a školský šport

Medzinárodné dokumenty podporujúce školský šport a telesnú a športovú výchovu

Uvádzame iba niekoľko príkladov dokumentov prijatých v posledných rokoch v poradí od posledne prijatých až k tým starším. Znenia dokumentov boli nami voľne preložené, avšak so snahou o čo najpresnejší preklad. Nie sú to oficiálne preklady, pretože uvedené dokumenty neboli publikované medzinárodnými organizáciami v slovenčine, väčšinou boli publikované iba v anglickej verzii, niektoré aj v iných cudzích jazykoch. Pôvodné texty sme čerpali z webových stránok organizácií, ktoré ich publikovali, ale i z vlastnej účasti na tvorbe niektorých uvádzaných dokumentov v rámci ICSSPE a zdroje uvádzame v zozname literatúry.

Deklarácie z MINEPS

(MINEPS - Konferencia ministrov športu a najvyšších vládných predstaviteľov zodpovedných za telesnú výchovu a šport - Kazan 2017, Berlín 2013)

Akčný plán z Kazane (Kazan, Konferencia ministrov, 2017)

Zatiaľ posledná konferencia MINEPS VI sa konala v roku 2017 v ruskej Kazani. Výstupným dokumentom bol Akčný plán z Kazane, ktorý bol zameraný predovšetkým na tri základné oblasti:

1. Vytvorenie globálnej stratégie univerzálneho prístupu každého človeka ku športu, telesnej výchove a fyzickej aktivite;
2. Podpora príspevku športu k udržateľnému rozvoju a mierovému spoluzitiu;
3. Ochrana integrity športu.

Jedným z cieľov vytvorenia globálnej stratégie prístupu každého človeka k športu, telesnej výchove a pohybovej aktivite je aj podpora kvalitnej telesnej výchovy a pohybových aktivít detí a mládeže v školskom prostredí. Aktívne školy, v ktorých sa telesná aktivita nachádza v centre záujmu školy, podporujú rozvoj zdravého životného štýlu, správania a učenia sa. Kvalitná telesná výchova je okrem toho nevyhnutnou súčasťou základného a stredoškolského vzdelávania. Podporuje rozvoj pohybových schopností, osvojovanie pohybových zručností, kognitívnych, sociálnych a emocionálnych zručností, hodnôt a postojov, vďaka ktorým sa stávajú deti a mládež sociálne zodpovední. Tento cieľ je pravdepodobne dosiahnuteľný, ak bude primerane financovaný, rešpektovaný a oceňovaný pre jeho holistický prínos. Posilnenie kvalitnej telesnej výchovy a aktívnych škôl si vyžaduje rozmanité, časté, náročné a inkluzívne zdroje. Vzdelávacie skúsenosti v telovýchove sú najúčinnnejšie, ak sú pozitívne, stimulujúce a vývojovo vhodné, aby pomohli deťom a mladým ľuďom získať potrebné vedomosti, zručnosti, postoje a hodnoty viesť fyzicky aktívny život v súčasnosti a aj v budúcnosti.

Berlínska deklarácia (Berlín, Konferencia ministrov, 2013)

V. Medzinárodná konferencia ministrov a najvyšších vládných funkcionárov zodpovedných za telesnú výchovu a šport sa konala 28. 5. - 30. 5. 2013 v Berlíne v Nemecku. Zúčastnili sa na nej zástupcovia zo 135 štátov sveta a výsledkom bolo prijatie Berlínskej deklarácie, v ktorej odznelo okrem iného aj to, že ministri opätovne potvrdzujú, že každému jednotlivcovi musí byť umožnený prístup a účasť v športe ako jeho základné právo bez ohľadu na jeho etnický pôvod, pohlavie, vek, zdravotné postihnutie, kultúrne alebo sociálne pozadie, ekonomické zdroje alebo sexuálnu orientáciu. Ďalej podčiarkujú kľúčovú úlohu nepretržitého kvalitného vzdelávania a školenia učiteľov a trénerov telesnej výchovy a športu a zdôrazňujú, že na

rozvoj telesnej výchovy zameranej na výsledky sa musia zamerať všetci zainteresovaní aktéri, vrátane národných administrátorov športu, vzdelávania, mládeže a zdravia, medzivládnych a mimovládnych organizácií, športových federácií a športovcov, rovnako ako aj súkromný sektor a médiá. Ministri v závere deklarácie vyjadrili snahu zabezpečiť to, aby sa hodiny inkluzívnej telesnej výchovy stali podľa možnosti každodennou povinnou súčasťou primárneho a sekundárneho vzdelávania, a aby šport a telesné aktivity na školách a všetkých ďalších vzdelávacích inštitúciách zohrávali neoddeliteľnú úlohu v každodennom živote detí a mládeže.

Medzinárodná charta telesnej výchovy, fyzickej aktivity a športu (UNESCO, Paríž, 2015)

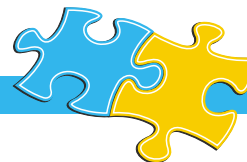
Charta bola prvýkrát oficiálne uznaná v roku 1978 v Paríži ako „Medzinárodná charta telesnej výchovy a športu“ viac ako 160 členskými štátmi UNESCO. V rokoch 2014 – 2015 UNESCO na základe odporúčaní záverov z MINEPS V., konaného v roku 2013 v Berlíne, iniciovalo proces revízie charty. Podieľali sa na nej predovšetkým odborníci z CIGEPS a ICSSPE (prostredníctvom ICSP) a taktiež veľa ďalších športových a telovýchovných organizácií. Inovovaná verzia charty bola prijatá na v roku 2015 v Paríži.

Charta obsahuje tieto články:

1. Zúčastniť sa telesnej výchovy, fyzickej aktivity a športu je základné právo každého človeka;
2. Telesná výchova, fyzická aktivita a šport prinášajú širokú škálu benefitov pre jednotlivcov, komunity a celú spoločnosť;
3. Všetky zúčastnené strany musia participovať na tvorbe strategickej vízie, identifikácii možností politiky a priorít;
4. Programy telesnej výchovy, fyzickej aktivity a športu musia inšpirovať k celoživotnej aktivite;
5. Všetky zúčastnené strany musia zabezpečiť, aby ich aktivity boli ekonomicky, sociálne a ekologicky udržateľné;
6. Výskum, evidencia a vyhodnocovanie sú nevyhnutné súčasťou rozvoja telesnej výchovy, fyzickej aktivity a športu;
7. Vyučovanie, tréningovanie a riadenie telesnej výchovy, fyzickej aktivity a športu musí byť uskutočňované kvalifikovanými odborníkmi;
8. Adekvátne a bezpečné priestory, zariadenia a vybavenie sú základom pre kvalitnú telesnú výchovu, fyzickú aktivitu a šport;
9. Bezpečnosť a riadenie rizík sú nevyhnutné podmienky pre zabezpečenie kvality;
10. Ochrana a propagácia integrity a etických hodnôt telesnej výchovy, fyzickej aktivity a športu musí byť pre všetkých stálym záujmom;
11. Telesná výchova, fyzická aktivita a šport môžu hrať dôležitú úlohu pri rozvoji, udržiavaní mieru a naplnení cieľov po konfliktoch a katastrofách;
12. Medzinárodná spolupráca je predpokladom pre zlepšenie rozsahu a dopadu telesnej výchovy, fyzickej aktivity a športu.

Smernica o kvalitnej telesnej výchove pre tvorcov politiky (UNESCO, Paríž, 2015)

UNESCO vydalo smernicu pre tvorcov politiky o kvalitnej telesnej výchove (KTV). Smernica bola vytvorená flexibilne s cieľom podporiť členské štáty UNESCO v implementovaní inkluzívnych programov kvalitnej telesnej výchovy. Odporúčania teda neposkytujú rovnaké riešenie

pre všetky krajiny, resp. regióny jednotlivých krajín. To znamená, že KTV a kvalitné vzdelávanie učiteľov telesnej výchovy bude odlišné v rôznych vzdelávacích kontextoch. V tomto ohľade smernica vytvára charakteristiky kvality ako kritériá, ktoré sú dostatočne flexibilné a adaptabilné pre špecifické situácie, podmienky, okolnosti a príslušné potreby rôznych krajín, usilujúc sa o dosiahnutie najvyššej kvality. Na základe potrieb vyplývajúcich z národnej analýzy sú „tvorcovia politiky“ vyzývaní hodnotiť slabé a silné stránky v rámci ich lokality. Smernica obsahuje dve základné časti:

1. Budovanie inkluzívneho prostredia pre KTV – obsahuje kľúčové úvahy ako posunúť KTV vpred, dôležitosť pohybovej gramotnosti pre zdravých a aktívnych obyvateľov a aspekty mimoškolskej populácie a telesnej výchovy v mimoriadnych súvislostiach.
2. KTV v akcii – rozoberá inkluzívny prístup (rovnosť pohlaví, zdravotné oslabenia, menšiny), budovanie vízií o KTV (flexibilita kurikula, partnerstvá, monitorovanie a záruka kvality, vzdelávanie učiteľov, finančná podpora a rozvoj, zariadenia, vybavenie a zdroje) a „advocating action“.

Globálne odporúčania o pohybovej aktivite pre zdravie (WHO, 2010)

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vytvorila globálne odporúčania množstva pohybovej aktivity pre zdravie (*Global Recommendations on Physical Activity for Health*) pre 3 vekové kategórie:

1. Deti a mládež vo veku 5 až 17 rokov - minimálne 60 minút pohybovej aktivity miernej až vysokej intenzity denne. Väčší objem pohybovej aktivity denne prinesie ďalšie zdravotné benefity. Väčšina pohybových aktivít by mala byť aeróbného charakteru, aktivity vysokej intenzity vrátane takých, ktoré posilňujú svaly a kosti by mali byť realizované aspoň 3-krát týždenne.
2. Dospelá populácia vo veku 18 až 64 rokov – minimálne 150 minút aeróbnou pohybovou aktivitou miernej intenzity týždenne alebo 75 minút aeróbnou pohybovou aktivitou vysokej intenzity týždenne alebo ekvivalentnú kombináciu pohybovej aktivity miernej a vysokej intenzity. Aeróbné aktivity by mali byť realizované v minimálne 10-minútových časových intervaloch. Pre dosiahnutie ďalších zdravotných benefítov je potrebné vykonávať aeróbné aktivity miernej intenzity v objeme 300 minút týždenne alebo zvýšiť objem aeróbných aktivít vysokej intenzity na 150 minút týždenne alebo zvýšiť objem kombinácie pohybových aktivít miernej a vysokej intenzity. Silový tréning zameraný na hlavné svalové skupiny by mal byť realizovaný minimálne 2-krát do týždňa.
3. Seniorská populácia vo veku 65 rokov a viac - minimálne 150 minút aeróbnou pohybovou aktivitou miernej intenzity týždenne alebo 75 minút aeróbnou pohybovou aktivitou vysokej intenzity týždenne alebo ekvivalentnú kombináciu pohybovej aktivity miernej a vysokej intenzity. Aeróbné aktivity by mali byť realizované v minimálne 10-minútových časových intervaloch. Pre dosiahnutie ďalších zdravotných benefítov je potrebné vykonávať aeróbné aktivity miernej intenzity v objeme 300 minút týždenne alebo zvýšiť objem aeróbných aktivít vysokej intenzity na 150 minút týždenne alebo zvýšiť objem kombinácie pohybových aktivít miernej a vysokej intenzity. Silový tréning zameraný na hlavné svalové skupiny by mal byť realizovaný minimálne 2-krát do týždňa. Ľudia s poruchou mobility by mali vykonávať pohybové aktivity na zlepšenie stability a

prevenciu pádov minimálne 3-krát týždenne. Jednotlivci, ktorým zdravotný stav nedovoľuje realizovať uvedené množstvo pohybových aktivít, by mali byť čo najviac fyzicky aktívni v rámci svojho zdravotného stavu.

Vyhlasenie o význame telesnej výchovy (ICSSPE, 2010)

„Vyhlasenie o význame telesnej výchovy“ spracované ICSSPE v roku 2010 získalo oficiálnu podporu UNESCO, MOV, POV a OSN. Vo Vyhlasení sa konštatuje, že telesná výchova rozvíja pohybové kompetencie tak, že všetky deti sa vedú hýbať výkonne, efektívne a bezpečne a rozumejú tomu, čo robia. Výsledkom je pohybová gramotnosť, ktorá je nevyhnutným základom pre ich plný rozvoj a úspech. Školská telesná výchova je najefektívnejší a najinkluzívnejší prostriedok poskytujúci deťom zručnosti, postoje, hodnoty, vedomosti a porozumenie potrebné pre celoživotnú účasť v pohybových aktivitách a športe, a to bez ohľadu na ich schopnosti, pohlavie, vek, kultúrne, rasové/etnické, náboženské a sociálne zázemie. Telesná výchova je jediný predmet v škole, ktorého primárne zameranie je na ľudské telo, pohybové aktivity, fyzický rozvoj a zdravie; pomáha deťom rozvíjať modely pohybových aktivít a záujem o ne, čo je základ pre ich zdravý rozvoj, ktorý je odrazom pre zdravý životný štýl v dospelosti. Prispieva k sebadôvere a sebaúcte; prípravou detí vyrovnávať sa so súťažami, výhrou a prehrou zlepšuje ich sociálny rozvoj, kooperáciu a kolaboráciu. Telesná výchova sa čoraz viac využíva ako prostriedok zotavovania sa z traumy či konfliktu a podpory školskej dochádzky.

Deklarácia Akceptuj a rešpektuj (IAPESGW, Omán, 2008)

Deklarácia Akceptuj a rešpektuj bola prijatá v Ománe počas zasadnutia pracovnej skupiny IAPESGW na univerzite Sultan Qaboos 11. - 16. februára 2008.

Deklarácia "Akceptuj a rešpektuj":

1. Islam je náboženstvo, ktoré podporuje účasť žien na pohybovej aktivite.
2. Potvrďujeme význam telesnej výchovy a pohybovej aktivity v živote všetkých dievčat a chlapcov, mužov a žien.
3. Zdôrazňujeme dôležitosť vhodných kvalitných programov telesnej výchovy a športu v rámci školských osnov, najmä pre dievčatá.
4. Zdôrazňujeme, že je žiaduce, aby v oblastiach, kde deti majú obmedzený prístup do školy, boli sprístupnené iné spôsoby, ako im pomôcť naučiť sa pohybovým zručnostiam a sebadôvere, ktorá je potrebná pre športovanie.
5. Odporúčame, aby ľudia, ktorí pracujú v športových a vzdelávacích systémoch akceptovali a rešpektovali rôznorodé spôsoby, akými moslimské ženy a dievčatá praktizujú svoje náboženstvo a participujú v športe a pohybovej aktivite, napríklad: výber činnosti či oblečenia, a aby vytvárali skupiny podľa pohlavia.
6. Žiadame medzinárodné športové federácie, aby ukázali svoj záväzok k integrácii tým, že zabezpečia oblečenie na súťaže v súlade s islamskými požiadavkami, berúc do úvahy princípy slušnosti, bezpečnosti a integrity.
7. Odporúčame národným vládam a organizáciám zahrnúť do svojich stratégií pre rozvoj športu a telesnej výchovy štruktúry a systémy, ktoré podnecujú ženy uchádzať sa o pozície vo vyučovaní, výskume, trénerstve, administratíve a riadení.

Rezolúcia Európskeho parlamentu o úlohe športu vo vzdelávaní (Európsky Parlament, Štrasbourg, 2007)

Rezolúcia Výboru pre kultúru a vzdelávanie Európskeho parlamentu upozorňuje na neuspokojivú situáciu vo vyučovaní telesnej výchovy na školách v členských krajinách EÚ. Konštatuje príliš všeobecnú orientáciu telesnej výchovy. Existujúce učebné osnovy podľa nej často neposkytujú stimuly, ktoré by mali význam pre jednotlivca alebo sociálny význam a sú v protiklade k spoločenským trendom a tendenciám v rámci mimoškolských činností – orientácia je predovšetkým na súťaživé programy činností, ktorým dominuje šport a ktoré sa orientujú na výkon. Ak sa má stať telesná výchova nástrojom na účinný boj proti obezite a nadváhe detí, je potrebné podporovať také prvky učebných osnov, ktoré budú atraktívne pre všetky skupiny žiakov. Ďalej sa v rezolúcii konštatuje, že vzhľadom k tomu, že počítače sa stávajú najobľúbenejším koníčkom detí, existuje stále väčšia potreba propagácie aktívneho, zdravého životného štýlu medzi deťmi a mladými ľuďmi. Pre tieto skupiny mladých ľudí má tradičný obsah telesnej výchovy nevelký význam v súvislosti s ich životným štýlom.

V článku 10 rezolúcia vyzýva členské štáty, aby zaviedli povinnú telesnú výchovu na základných a stredných školách a aby prijali také zásady, podľa ktorých by učebný plán zaručoval pre telesnú výchovu minimálne tri vyučovacie hodiny týždenne, pričom školy by sa mali vyzvať, aby v rámci možnosti toto stanovené minimum prekročili. Ďalej napr. v článku 19 nabáda členské štáty k modernizácii a zlepšeniu politiky v oblasti telesnej výchovy – predovšetkým, aby sa zabezpečila rovnováha medzi fyzickou a duševnou činnosťou v školách – k investíciám do kvalitných športových zariadení a k prijatiu primeraných opatrení na to, aby sa športové strediská a šport sprístupnili v rámci učebných osnov všetkým žiakom, pričom sa má náležitá pozornosť venovať zdravotne postihnutým študentom. Ďalej navrhuje poskytovať podporu širokému okruhu športových činností, aby mal každý študent reálnu možnosť zapojiť sa do rôznych športov. V článku 21 ďalej vyzýva, aby členské štáty zabezpečili vyučovanie telesnej výchovy na všetkých úrovniach špecializovanými učiteľmi telesnej výchovy a i. Rezolúcia významným spôsobom definuje pozíciu telesnej výchovy v školskom prostredí.

Biela kniha o športe

(Európska komisia, 2007)

Dokument bol prijatý Európskou komisiou roku 2007 v Lisabone. V nej sa komisia prvýkrát komplexne zaoberá otázkami súvisiacimi so športom, školský šport nevynímajúc. Jej celkovým cieľom je dať úlohu športu v Európe strategické smerovanie, stimulovať diskusiu o špecifických problémoch, zviditeľniť šport pri príprave politik EÚ a zvyšovať informovanosť obyvateľstva, pokiaľ ide o potreby a špecifiká tohto sektora. Zároveň si kladie za cieľ osvetliť dôležité otázky, ako je napr. uplatňovanie práva EÚ v oblasti športu. Biela kniha sa zameriava aj na spoločenskú úlohu športu, jeho hospodársky rozmer a jeho organizáciu v Európe. Je komplexným materiálom EÚ, ktorý upravuje aj pravidlá zamestnávania i vykonávania podnikateľských aktivít v oblasti športu.

Deklarácia afPE o telesnej výchove

(afPE, 2006)

Deklarácia je príkladom toho, že aj národné sociácie môžu byť aktívne v tvorbe dokumentov. Britská Asociácia pre telesnú výchovu (afPE) je presvedčená o hodnote vysoko kvalitnej telesnej výchovy, pohybových aktivít a účasti v športe na školách. Pretože verí, že školský šport má významný vplyv na zdravie, duševnú pohodu a napredovanie škôl, vydala v roku 2006 deklaráciu o telesnej výchove (HELP), prostredníctvom ktorej apeluje na

verejnosť s pomocou zabezpečiť:

- **(Health)** – zlepšenie zdravia a duševnej pohody mládeže,
- **(Education)** – aby bol vplyv telesnej výchovy naprieč kurikulumom oceňovaný a uznávaný, pretože vzdelanie je právo ale aj povinnosť každého človeka,
- **(Leadership)** – aby ľudia na vedúcich postoch ako primátori miest, riaditelia škôl, vedúci predmetových komisií a i. propagovali hodnotu telesnej výchovy, pohybových aktivít a školského športu,
- **(Physical Education = Powerful Education)** – uvedomenie si, že telesná výchova je vplyvná a významná výchova, a že má obrovský vplyv na celkový vývoj škôl, ktoré formujú mládež a pripravujú ju na život v neustále meniacom sa svete.

Svetový manifest telesnej výchovy 2000

(Foz de Iguazu, FIEP, 2000)

Dokument, ktorý bol prijatý na zasadnutí Valného zhromaždenia FIEP 10. - 15. januára 2000 vo Foz de Iguazu v Brazílii, je významným dokumentom týkajúcim sa budúcnosti telesnej výchovy. Určoval úlohy telesnej výchovy do nového tisícročia.

Charta športových práv dieťaťa

(Avignon, Panathlon, 1995)

Dokument vychádzajúci z Charty o právach dieťaťa bol prijatý v roku 1995 na 10. Medzinárodnom kongrese Panathlonu v Avignone vo Francúzsku. Vyčleňuje základné športové práva dieťaťa:

- právo sa radovať a hrať,
- právo venovať sa športom,
- právo profitovať zo zdravého životného prostredia,
- právo slušného zaobchádzania,
- právo byť obklopený a trénovaný kompetentnými osobami,
- právo zúčastniť sa tréningov zodpovedajúcich rytmu dieťaťa,
- právo súťažiť s mladými ľuďmi majúcimi rovnakú šancu na úspech,
- právo zúčastňovať sa na súťažiach zodpovedajúcich veku dieťaťa,
- právo vykonávať šport v absolútne bezpečných podmienkach,
- právo mať čas na odpočinok,
- právo nebyť víťazom.

Európska charta o športe

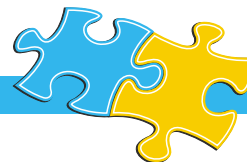
(Rodos, Konferencia ministrov, 1992)

Bola prijatá na 7. zasadnutí európskych ministrov zodpovedných za šport 14. - 15. 5. 1992 na Rodose v Grécku. Nadväzuje na Európsku chartu o športe pre všetkých z roku 1975. Obsahuje princípy a odporúčania pre vlády k organizácii športu zahrnuté v 13-tich článkoch. Aj keď sa viac dotýka športu pre všetkých a vrcholového športu, jej články svojím obsahom podporujú aj školský šport. Pod pojem "šport" Charta zahrňuje všetky formy telovýchovnej aktivity, ktorých cieľom je prostredníctvom príležitostnej alebo organizovanej činnosti zlepšovať telesnú zdatnosť a duševnú pohodu ľudí, formovať sociálne vzťahy a dosiahnuť výsledky na všetkých leveloch. Jej dôležitou súčasťou bol i Etický kódex fair play.

Deklarácia z Madridu

(Madrid, EUPEA, 1991)

Deklarácia z Madridu bola prijatá na zasadnutí EUPEA v španielskom Madride 27. októbra 1991. Deklarácia vyjadřila potrebu chrániť telesnú výchovu ako dôležitý vyučovací predmet školského kurikula. Vyjadrila potrebu udržať pravidelnú telesnú výchovu počas

celej školskej dochádzky, zabezpečiť dostatočný rozsah vyučovania telesnej výchovy, a to v nižších ročníkoch (do 11. až 12. roka života) každý deň jednu hodinu a v ostatných ročníkoch 3 hodiny týždenne. Ďalej je potrebné zabezpečiť, aby telesnú výchovu aj na najnižších stupňoch škôl vyučovali učitelia, ktorí sú kvalifikovaní pre tento predmet. Je treba rozvinúť výmenu informácií

o telesnej výchove v Európe, vytvoriť minimálne Európske kurikulum telesnej výchovy a zabezpečiť zdroje na jeho implementáciu do škôl, zabezpečiť celoživotné vzdelávanie európskych učiteľov telesnej výchovy a prehĺbiť vzťahy s vplyvnými európskymi štruktúrami a organizáciami, ktorých aktivity vplývajú na telesnú výchovu.

Zdroje

1. afPE Physical Education Declaration (2006). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<http://www.afpe.org.uk/physical-education/afpes-physical-education-declaration-2/>>
2. ANTALA, B. - OLOSOVÁ, G. (2016). *Medzinárodné aspekty školskej telesnej výchovy a jej manažmentu*. SVS TVŠ Bratislava, 184 strán
3. Biela kniha o športe (2007).). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52007DC0391>>
4. Declaration of Berlin (2013).). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/physical-education-and-sport/mineps-2013/declaration/>>
5. EUPEA Declaration of Madrid (1991). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<https://www.apep.lu/old/docs/EUPEA/DeclMadridAmsterdam.pdf>>
6. European Sport Charter (1992). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<https://rm.coe.int/16804c9dbb>>
7. Global Recommendations on Physical Activity for Health (2010). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <https://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_recommendations/en/>
8. International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport (2015).). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/physical-education-and-sport/sport-charter/>>
9. International Position Statement on Physical Education (2010).). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<https://www.icsspe.org/sites/default/files/International%20Position%20Statement%20on%20Physical%20Education.pdf>>
10. Kazan Action Plan (2017). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<https://en.unesco.org/mineps6/kazan-action-plan>>
11. Quality Physical Education: Guidelines for Policy Makers (2015). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231101>>
12. The Role of Sport in Education (2007). [online], [cit. 01-20-2020]. Dostupné na: <<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2007-0415+0+DOC+XML+V0//EN>>

Materiálne a technické vybavenie škôl pre potreby výchovy a vzdelávania v predmete TŠV a SRL

Material and technical equipment of schools for the needs of upbringing and education in the subject of Physical and Sport education

Dušan Noga

ZŠ s MŠ Kalinčiakova 12, Bratislava, Slovenská republika

Abstrakt

Na splnenie učebných osnov telesnej a športovej výchovy a športovej prípravy v základnej škole v rozsahu základného učiva je nevyhnutné vybavenie škôl aspoň základnými učebnými pomôckami, športovým náradím a náčiním a priestorovým vybavením školy. Učiteľ telesnej a športovej výchovy sa dnes musí týmito otázkami dennodenne zaoberať, aby zabezpečil optimálnu kvalitu výučby svojho predmetu a udržal záujem žiakov o pohybové aktivity.

Príspevok sa preto zaoberá otázkami súvisiacimi so súčasným stavom vybavenia škôl v Slovenskej republike pre potreby výchovy a vzdelávania v predmete telesná a športová výchova a športová príprava. Otázkou vybavenosti škôl priestormi, náčiním a náradím sa snaží dokumentovať v historických súvislostiach s vývojom školstva na území Slovenskej republiky.

Abstract

In order to meet the curriculum of Physical and Sport Education and Sports Training at primary school in the extent of basic curriculum, it is necessary to equip schools with at least basic teaching aids, sports tools and equipment and school space equipment. Today, a physical and sports teacher must deal with these issues daily in order to ensure the optimal quality of the subject's teaching and to keep pupils interested in physical activity.

The paper therefore deals with issues related to the current state of equipping schools in the Slovak Republic for the needs of education in the subject of Physical and Sport Education and Sports Training. It tries to document the issue of equipping schools with space, tools and implements in historical context with the development of education in the territory of the Slovak Republic.

Kľúčové slová

kvalita výučby, náčinie (pre telesnú výchovu), športové náradie pre telesnú výchovu, vyučovacie pomôcky a potreby, telocvičňa, cvičisko

Keywords

quality of teaching, equipment, sports equipment for physical education, teaching aids and physical education equipment, gym, training ground

Úvod

Materiálne – technické vybavenie našich škôl sa v poslednom desaťročí značne zmenilo. Súčasná škola z veľkej miery využíva moderné technológie. Škola je modernizovaná, mnohé školské pomôcky sú už len v digitálnej forme, diagnostika žiakov, hodnotenie žiakov učiteľom, komunikácia s rodičom a ďalšie činnosti sa vo väčšine škôl vykonávajú prostredníctvom moderných informačných technológií.

Výučba jazykov, odborných predmetov, ale aj výchovných predmetov je bez moderných informačných technológií našim žiakom a učiteľom už nepredstaviteľná.

Veľká spleť rôznych výučbových programov, možností získavať informácie z internetu takmer okamžite, predstavuje na jednej strane neobmedzené možnosti pre vyučovací proces, na druhej učiteľ nie je schopný sledovať rýchly vývoj a množstvo informácií a patrične ho využívať vo vyučovacom procese na prípravu mládeže.

Tento trend je za daných podmienok nezastaviteľný a veľmi rýchlo napreduje. Zasiahol, samozrejme, aj telovýchovný a tréningový proces. Výskum pre profesionálny šport a následne trh prináša každoročne veľké množstvo moderných technológií, telovýchovných pomôcok, rôzne nové náčinia, náradia a v neposlednom rade výstroj pre športovcov pre rôzne športy. Samozrejme, že tento proces je vnímaný žiakmi, rodičmi a vôbec verejnosťou. Aj tento fenomén zvyšuje požiadavky a tlak na vybavenosť našich škôl.

Medzi činitele ovplyvňujúce kvalitu telovýchovného procesu, ktoré zároveň zvyšujú jeho účinnosť, atraktivitu či emocionálnosť, patrí náčinie a náradie na cvičenie¹. Nesmie sme pritom zabúdať, že aj to najmodernejšie náradie a náčinie bez kvalifikovaného, kompetentného učiteľa či trénera nedokáže dosiahnuť patričnú kvalitu telovýchovného procesu na škole.

Z toho dôvodu dnešné požiadavky na kvalitu priestorového a materiálneho vybavenia v oblasti telesnej a športovej výchovy zo strany našich zverencov - žiakov, ich rodičov, ale aj inštitúcií, ktoré majú na starosti bezpečnosť² a zdravie³ nás učiteľov, v poslednom desaťročí značne vzrástli.

Žiaľ, finančné možnosti škôl, ich zriaďovateľov vzhľadom na niekoľkomiliónový dlh⁴ do športových priestorov a športového vybavenia na školách značne zaoštvávajú.

Dokumentujú to i výsledky z rozvojového projektu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky z roku 2016. To vyčlenilo na projekt zameraný na rozvoj výchovy a vzdelávania žiakov v oblasti telesnej a športovej výchovy formou dostavby rekonštrukcie alebo výstavby telocviční finančné prostriedky vo výške 10 miliónov €, z ktorých bolo 9 miliónov € určených na kapitálové výdavky a 1 milión € na bežné výdavky. Tento projekt ministerstva školstva ani zďaleka neuspokojil požiadavky zriaďovateľov, ktoré v tom predstavovali roku spolu 73 miliónov €⁵.

Ďalšou problematickou oblasťou, ktorá oproti minulosti

¹Oficiálna skratka vyučovacieho predmetu Telesná a športová výchova

²Oficiálna skratka vyučovacieho predmetu Športová príprava

³Dušan Noga je učiteľom TŠV, SRL a riaditeľom ZŠ s MŠ Kalinčiakova 12

⁴Branislav Antala a kol., Telesná a športová výchova a súčasná škola, str.267

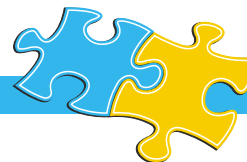
⁵Národný inšpektorát práce

⁶Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky

⁷Predpokladaný dlh štátu voči športu sa pohybuje okolo 500 000 000 €

(vyjadril sa štátny tajomník pre šport Gonci na zasadnutí zástupcov športových zväzov dňa 26.2.2019 ktoré zorganizoval SOŠV)

⁸MŠVVaŠ SR Štátny vzdelávací program Vzdelávacia oblasť Zdravie a pohyby

komplikuje, a ani vlastne neumožňuje jednotne vybaviť školy pomôckami náradím a náčiním, je pomerne veľká voľnosť vzdelávacieho štandardu, ktorý má štyri základné časti:

1. Zdravie a jeho poruchy,
2. Zdravý životný štýl,
3. Telesná zdatnosť a pohybová výkonnosť,
4. Športové činnosti pohybového režimu.

Časť s názvom Športové činnosti pohybového režimu je členená na základné tematické celky a pre jednoduchšiu orientáciu učiteľa je navrhnutá odporúčaná časová dotácia atletika (15 %), základy gymnastických športov (15 %), športové hry (25 %), sezónne pohybové činnosti (15 %) a povinne voliteľný tematický celok (30 %).

V každom ročníku je povinný aspoň jeden voliteľný TC. Voliteľné TC rozširujú základné TC o pohybové činnosti, ktorých výber umožňuje rešpektovať podmienky školy, záujmy žiakov, záujmy učiteľa, miestne tradície a pod. Ako povinne voliteľný tematický celok je možné zaradiť menej známe športové hry ako bejzbal, softbal, ringo, lakros, bedminton, florbal a iné športy či pohybové aktivity ako korčuľovanie, in-line korčuľovanie, snowboarding, ale i tanec, ľadový hokej a iné pohybové aktivity⁹.

Táto voľnosť umožňuje školám veľkú variabilnosť vytvárania pohybových programov pre jednotlivé školy, takže za ich vybavenosť potrebným náradím a náčiním musí byť zodpovedný učiteľ telesnej a športovej výchovy (tvorí tieto programy, predkladá požiadavky na zabezpečenie vyučovacieho procesu v predmete TŠV a SRL), riaditeľ školy (zodpovedá za vytváranie podmienok na vyučovanie, tvorí a predkladá rozpočet na schválenie zriaďovateľovi a spravuje školské budovy) a zriaďovateľ (odsúhlasuje školské vzdelávacie programy a zameranie jednotlivých škôl a je vlastníkom školských budov, a teda i telocvični a ihrisk).

Hlavná časť

Ministerstvo školstva vo svojom programe „Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania na roky 2018 – 2027“ čiastočne rieši túto oblasť skvalitnenia telovýchovných priestorov a vybavenia škôl v rámci jedného zo strategických cieľov:

- Zvýšenie kvality výchovy a vzdelávania.
V programe sú definované i čiastkové ciele pre efektívne fungovanie regionálneho školstva, z ktorých dva takticky súvisia s našou témou:
- Vzdelávanie reaguje na aktuálne i očakávané potreby jednotlivca a spoločnosti a osobitne na potreby hospodárskej praxe.
- Vzdelávanie poskytuje deťom a žiakom radosť zo získavania vedomostí a ich osobného rastu, ako i základ zdravého životného štýlu.

Naplnenie horeuvedených cieľov bude závislé od modernizácii našich škôl a vytváraní tak adekvátnych podmienok na vyučovací proces v dvadsiatom prvom storočí.

Určité možnosti sa už okrem tradičných zdrojov z Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky do budúcnosti črtajú i vďaka Fondu na podporu športu, ktorý bol zriadený zákonom č.310/2019 Z.z. s cieľom zabezpečiť efektívnu podporu a rozvoj športu mládeže (vrátane športu na školách) a športovej infraštruktúry.

Ako sme už hore uviedli, programový ideový zámer a finančné krytie pri spolufinancovaní všetkými subjektmi¹⁰ vstupujúcimi do vzdelávacieho procesu ovplyvňuje vzdelávaciu oblasť Zdravie a pohyb priamo, alebo nepriamo. Pri

vzájomnej zhode môže napomôcť riešiť oblasť modernizácie infraštruktúry a vybavenia škôl modernými technológiami, náčiním a náradím veľmi efektívne. Ak chceme naplniť ciele a naozaj efektívne využiť predpokladané finančné prostriedky na nasledujúce obdobie, musíme sa odraziť od určitých informácií o dnešnom stave telovýchovných zariadení a vybavenosti škôl.

V r.2017 bola urobená *Analýza stavu telocvični v základných a stredných školách*, z ktorej vyberáme niekoľko bodov z jej záveru, kde sa uvádza:

1. V Štátnom vzdelávacom programe pre základné školy v časti 10) Povinné materiálnotechnické a priestorové zabezpečenie stanoviť povinnosť doplniť učebné priestory (telocvične) a ich vybavenie iba pre plnoorganizované základné školy a trojročné prechodné obdobie zmeniť na minimálne päťročné prechodné obdobie.
Odôvodnenie: K 31. 12. 2016 nemalo telocvičňu 412 základných škôl s počtom žiakov nad 150 a 833 základných škôl s počtom žiakov do 150 (spolu 1 245 škôl). Nie je reálne, aby k 1. septembru 2018, keď končí prechodná trojročná lehota na doplnenie povinných učebných priestorov a ich vybavenie v priebehu trojročného prechodného obdobia, bol tento modernizačný dlh vyriešený. V prípade nepлноorganizovaných ZŠ sa výstavba telocvične ani neočakáva.
2. Do siete škôl a školských zariadení nezaraďiť školu bez telocvične.
Odôvodnenie: V sledovanom období bolo bez telocvične 89 % základných škôl, ktorých zriaďovateľom je fyzická alebo právnická osoba, 87 % gymnázií a 85 % SOŠ s tým istým zriaďovateľom.
3. V regionálnom školstve podporiť v rámci rozvojových projektov výstavbu telocvični v základných školách, gymnáziách a SOŠ s počtom žiakov od 151 do 600.
Odôvodnenie: Základných škôl, gymnázií a SOŠ s počtom žiakov od 151 do 600 je v SR najviac. *Viac ako 40 % základných škôl, 32 % SOŠ a 31 % gymnázií s týmto počtom žiakov však stále nemá vlastnú telocvičňu.*¹¹

Táto analýza nám dáva obraz o nelichotivom stave vybavenosti našich škôl základným priestorovým vybavením pre realizáciu nášho predmetu TŠV a SRL na našich školách. Čo sa týka povinnej výbavy telocvični, v časti 10.1. rieši Štátny vzdelávací program. *Povinné materiálne – technické a priestorové zabezpečenie*, v časti 10.1 Priestorové vybavenie bod h) učebné priestory interné/externé, kde sú uvedené nasledovné priestory: *telocvičňa, školské ihrisko*.

Štátny vzdelávací program ani iný školský predpis nerieši povinnosť ohľadne veľkosti telocvične a prislúchajúcich priestorov (počtu toaliet, umývadiel, WC a pod.), či školského ihriska. Tu školy plnia normy stanovené hygienou vo vyhláske Zbierka zákonov č. 527/2007 Ministerstva zdravotníctva zo 16. augusta 2007 o podrobnostiach o požiadavkách na zariadenia pre deti a mládež. V stati Priestorové usporiadanie a funkčné členenie zariadenia pre deti a mládež, §2, §3 a §4, je uvedené, že na jedného žiaka musí byť najmenej 4m² vnútornej plochy na výučbu telesnej výchovy a v prípade plošne náročných druhov cvičení najmenej 8m². V tomto dokumente sú aj ďalšie údaje ohľadne sociálnych zariadení a zázemia.

Ministerstvo zdravotníctva pravidelne vykonáva kontroly telovýchovných zariadení a dodržiavanie horeuvedenej Vyhlášky č.527/2007. Naposledy v r.2017 bolo skontrolovaných v rámci Slovenskej republiky 694 telovýchovných objektov.

⁹ ŠPU, Telesná a športová výchova - nižšie stredné vzdelávanie. 2014 (str.1)

¹⁰Štát prostredníctvom MŠV a Š, zriaďovatelia Obce, športových organizácií hlavne SOŠV, športových zväzov a športových klubov a pod.

¹¹MŠV a Š SR, 2017, Analýza stavu telocvični v základných a stredných školách, str.26

Ak by sme postupovali na základe týchto údajov, naše telocvične pri maximálnom povolenom počte žiakov v triedach piateho až deviateho ročníka, čo je 29 žiakov¹², a za predpokladu, že by mali mať vyučovanie všetci žiaci triedy v tom istom čase, by telocvična mala mať minimálne 116 m² až 232 m² úžitkovej plochy. Ako príklad uvádzam odporúčaný minimálny rozmer telocvične pre testovanie žiakov prvého ročníka čo je rozmer 22 m x 11 m s úžitkovou plochou 242 m².

V časti 10.2 Povinné učebné priestory škôl a ich vybavenie sa uvádzaná povinná vybavenosť telocvične, ktorá je v našej prílohe Tab. 1 Vybavenie telocvične.¹³

Domnievame sa, že vzhľadom na horeuvedené skutočnosti je táto povinná vybavenosť telocvične nedostatočná a treba ju určite modifikovať, aby spĺňala základné podmienky na splnenie cieľov "Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania na roky 2018 - 2027".

Navrhané riešenia na skvalitnenie výučby TŠV a SRL prostredníctvom materiálneho a technického zabezpečenia

A. Pomoc učiteľovi

- Zabezpečiť prenosné ozvučovacie zariadenie s príslušenstvom (bezdrôtový mikrofón) ako pomôcku pre učiteľa na hodiny TŠV a SRL a na organizovanie športových podujatí. *Zaradiť do povinnej výbavy kabinetu TŠV a SRL.*
- 1. Zabezpečiť internetové pripojenie do všetkých školských telocvični. *Zaradiť do povinnej výbavy školskej telocvične pre plnoorganizované školy*
- 2. Zabezpečiť zaškolenie učiteľov TŠV a RŠF na prácu s tabletom, dataprojektorom, digitálnym záznamom a programovým vybavením vhodným k diagnostike žiaka. *Zaradiť do ďalšieho vzdelávania učiteľov v rámci metodických centier (MPC)*
- 3. Zabezpečiť pravidelnú, aspoň 1x za rok metodickú pomoc zo strany vysokých škôl a športových zväzov týkajúcu sa špeciálnych pomôcok na zvládnutie pohybových činností v jednotlivých športoch žiakmi základných škôl. *Zverejniť ju na portáloch NŠC určených pre učiteľov, trénerov TŠV a SRL*

4. Organizovať pravidelné školenia pre učiteľov TŠV vrátane učiteľov prvého stupňa. *Zaradiť do programov vysokých škôl katedier telesnej výchovy a NŠC 1x za dva roky výchovy a programu NŠC*

B. Pomoc pri vybavení vnútorných priestorov telocvični

1. Definovať základné kritériá pre vnútorné vybavenie školských telocvični a to v súvislosti so *vstavanými prvkami* ako sú rebriny, konštrukcie na šplh, kruhy, rebríky, kladiny, konštrukcie na volejbal, tenis, basketbal a pod. tak, aby zodpovedali všetkým bezpečnostným kritériám, hracím pravidlám a pod. a boli v súlade so základným učivom a výberovým učivom telesnej a športovej výchovy na jednotlivých základných školách. *Realizovať v spolupráci MŠVVaŠ SR, Národným inšpektorátom práce, ÚVZSR a učiteľmi telesnej a športovej prípravy podľa potrieb školy.*
2. Náhrady vstavaných prvkov, ktoré sa v telocvičniach používajú a nie je potrebné ich kotviť do podlahy a stien telocvični a nie sú súčasťou stavby, by mali byť certifikované a odsúhlasené MŠVVaŠ SR, ktoré by garantovalo vhodnosť ich používania v školskej telesnej výchove. *Realizovať v spolupráci MŠVVaŠ SR, Národným inšpektorátom práce, ÚVZSR.*

Záver

Zabezpečenie oblasti materiálneho a technického vybavenia škôl pre potreby výchovy a vzdelávania v predmete TŠV¹⁴ a SRL¹⁵, ktorá bola a žiaľ i v súčasnosti je v Slovenskej republike nedostatočná, bude do budúcnosti zásadnou oblasťou pre skvalitnenie vzdelávania na školách. Finančné prostriedky vložené do tejto oblasti sa spoločnosti určite zúročia v podobe zdravšej populácie. Je potešiteľné že na úrovni štátu, MŠVVaŠ a v poslednom období i časti obcí sa začína v tejto oblasti intenzívnejšie pracovať čo si i verejnnosť všima.

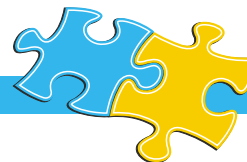
Zároveň vidíme rezervy jednak na úrovni spolupráce jednotlivých rezortov a inštitúcií, kde by sme radi videli väčšiu spoluprácu a vzájomnú informovanosť a koordinovanosť, čo by bolo veľkou pomocou i priamo školám. Veď starostlivosť o zdravie mládeže by mala byť jednou z priorit.

¹²Zákon č. 464/2013 Z.z., Školský zákon

¹³ŠPÚ, 2015, Štátny vzdelávací program, nižšie stredné vzdelávanie, 2-stupeň základnej školy, str.20-22

¹⁴Oficiálna skratka vyučovacieho predmetu Telesná a športová výchova

¹⁵Oficiálna skratka vyučovacieho predmetu Športová príprava

Antidoping ako prostriedok výchovy a vzdelávania v športe Antidoping as a tool for education in sport

PaedDr. Žaneta Csáderová, PhD., Ing. Tomáš Pagáč, PhD.

Antidopingová agentúra Slovenskej republiky, Hanulova 5/C, 841 01 Bratislava

Abstrakt

Opatrenia proti dopingu sa stali aktuálne predovšetkým tým, že doping v športe ohrozuje jeho etické zásady, pravidlá a hlavne zdravie samotných športovcov. V minulosti bola hlavne využívaným prostriedkom boja proti dopingu samotná dopingová kontrola, a s tým spojené sankcionovanie športovcov. V súčasnosti sa začína stále viac a viac presadzovať vzdelávanie ako prostriedok podpory čistého športu. Vzhľadom na rozmach rekreačného športu nemožno vnímať (anti)doping iba ako nepovolené užívanie zakázaných látok vrcholovými športovcami. Trh s výživovými doplnkami je veľmi málo regulovaný, a z našich skúseností so športovcami vieme, že mnohé výživové doplnky obsahujú zakázané látky, prípadne obsahujú látky, ktorých nadmerné užívanie môže viesť k ohrozeniu zdravia. Z toho vyplýva, že ochrana čistého športu by mala začínať už na základnej škole v rámci telesnej výchovy, školského športu, ale aj medzipredmetových aktivít. Prijatie národného akčného plánu považujeme za kľúčový pilier, ktorý by sa mal zamerať na ochranu verejného zdravia, z dôvodu negatívnych účinkov dopingu vo vrcholovom a rekreačnom športe.

Abstract

Anti-doping measures have become current topic because doping in sport threatens its ethical principles, rules and, in particular, the health of athletes themselves. In the past, doping control itself, and the associated sanctioning of athletes, was the main means of combating doping. Nowadays, education is getting more and more attention as a means of promoting clean sport. Given the boom in recreational sport, (anti) doping cannot be perceived only as the prohibited use of prohibited substances by top athletes. The nutritional supplements market is very poorly regulated, and we know from our experience with athletes that many nutritional supplements contain prohibited substances or contain substances whose excessive use may lead to health risks. This implies that the protection of clean sport should start at primary school as part of physical education, school sport, but also cross-curricular activities. We consider the adoption of the National Action Plan as a key pillar that should focus on the protection of public health due to the negative effects of doping in top and recreational sports.

Kľúčové slová

antidoping; zdravie; prevencia; šport

Keywords

antidoping; health; prevention; sport

Úvod

Šport ako pozitívny prostriedok duševného a fyzického rozvoja zdravia človeka prináša so sebou aj negatívne javy v športe. Spôsobené sú spoločenským tlakom na stále sa zvyšujúce výkony v športe, komercializáciou športu, tlakom na imidž muža a ženy v súčasnej modernej dobe. Medzi negatívne javy v športe môžeme zaradiť napríklad doping, manipuláciu výsledkov v športe, násilie na štadiónoch.

Opatrenia proti dopingu sa stali aktuálne predovšetkým tým, že doping v športe ohrozuje jeho etické zásady, pravidlá a hlavne zdravie samotných športovcov. Medzinárodný olympijský výbor patrili medzi prvých iniciátorov zákazu dopingu v športe. Pozađu nezostali ani vládne inštitúcie a iniciatívu prevzali európske krajiny. Členské štáty Rady Európy a účastníci Európskeho kultúrneho dohovoru prijali v roku 1989 dokument pod názvom Európsky antidopingový dohovor ako štátnu podporu v boji proti dopingu v športe. Ako významný krok na celosvetovej športovej úrovni vnímame založenie Svetovej antidopingovej agentúry (WADA) v roku 1999. Hlavným cieľom bolo vytvorenie Svetového antidopingového programu, ktorého súčasťou je Svetový antidopingový kódex. Aby sa celosvetovo posilnil boj proti dopingu v športe bol podpísaný Medzinárodný dohovor proti dopingu v športe UNESCO č. 347/2007 Z. z. Slovenská republika pristúpila k podpísaniu a prijatiu oboch dohovorov, čo ovplyvnilo vnútroštátnu politiku ohľadom športu. Od 1. januára 2016 vstúpil do platnosti a účinnosti Zákon č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Okrem iného, zákon priniesol aj zmenu v oblasti právnej úpravy postavenia, úloh a povinnosti Antidopingovej agentúry SR

(SADA). V ďalších paragrafoch sú upravené opatrenia proti dopingu, dopingová kontrola, dopingový komisár, konanie vo veci porušenia antidopingových pravidiel a odôvodňovanie disciplinárnych rozhodnutí. Podľa § 87 je upravená pôsobnosť agentúry, kde je zadaná priama pôsobnosť na športovú organizáciu, organizátora súťaže, športového odborníka a na registrovaného športovca.

Dôležitou zmenou bolo aj rozšírenie trestno-právnej úpravy v oblasti boja proti nakladaniu a obchodovaniu s látkami s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom. Zákon č. 397/2015 z 13. novembra 2015, ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje Zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom, ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Tento zákon nadobudol účinnosť 1. januára 2016 a týka sa hlavne plnenia Dohovoru UNESCO čl. 8 a Dohovoru Rady Európy čl. 4, a to opatrení ohľadom obmedzenia dostupnosti a používania zakázaných látok a metód.

Hlavná časť

V minulosti bol hlavne využívaným prostriedkom boja proti dopingu samotná dopingová kontrola, a s tým spojené sankcionovanie športovcov. Sankcie sú jedným z kľúčových prostriedkov pri odrádzaní športovcov od dopingu. Samozrejme na docelenie tohto efektu musí byť vykonané aj dostatočné množstvo dopingových kontrol v danom športe, aby mali dopingové kontroly aj prevenčný účinok.

V súčasnosti sa začína stále viac a viac presadzovať vzdelávanie ako prostriedok podpory čistého športu. Antidopingová agentúra SR vykonala prieskum v národných športových zväzoch a zistila, že úroveň realizovaných antidopingových vzdelávacích aktivít v národných špor-

toých zväzoch je nedostatočná, s čím súvisel aj nízky záujem riešiť antidopingové aktivity v národných športových zväzoch, čo citlivo vnímajú športovci, tréneri a ostatní športoví odborníci.

V dňoch od 5. novembra do 7. novembra 2019 sa konala Svetová antidopingová konferencia v Katoviciach v Poľsku. Táto konferencia priniesla zmeny v novom nastavení ochrany čistého športu. Medzi najdôležitejšie body programu patrilo schválenie nového Svetového antidopingového kódexu 2021 a tiež schválenie všetkých medzinárodných noriem a technických dokumentov. Asi najväčšou zmenou, ktorú prinesie nový Kódex, je prístup k tvorbe nových antidopingových pravidiel, do ktorého bude vo väčšej miere zapojený hlas športovcov. Komisia športovcov WADA vypracovala svoj Zákon o antidopingových právach športovcov, predtým známy ako Antidopingová charta práv športovcov. Účelom tohto dokumentu je zabezpečiť, aby práva športovcov v rámci antidopingovej regulácie boli jasne stanovené, dostupné a všeobecne uplatniteľné. Na to nadväzujú aj dve úplne nové medzinárodné normy, a to Medzinárodná norma pre postupy pri spracovaní výsledkov a Medzinárodná norma pre vzdelávanie.

A práve vytvorenie a postupná implementácia Medzinárodnej normy pre vzdelávanie do športového hnutia by mala

priniesť rovnaké príležitosti na vzdelávanie a získanie spätnej väzby ohľadom zlepšovania antidopingového programu. Základná filozofia znie: „Vzdelávanie a prevencia by mali byť prvým kontaktom športovca s antidopingovým programom, až následne by mala prísť na rad dopingová kontrola.“

Súčasnne sa posilnila národná legislatíva novelizáciou Zákona o športe, ktorá je platná od 1.1.2020 a prináša zmenu týkajúcu sa zodpovedností ohľadom vzdelávania. Jednou z úloh boja proti dopingu v športe je prevencia a edukácia, ktoré boli uvedené aj v odporúčaniach Rady Európy 2/2016. Z tohto dôvodu bola doplnená povinnosť pre športové organizácie zabezpečovať v rámci svojej pôsobnosti vzdelávanie v oblasti boja proti dopingu.

Aktuálne sú prijaté dôležité zákony a dokumenty, ktoré upravujú vzdelávanie ohľadom dopingu v športe. Na medzinárodnej úrovni je Slovenská republika ako signatár a z toho jej vyplývajú určité povinnosti, ktoré môže delegovať na Antidopingovú agentúru SR (SADA), na športové organizácie, ale aj do školského systému (obr. 1). Dôležité bude postupne vyžadovať vzájomnú spoluprácu v oblasti antidopingovej stratégie na úrovniach športových orgánov a verejných inštitúcií v kľúčových témach ohľadom vzdelávania a výchovy.

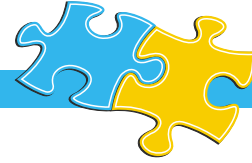
Obr. 1 Rozdelenie kompetencií v antidopingovom vzdelávaní. (Pagáč, Antidopingová agentúra, 2020)

Význam antidopingového vzdelávania v systéme športu a na školách na Slovensku

Používanie zakázaných látok v športe sa už netýka iba vrcholového a výkonnostného športu, ale výrazne zasahuje aj do rekreačného športu. Bežná populácia, ktorá vníma šport ako prostriedok na udržanie zdravia tela a duše má k dispozícii čoraz viac možností, ako podporiť svoj športový výkon. V súčasnosti nemožno vnímať doping iba ako nepovolené užívanie zakázaných látok vrcholovými športovcami. Trh s výživovými doplnkami je veľmi málo regulovaný, a z našich skúseností so športovcami vieme, že mnohé výživové doplnky obsahujú zakázané látky, prípadne obsahujú látky, ktorých nadmerné užívanie môže viesť k ohrozeniu zdravia. Ďalším rizikom sú nepravdivé údaje o zložení niektorých

výživových doplnkov, čím človek stráca možnosť kontroly, čo sa dostáva do jeho tela.

Naše skúsenosti podporujú aj výsledky medzinárodného projektu FAIR (*Forum for Anti-doping in Recreational Sport*), ktorý je založený na poznatkoch, ktoré poskytla štúdia o prevencii dopingu v rekreačnom športe vedená EuropeActive, ktorá zdôraznila, že doping v rekreačnom športe zostáva veľkou hrozbou. Cieľom projektu bolo preskúmať existujúce intervencie v oblasti prevencie dopingu, a to aj v oblasti potravín a výživových doplnkov a podať správu o ich postupoch, aktualizovať prehľad základných údajov o programe a navrhnúť druhý antidopingový kódex. Dôležitým záverom je, že dochádza k nárastu užívania liekov a výživových doplnkov zvyšujúcich výkonnosť mimo elitného športu a stáva

sa vážnym problémom v ochrane zdravia. Zatiaľ čo vrcholoví športovci užívajú dopingové látky s cieľom získať výhodu oproti súperovi z hľadiska fyzického výkonu, v rekreačnom športe je motivácia na používanie dopingov nejednoznačná a môže zahŕňať tak zvýšenie výkonu, ako aj estetické aspekty. V rekreačnom športe sa čoraz väčšia pozornosť venuje antidopingov a väčšina krajín považuje prevenciu dopingov v rekreačnom športe za dôležitú. Národné antidopingové agentúry sa všeobecne ujímajú vedení škôl/učiteľov, športových federácií na vzdelávanie. (Christiansen et al., 2020)

Druhá skupina časť projektu sa zaoberala závažnejším problémom, a to výživovými doplnkami. Závěry sú nasledovné:

1. V národných potravinových organizáciách existujú rozpory v terminológii a definíciách potravinových doplnkov, čo naznačuje, že neexistuje žiadne globálne chápanie potravinových doplnkov. Väčšina kontrolovaných definícií uznáva výživové doplnky ako potravinové zložky, ktoré sa používajú na doplnenie stravy jednotlivca.
2. V rámci EÚ sa viacero zákonov týka potravín, potravinových doplnkov a potravín určených pre športovcov. Mapovanie regulačného terénu je veľmi náročné.
3. Na zabezpečenie konzistentnosti správ a spracovania výrobkov vo všetkých členských štátoch EÚ sú potrebné formálnejšie právne predpisy a objasnenie potravinových doplnkov.
4. Za posledných 15 rokov bolo zavedených niekoľko systémov certifikácie doplnkov výživy v elitnom športe, zatiaľ však neexistujú právne predpisy v celej EÚ týkajúce sa nezávislého testovania doplnkov stravy určených pre športovcov, pokiaľ ide o kvalitu a čistotu výrobkov pred vstupom na trh, hoci Európsky výbor pre normalizáciu v súčasnosti pracuje na európskych normách s názvom „Prevencia dopingov v športe - Správny vývoj a výrobné postupy zamerané na prevenciu prítomnosti zakázaných látok v potravinách určených pre športovcov a potravinových doplnkoch.“
5. Všetky národné antidopingové agentúry, ktoré sa zúčastnili prieskumu uviedli, že poskytujú usmernenie pre športovcov a realizačné tímy športovcov, aby sa znížilo riziko neúmyselného dopingov z jedla a športových doplnkov. Približne 70% oslovených agentúr a medzinárodných federácií schvaľuje alebo odporúča postup minimalizácie rizika doplnkov.
6. Takmer všetky národné antidopingové organizácie a väčšina medzinárodných športových federácií upozorňujú jednotlivcov na najnovšie riziká kontaminácie alebo falšovania doplnkov. Polovica z nich poskytuje upozornenia na riziká týkajúce sa konkrétnych produktov pomocou viacerých kanálov, napr. webová stránka, vzdelávacie programy, sociálne médiá a informačné tabule. Žiadna z organizácií však neuviedla účinnosť týchto metód.
7. Pri riešení rizika neúmyselného dopingov z jedla a doplnkov športovcov je potrebná konzistentnosť, spolupráca a komunikácia medzi organizáciami.
8. Univerzálny systém varovania podporovaný multidisciplinárnymi organizáciami by mohol zlepšiť procesy minimalizovania rizika poskytnutím jasného dôkazu o kontaminácii doplnkov alebo riziku falšovania. Vyžaduje sa neustály pokus o vývoj, posky-

tovanie a vyhodnocovanie informačných a výstražných systémov.

9. Koordinovaný prístup k zlepšovaniu správ a systémov okolo jedla a doplnkov zlepši rozhodovacie procesy športovcov a pomôže znížiť neúmyselné dopingov v športe a chrániť pred zbytočným poškodením športovcov. (Christiansen et al., 2020)

Antidopingová agentúra SR ako národná antidopingová organizácia nesie zodpovednosť ohľadom vzdelávania za nasledujúce skupiny športovcov:

- športovci zaradení do národného registra pre testovanie (30 športovcov),
- športovci zaradení do základného registra pre testovanie (20 športovcov),
- členovia širšieho výberu pre OH v Tokyu 2020 (43 športovcov),
- členovia širšieho výberu pre POH v Tokyu 2020 (24 športovcov),
- športovci so zákazom činnosti (pre porušenie antidopingových pravidiel),
- športovci, ktorí sú členmi národných športových zväzov.

Dôležitým poslaním Antidopingovej agentúry Slovenskej republiky je poskytovanie informácií, výchovná, poradenská a osvetová činnosť pre deti a mládež, predovšetkým žiakov a študentov športových škôl a tried so športovým zameraním, rodičov ako aj pre športovú verejnosť. Poskytovanie informácií považujeme za základ vzdelávania v antidopingov. Na internetovej stránke www.antidoping.sk ponúkame ucelený prehľad informácií (dopingová kontrola, udeľovanie terapeutických výnimiek, zakázané látky). Pre lepšie pochopenie jednotlivých skupín zakázaných látok SADA vypracovala sériu článkov o všetkých skupinách zakázaných látok, zamerali sme sa aj na manipuláciu s krvou a krvný doping, bližšie rozoberáme samotnú analýzu vzoriek. Dané témy sme postupne zverejňovali aj na facebookovej stránke antidopingovej agentúry. SADA v roku 2019 vypracovala súhrn informácií o antidopingov, ktorý poskytla národným športovým zväzom na zverejnenie na ich internetových stránkach.

SADA vydáva aj vzdelávacie materiály vo forme brožúr:

- antidopingová príručka pre športovca,
- prehľad zakázaných a povolených liekov,
- informačný leták o povolených liekoch,
- informačný materiál o výživových doplnkoch,
- propagačný leták www.zakazanelatky.sk,
- Svetový antidopingový kódex 2015.

SADA poskytuje uvedené aktivity:

- e-learningový program Triagonal Spoločne proti dopingov 2020,
- e-learningový program Triagonal Medicínsky kurz,
- prednášková činnosť edukátorov,
- informačný materiál o výživových doplnkoch,
- informačný materiál o zakázaných látkach a povolených liekoch.

Antidopingová agentúra SR navrhla pre oblasť vzdelávania v rámci novelizácie Zákona o športe povinnosť absolvovať e-learningový program Triagonal Spoločne proti dopingov 2020 vybraným športovcom, ktorí sú zadaní ako reprezentácia SR. Aktuálne štatistické spracovanie účastníkov kurzu prezentuje obrázok 2.

Obr. 2 Štatistické vyhodnotenie účastníkov kurzov Spoločne proti dopingu. (Pagáč, Antidopingová agentúra SR, 2020)

Prostredníctvom prehľadu literatúry a už realizovaných projektov sa zistilo, že telesná výchova a šport majú potenciál podporovať hodnoty, ako sú čestná hra, rovnosť, excelentnosť, angažovanosť, odvaha, tímová práca, dodržiavanie pravidiel a zákonov, rešpektovanie seba a ostatných, ducha a solidarity v komunite. Z toho vyplýva, že ochrana čistého športu by mala začínať už na základnej škole v rámci telesnej výchovy, školského športu, ale aj medzipredmetových aktivít. V tomto zmysle boli vypracované materiály týkajúce sa mládeže.

Takýmto materiálom je napríklad *Sport values for every classroom*, ktorý spoločne vypracovali The Agitos Foundation, The International Fair Play Committee (IFPC), The International Council of Sport Science and Physical Education (ICSSPE), The Olympic Foundation for Culture and Heritage (OFHC), The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), The World Anti-Doping Agency (WADA). Je určený pre cieľovú skupinu 8-12 ročných detí. Založený je na troch hodnotových pilieroch:

- **ROVNOSŤ** – Účelom tejto aktivity je naučiť študentov o zvýhodnení, znevýhodnení, spravodlivosti a rovnosti. To sa dosiahne vytvorením simulácie, v ktorej zažijú študenti situáciu vo zvýhodnení alebo znevýhodnení.
- **INKLÚZIA** – Cieľom tejto aktivity je, aby študenti porozumeli konceptom inklúzie a exklúzie.
- **ÚCTA** – Cieľom tejto aktivity je, aby si študenti rozvíjali sebavedomie a sebaúctu. To sa dosiahne kritickým myslením o ich pozitívnych vlastnostiach a porozumením, že tieto vlastnosti sa môžu odlišovať od vlastností ostatných, ale majú rovnakú hodnotu.

Poslaním tohto súboru informácií je pomôcť učiteľom pri ich práci, kde majú jedinečnú príležitosť priniesť do triedy hodnoty úcty, rovnosti a inklúzie hravou formou. Antidopingová agentúra SR aktuálne pripravuje materiál na preklad a bude voľne dostupný pre všetkých, ktorí budú mať záujem. (*Sport values in every classroom – toolkit*, 2019)

Svetová antidopingová agentúra taktiež vypracovala materiál pre učiteľov s názvom „TEACHER’S TOOL KIT“.

Posúvanie riešenia problematiky do nižších vekových kategórií a objasňovanie problematiky dopingu v športe pre neregistrovaných rekreačných športovcov, by mala napomôcť pri riešení verejného zdravia budúcej populácie.

Záver

Podľa hodnotenia monitorovacej správy 5CP dosiahla SR plnenie Medzinárodného dohovoru proti dopingu v športe UNESCO (ďalej Dohovor) v roku 2015 iba 53,6 %. Platnosťou novej legislatívy od roku 2016 SR posunula plnenie Dohovoru na základe monitorovacej správy 6CP v roku 2017 na úroveň 81 %. Problémom sa ukazuje nedostatočné implementovanie článkov týkajúcich sa vzdelávania a výskumu, profesionálneho etického kódexu a výživových doplnkov. Je nevyhnutné, aby sa na implementácii týchto článkov podieľali okrem SADA aj iné vládne inštitúcie, ktoré môžu priamo prispieť k zlepšeniu antidopingovej regulácie na Slovensku. Na tejto úrovni je potrebné vypracovať národný akčný plán boja proti dopingu, v ktorom by sa určili zodpovedné strany pri implementácii uvedených článkov a ich časové plnenie.

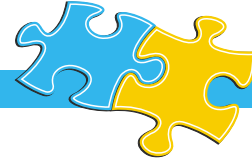
Zapojiť sa do antidopingových programov, ktoré sú pod záštitou Erasmus + a EU. Programy sa zameriavajú na rekreačný šport. Dôraz sa kladie na vzdelávanie fitness trénerov, ľudí, ktorí vedú voľnočasové športové aktivity a študentov. Amatérski športovci užívajú doplnky výživy viac ako profesionálni.

Odporúča sa najskôr vykonať výskum a určiť si cieľové skupiny. V tejto oblasti je významná kooperácia s akademickou pôdou.

Prijatý národný akčný plán, ktorý by sa zameril na ochranu verejného zdravia, z dôvodu negatívnych účinkov dopingu vo vrcholovom a rekreačnom športe. Bolo by vhodné zdefinovať zodpovednosti pre jednotlivé subjekty, ktorých by sa týkala problematika prevencie dopingu v športe.

Zdroje

1. CHRISTIAN, A. V., BLOODWORTH, A., HAM, E. & COX. L. (2020). *Doping prevention in recreational sport in Europe – a study on emerging practices among European stakeholders, Chapter 3 FAIR Final report*. Fair - Forum for Anti-Doping in Recreational Sport 2019. Final Report, 24-73.
2. DOHOVOR PROTIDOPINGU (Rady Európy; Štrasburg; 16.11.1989) publ. pod č.262/1993 Z. z.
3. MEDZINÁRODNÝ DOHOVOR PROTIDOPINGU V ŠPORTE (dohovor UNESCO; Paríž; 19.10.2005) publ. pod č. 347/2007 Z. z.
4. *Sport values in every classroom - toolkit*, UNESCO, 2019.
5. SVETOVÝ ANTIDOPINGOVÝ KÓDEX 2015, WADA
6. Zákon 397/2015 Z. z. Zákon, ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
7. Zákon č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Odporúčania z II. celoštátnej konferencie o školskom športe

Konferencia sa mala konať pod záštitou FIEP v čase organizácie Medzinárodných školských majstrovstiev sveta ISF v cezpoľnom behu (ďalej len „MŠM ISF CB“) na Štrbskom Plese v dňoch 20. -21. apríl 2020. Vzhľadom na vzniknutú neočakávanú situáciu s celosvetovou pandémiou koronavírusu - COVID-19 mala byť presunutá na neskorší termín s ohľadom na vývoj pandémie. Nakoľko pandémia zasiahla do celospoločenského života v takom rozsahu, ako sme na začiatku neočakávali, museli sme naše plány s organizovaním šampionátu a konaním II. celoštátnej konferencie o školskom športe prehodnotiť. Znamená to, že MŠM ISF CB boli preložené na rok 2022. Z tohto dôvodu konferencia nemohla byť v pôvodne plánovanej verzii a termíne zorganizovaná. Organizátori preto oslovili plánovaných prednášateľov – autorov príspevkov (prešli recenziami), ktoré mali byť prezentované na konferencii a pripravili zborník najdôležitejších výstupov. Na základe podnetov viacerých autorov, na ktorých sa zhodli autori príspevkov sme sformulovali niektoré odporúčania:

Výchova a vzdelávanie v športe a prostredníctvom športu je v súčasnej informačnej spoločnosti vysoko aktuálna téma. Prínos športu pre spoločnosť, najmä jeho pozitívne zdravotné, výchovné, vzdelávacie, sociálne prínosy a motivačné pôsobenie na deti, mládež, dospelých ľudí, seniorov i zdravotne znevýhodnených občanov je nenahraditeľný. Šport zvyšuje kvalitu každého človeka.

Významnú úlohu vo výchove a vzdelávaní v športe a prostredníctvom športu zohráva Slovenská asociácia športu na školách. Jej takmer tridsaťročné pôsobenie v systéme športu má svoje opodstatnenie. Svojim komplexne rozpracovaným programom športových súťaží pre mládežnícke kategórie a iných výchovných a vzdelávacích aktivít zasahuje do viacerých spoločenských oblastí. Pôsobí na rozvoj školského športu, na výchovu a vzdelávanie v duchu princípov fair-play.

Napriek tomu, že všeobecne známy a vedeckými výskumami podložený fakt, že pohyb je neoddeliteľnou súčasťou existencie osobnosti a patrí do širokospektrálneho portfólia schopností jedinca a rozvoja jeho špecifických zručností (motorických), konštatujeme, že v SR dlhodobo absentuje koncepcia rozvoja pohybových aktivít žiakov ZŠ a SŠ podložená na vedecko-výskumných základoch a overená praxou. Odborníci z rôznych spoločenských oblastí dlhodobo poukazujú na nedostatočný pohyb dnešnej mládeže (s tým súvisiace zdravie národa, ktoré do značnej miery ovplyvňuje spoločnosť a úzko súvisí s hospodárstvom v SR) a upozorňujú na fakt, že dve vyučovacie hodiny TŠV týždenne sú nedostatočné. Dobré príklady z praxe iných krajín (napr. Dánsko, Fínsko) ukazujú na základe vedeckých dôkazov o pozitívnom vplyve na kognitívne funkcie žiakov, ktoré sa prejavujú pod vplyvom pohybových aktivít v čase vyučovania aj mimo hodín telesnej výchovy.

Súčasný trendy vo výchove a vzdelávaní TŠV dávajú do popredia žiaka a jeho potreby, ktoré sú prioritne zamerané na dosiahnutie pozitívneho zážitku z vykonávanej činnosti. Viac sa uplatňuje individuálny prístup a zohľadňujú sa špecifické motorické predpoklady. Osobitný význam má úloha motivácie u detí z pohybovo nepodnetného prostredia, detí, ktoré nemajú vytvorené pohybové návyky alebo nemajú o pohyb záujem a teda ani o školskú telesnú a športovú výchovu.

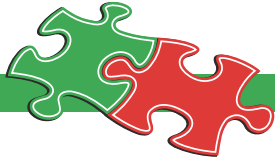
Kvalitu vzdelávania TŠV ovplyvňujú rôzne faktory. Najdôležitejšiu úlohu však plní učiteľ. V novodobých

dejinách našej spoločnosti status učiteľa stratil na svojom význame. Mnoho kvalifikovaných učiteľov odchádza zo svojej profesie a hľadá si uplatnenie v iných – finančne lepšie ohodnotených profesiách. V TŠV je osobnosť učiteľa vystavená mnohým stresujúcim faktorom, s ktorými sa mnohokrát nedokážu vyrovnávať. Medzi hlavné príčiny problémov, keď začínajúci učitelia odchádzajú do iných profesií sú napr. len malá časť začínajúcich učiteľov prejde cez kvalitnú pedagogickú prax. Štruktúry v škole a zavedené praktiky demotivujú začínajúcich učiteľov. Vedenie školy často nemá priestor efektívne podporovať začínajúcich učiteľov. Cieľom spoločnosti by malo byť udržanie kvalitných/efektívnych učiteľov v profesii a zvýšenie záujmu absolventov o školskú profesiu prostredníctvom rôznych opatrení štátu (napr. zvyšovanie plátov, angažovanie VÚC pri odmeňovaní začínajúcich učiteľov formou finančných príspevkov, finančné dotácie do projektov v školách, lepšie vybavenie objektov).

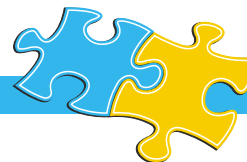
S výchovou a vzdelávaním v športe a prostredníctvom športu úzko súvisí antidopingové vzdelávanie. V súvislosti s dynamickým vývojom spoločnosti a zmenami v životnom štýle je trendom stále viac využívanie zakázaných látok v rekreačnom športe. Preto je vysoko aktuálne zamerať sa v oblasti antidopingového vzdelávania na mládež v základných a stredných školách a skupiny rekreačných športovcov.

Vzájomný vzťah vedy a športu je úzko prepojený vo všetkých úrovniach športu. Zasahuje tak do prostredia školského športu, rekreačného športu, výkonnostného a vrcholového športu. Situácia v oblasti financovania vedy a výskumu športu na Slovensku je poddimenzovaná. V porovnaní s okolitými krajinami dlhodobo zaostávame v materiálnom, personálnom a najmä finančnom zabezpečení výskumu vo vedách o športe. Transfer vedeckých poznatkov do praxe je nedostatočný.

- Zvýšiť na základných a stredných školách postupne počet povinných hodín telesnej a športovej výchovy z dvoch na tri hodiny týždenne a postupne taktiež pripraviť na školách podmienky na zaradenie aj väčšieho počtu hodín telesnej a športovej výchovy do vybraných školských vzdelávacích programov.
- Aplikovať do praxe model aktívnej školy, ktorý zabezpečí pre deti a mládež väčšie množstvo a vyššiu kvalitu ich pohybovej aktivity v školskom prostredí.
- Zakladať pri školách školské športové kluby s cieľom motivovať deti (najmä z menej podnetného prostredia) k pravidelným pohybovým aktivitám, minimálne dvakrát týždenne.
- Zaviesť do praxe model športových poukazov, nájsť zdroje na ich financovanie a ich využitie v školskej aj športovej praxi s možnosťou napr. financovať činnosť školských športových klubov prostredníctvom športových poukazov s cieľom zvýšiť účasť detí a mládeže na mimoškolských – voľnočasových aktivitách.
- Motivovať učiteľov telesnej a športovej výchovy, inštruktorov športu a športových trénerov k vedeniu školských športových klubov primeranou finančnou odmenou.
- Dobudovať športovú infraštruktúru škôl, zabezpečiť vybavenie a zariadenie škôl, tak, aby každý žiak mal rovnaký prístup k športovaniu a pohybovým aktivitám v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu a vo voľnočasových aktivitách.
- Pracovať na zvýšení statusu učiteľa telesnej a športovej

- výchovy prostredníctvom skvalitnenia pregraduálnej výchovy s ohľadom na nové trendy vyučovania, opierajúc sa o vedecké poznatky.
- Zabezpečiť kvalitné celoživotné vzdelávanie učiteľov telesnej a športovej výchovy a rozvoj ich kompetencií a taktiež všetkých odborníkov pracujúcich v oblasti športu, najmä mládežníckeho.
 - Prijaté medzinárodné dokumenty v oblasti telesnej výchovy a športu predstavujú dôležitý zdroj poznatkov a medzinárodne akceptovaných prístupov, ktoré treba v oveľa väčšej miere brať do úvahy aj pri rozvoji telesnej výchovy a školského športu na Slovensku.
 - Inšpirovať sa na základe vedeckých dôkazov o pozitívnom vplyve pohybových aktivít na kognitívne funkcie žiakov skúsenosťami iných krajín (napr. Dánsko, Fínsko) a začleňovať ich do vyučovacieho procesu na školách a v čase mimo vyučovania. Úmyselne na školách vytvárať také podmienky, ktoré by dokázali prispievať k duševnému zdraviu a pohode žiakov.
 - Rozvíjať spoluprácu medzi Slovenskou asociáciou športu na školách a štátnou správou na úrovni celoštátnej, regionálnej a miestnej pri tvorbe koncepcií školského športu na rôznych úrovniach. Spolupracovať so zástupcami osobností z vysokoškolského prostredia a využívať štruktúry SAŠŠ pri rozvoji vedy a výskumu športu na základných a stredných školách.
 - Implementovať do vyučovacieho procesu prostredníctvom Olympijského a športového výboru SR vzdelávací program olympijských hodnôt OVEP, ktorý predstavuje vhodný prostriedok hodnotovej výchovy žiakov na školách, môže byť pozitívnym prínosom pri formovaní charakteru detí a mládeže.
 - Skvalitniť ekonomické, materiálne a personálne zabezpečenie vedeckého výskumu športu prostredníctvom vied o športe vo všetkých jej oblastiach.
 - Distribuovať najnovšie informácie z vied o športe do celospoločenského športového hnutia.
 - Podporovať skvalitnenie športu a pohybových aktivít prepracovaným systémom vedeckých tímov na vysokých školách a katedrách telesnej a športovej výchovy.
 - Zlepšiť propagáciu zdravého životného štýlu, približovať benefity športovania detí, mládeže a dospelých v spolupráci ÚVZ, miestnej a regionálnej samosprávy a inýchprostredníctvom kampaní.
 - Implementovať antidopingové vzdelávanie do všetkých typov škôl. S ohľadom na vekové skupiny zamerať sa na prvom a druhom stupni základných škôl na hodnoty olympizmu a „fair play“. Na stredných školách so športovým zameraním zabezpečiť vzdelávacie aktivity v oblasti antidopingu a športovej výživy. Na vysokých školách implementovať do vzdelávacích programov antidopingovú problematiku a zabezpečiť vedecko-výskumnú činnosť v oblasti antidopingu.
 - V práci s talentovanou, telesne znevýhodnenou mládežou pokračovať so zapracovávaním systémových zmien a pokračovať v zvyšovaní jeho efektivity tak, aby bol naďalej postavený na čo najširšom celoplošnom výbere detí, s nadväzujúcou logickou postupnosťou jednotlivých úrovní športovej prípravy, s profesionálnym trénerským, organizačným i odborným zabezpečením.
 - Implementovať do výchovno-vzdelávacieho procesu na školách zavedenie športových tried so zameraním na šport zdravotne znevýhodnených. Vytvoriť personálne i odborne vyvážené podmienky pre činnosť Úseku športu mládeže, rozvoja a vzdelávania pri SPV.
 - Zabezpečiť podmienky pre efektívne rozpočtovanie systému mládežníckeho športu do roku 2030.

Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie o školskom športe na Slovensku.

Názov: „Výchova a vzdelávanie v športe a prostredníctvom športu“
Editor: Slovenská asociácia športu na školách
Recenzenti: doc. PaedDr. Elena Bendíková, PhD., Mgr. Tibor Balga, PhD.
Vydavateľstvo, tlač: Ivan Roman - Santal, reklamná agentúra a vydavateľstvo
Vydanie: prvé
Rok vydania: 2020
Počet strán: 64
Náklad: 200 kusov
ISBN: 978-80-972853-1-9
EAN: 9788097285319

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

Za obsah a odbornú stránku textov zodpovedajú autori.

ISBN 978-80-972853-1-9